

Anne Räsänen

"HEIPPA, MINÄ OLEN LAURA."

"HALLO! ICH BIN CONNI."

Vertaileva tutkimus lapsille suunnattujen suomen- ja saksankielisten ohjelmatekstitysten käytänteistä

TIIVISTELMÄ

Anne Räsänen: "Heippa, minä olen Laura." / "Hallo! Ich bin Conni.": Vertaileva tutkimus lapsille suunnattujen suomen- ja saksankielisten ohjelmatekstitysten käytänteistä

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriohjelma, saksan kääntäminen ja tulkkaus,

suomi A-työkielenä

Kesäkuu 2023

Jos audiovisuaalisen sisällön äänimaailma muuttuu saavuttamattomaksi, puhuttu dialogi ja muut äänet on esitettävä visuaalisesti ohjelmatekstityksen muodossa. Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan lastenanimaation suomeksi ja saksaksi tehtyjä kielensisäisiä ohjelmatekstityksiä. Tavoitteena on selvittää, onko tekstityskäytännössä havaittavissa eroja tai yhtäläisyyksiä kielten välillä. Lisäksi tarkastellaan ohjelmatekstitysten muotoiluja sekä sitä, miten lapsiyleisölle tekstittäminen näkyy käytännössä erilaisten tekstitysvaihtojen, kuten tiivistämisen tai repliikkien merkkimäärien kautta.

Tutkimuksen aineistoksi valittiin saksalainen animaatiosarja *Meine Freundin Conni*. Vertailevaa analyysia tehtiin suomeksi käännettyyn ja dubattuun *Laura*-sarjaan. Aineistoksi valikoitiin sattumanvaraisesti kymmenen kuvasisällöltään yhtenevää saksaksi ja suomeksi puhuttua jaksoa, joihin oli saatavilla vastaavat kielensisäiset ohjelmatekstitykset suoratoistopalveluissa. Aineistoa tarkasteltiin laadullisen sisällönanalyysin keinoin pilkkomalla se ensin osiin ja muokkaamalla tekstityksissä toistuvista havainnoista kategorioita. Esiintymien luokittelussa hyödynnettiin myös määrällistä analyysia, jotta havainnoita voitiin vertailla numeerisin tuloksin. Yhdelle jaksolle suoritetun testianalyysin jälkeen päätettiin aineistosta tarkasteltavat näkökulmat, kuten äänimaailman kuvailu, puhujan vaihtumisen merkitseminen sekä kulttuurisidonnaiset elementit.

Tutkimuksessa selvisi, että kielten tekstityskäytännöt olivat melko yhtenevät eroavaisuuksista huolimatta. Molemmista ohjelmatekstityskielissä repliikit jaettiin enintään kahdelle riville, jolloin rivikohtaiset enimmäismerkkimäärät olivat suomenkielisissä 37 ja saksankielisissä 32. Saksankielisessä aineistossa oli jaksoa kohden keskimäärin 66 repliikkiä enemmän kuin suomeksi tekstitetyissä, mikä johtui useista lyhyemmistä repliikeistä ja puhujien jakamisesta eri aikaan ruudulla näkyviin repliikkeihin. Ympäristön äänimaailmaa sanallistettiin saksaksi yhteensä 218 kertaa, mutta suomeksi äänet kirjoitettiin näkyviin ainoastaan 27 kertaa. Jotta puhuja saatiin identifioitua katsojalle, saksankielisessä käytettiin hakasulkeita ja välilyöntejä [Conni], kun taas suomeksi sulkeita ja kaksoispistettä (Laura:). Erisnimien ja muutamien kulttuurisidonnaisten seikkojen kotouttaminen oli tapahtunut jo ohjelman käännös- ja dubbausvaiheessa.

Tämän tutkimuksen tulokset lisäävät ymmärrystä ohjelmatekstityksiin liittyvistä käytänteistä saksankielisissä maissa sekä Suomessa. Ohjelmatekstitykset parantavat ohjelmien saavutettavuutta kuulorajoitteisille ja muulle laajentuneelle käyttäjäkunnalle, joten tavoitteena tulisi aina olla laadukkaat ja ymmärrettävät tekstitykset kohdeyleisön ikäryhmä huomioon ottaen. Ääniä, henkilöitä ja kuvan tapahtumia sanallistamalla lapsikatsojien lukutaito kehittyy ja heidän sanavarastonsa laajenee. Ohjelmatekstityksiä laadittaessa onkin tärkeä huomioida myös opetuksellinen näkökulma.

Avainsanat: ohjelmatekstitys, av-kääntäminen, kielenoppiminen, saavutettavuus, lastenohjelma

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
2 OHJELMATEKSTITYKSET	4
2.1 Ajankohtaista saavutettavuudesta	4
2.2 Ohjelmatekstitysten käyttäjät	7
2.3 Ohjelmatekstitykset käytännössä	9
2.4 Ohjelmatekstitysten laatusuositukset	11
2.5 Ohjelmatekstitysten ohjeistukset saksankielisissä maissa	14
3 AUDIOVISUAALISTEN OHJELMIEN KÄYTTÖ LASTEN NÄKÖKULMASTA	16
3.1 Dubbaus lastenohjelmissä	16
3.2 Multimodaalisuuden vaikutus lasten kielen oppimiseen	18
3.3 Aiempia tutkimuksia lastenohjelmien tekstityksistä	20
3.4 Lapsiyleisölle tekstittämisen ohjeistuksia	22
4 AINEISTO JA MENETELMÄT	24
4.1 Meine Freundin Conni & Laura	24
4.2 Tutkimusmenetelmä	25
5 AINEISTON ANALYYSI	28
5.1 Yleisiä havaintoja aineistosta	28
5.2 Äänimaailman merkitseminen	34
5.3 Puhujan vaihtuminen	38

5.4 Erisnimet ja kulttuurisidonnaiset elementit.....	43
5.5 Sanastoa selittävät tekstitykset.....	46
6 LOPPUPÄÄTELMÄT.....	49
6.1 Tutkimustavoite ja tulokset.....	49
6.2 Tutkimuksen kriittinen tarkastelu.....	51
6.3 Tutkimuksen merkitys ja tarve jatkotutkimuksille.....	52
LÄHTEET.....	54
DEUTSCHE KURZFASSUNG.....	I

1 JOHDANTO

Audiovisuaalisen eli kuvaa ja ääntä yhdistävän tuotteen tekstitys auttaa ylittämään kieli- ja kuulorajoitteita (Hirvonen & Tiittula 2020, 76). Kieltenvälisessä tekstityksessä esimerkiksi saksankielinen tv-ohjelma tekstitetään suomeksi, jotta saksaa osaamaton katsoja pystyy seuraamaan tapahtumia. Kieltenvälisissä ruututekstityksissä oletetaan, että ohjelman äänet ovat kuultavissa ja että katsoja voi havaita kuka puhuu ja mitä muita ääniä taustalta kuuluu. Kielensisäiset tekstitykset puolestaan ovat samaa kieltä kuin ohjelman tai elokuvan puhe, kuten suomalaisen tv-sarjan tekstittäminen suomeksi. Jos katsoja ei kuule ääntä, puuttuva informaatio voidaan välittää hänelle tekstityksen kautta. (Hirvonen & Tiittula 2020, 76–77.) Tekstittämisellä on tärkeä rooli saavutettavuuden luomisessa, jotta kaikilla olisi yhdenvertainen mahdollisuus seurata yhteiskunnan tapahtumia ja osallistua kulttuuriin.

Yleisradio aloitti kielensisäiset tekstitykset vuonna 1983 Teksti-TV:n kautta (Hirvonen & Tiittula 2020, 78). Koska kohderyhmänä olivat kuurot ja kuulorajoitteiset, palvelua kutsuttiin aiemmin kuulovammaistekstitykseksi. Käyttäjäkunnan laajennuttua termiä haluttiin muuttaa, ja nykyisin kotimaisten tv-ohjelmien ja elokuvien samankielistä tekstitystä kutsutaan termillä ohjelmatekstitys. Monissa muissa kielissä, kuten englannin *subtitles for the deaf and hard of hearing (SDH)* ja saksan *Untertitel für Hörgeschädigte*, termit ilmaisevat tekstitysten kohderyhmän. (Hirvonen & Tiittula 2020, 77–78.) Tässä tutkimuksessa tarkastellaan suomen- ja saksankielisessä lastenohjelmassa käytettyjä kielensisäisiä tekstityksiä, joita kuvataan jatkossa termillä *ohjelmatekstitys*. Termi ohjelmatekstitys kuvaa lakisääteistä palvelua, jossa ohjelman puhe ja muu äänimaailma tuodaan katsojien saataville tekstimuodossa ohjelman esityskielellä (Vitikainen 2017, 101).

Suomessa viestintää koskeva saavutettavuuslainsäädäntö on liikenne- ja viestintäministeriön vastuulla (Valtiovarainministeriö s.d.). Saavutettavuuden edistäminen on olennainen osa palveluiden digitalisointia ja sillä varmistetaan, että kuka tahansa voi käyttää palveluita. Lain mukaan esimerkiksi kaikki videot, jotka jäävät tallenteena palveluntarjoajien verkkosivuille, on tehtävä saavutettaviksi tekstimuodossa. (Saavutettavuusvaatimukset s.d.) Ohjelmatekstitysten käyttöön ja koko katselukokemukseen vaikuttavat tarjolla olevien tekstityspalveluiden määrä, laatu sekä niiden helppo käyttöönotto ja tekninen saavutettavuus (Vitikainen 2017, 108).

Ohjelmatekstitysten ensisijaisena kohderyhmänä ovat kuurot ja kuulorajoitteiset katsojat. Nykyisin niiden käyttö on laajentunut yhä suuremmille katsojaryhmille, sillä esimerkiksi kieltä opettelevat sekä videota ilman ääniä katsovat henkilöt hyötyvät ohjelmatekstityksestä. Tekstitys parantaa puheen saavutettavuutta, sillä puhe tuodaan tekstimuodossa niille, jotka eivät erilaisten rajoitteiden vuoksi pysty vastaanottamaan puhetta (Tiittula & Nuolijärvi 2016, 17). Myös muut ohjelman seuraamisen kannalta merkittävät äänet, kuten ovikellon tai puhelimen soiminen, on tekstitettävä katsojille.

Ohjelmatekstitysten toimivuudesta on tehty lukuisia vastaanottotutkimuksia, joissa aineisto on kerätty kyselyiden ja haastattelujen kautta ohjelmatekstitysten käyttäjiltä. Vitikainen (2017) sekä Cepak ja Corrius (2022) selvittivät kyselylomakkeiden avulla eri käyttäjäryhmien kokemuksia ja toiveita, kun taas Tiittulan (2016) tutkimuksessa tarkasteltiin ryhmäkeskustelujen avulla vastaanottajien näkemyksiä tekstityksen toimivuuteen vaikuttavista tekijöistä. Myös kuulorajoitteisen lapsiyleisön katsojakokemuksia on tutkittu paljon, kuten Tamayon ja Chaumen (2017) tutkimus tekstitysten ymmärtämisestä. Lisäksi Mälzerin ja Wünschen (2019) tutkimuksessa tarkasteltiin tekstitettyjen saksalaisten lastenohjelmien seurattavuutta sekä tekstitysten luettavuutta eri-ikäisten lasten parissa.

Nykyisin lapset aloittavat television katselun paljon ennen kuin he oppivat lukemaan (Tamayo 2017, 75). Lukemisen ja ääneen luettavien kirjojen kuuntelemisen ohella audiovisuaaliset ohjelmat toimivat usein väylänä sanaston laajentamiseen ja kielen oppimiseen. Siksi tämä tutkimus syventyy nimenomaan lastenohjelmien suomalaisten ja saksalaisten ohjelmatekstityksien vertailuun. Keskiössä ovat käyttäjien sijaan ohjelmiin päätyneet tekstitykset. Aihetta lähestytään tarkastelemalla animaatio-sarjaa, joka on saatavilla sekä suomeksi että saksaksi puhuttuna. Alkukieleltään saksalainen sarja *Meine Freundin Conni* (Windelband, 2012) on käännetty ja dubattu suomenkieliseksi *Laura*-sarjaksi (2014), joka on osa Ylen lastenohjelmistoa.

Koska aineistona on audiovisuaalinen lastensarja, tutkimuksen analyysissä tarkastellaan myös tekstin suhdetta kuvaan ja ääneen. Multimodaalisia tekstejä analysoitaessa ei voi keskittyä ainoastaan sanoihin ja lauseisiin, sillä merkitykset rakentuvat kaikkien moodien yhdistyessä (Taylor 2016, 224). Multimodaalisuus koostuu nimensä mukaisesti monesta eri merkkijärjestelmästä eli moodista (Tuominen ym. 2016, 11). Esimerkiksi lastenohjelmissa voi olla animoitua kuvakerrontaa, musiikkia sekä kielellistä viestintää puheena ja tekstinä. Moodit

luovat merkityksiä yhdessä ja kaikki ohjelmassa käytetyt moodit vaikuttavat sen tulkintaan, kuten rauhallisen kohtauksen taustalla soiva pahaenteinen musiikki luo mielikuvan jännityksestä. (Tuominen ym. 2016, 11.)

Tässä työssä tutkimusasetelmana käytetään vertailua ja menetelmänä laadullista sisällönanalyysia. Aineiston esittelyssä sovelletaan Christopher Taylorin (2016, 228) käyttämää multimodaalista transkriptiota, jonka avulla voidaan tarkastella valikoituja yksittäisiä kohtauksia. Mallissa ruudulla näkyvä kuva, ääniraita sekä suomen- ja saksankieliset tekstitysratkaisut esitetään vierekkäin taulukkomuodossa, mikä mahdollistaa niiden vertailun. Analyysin avulla pyritään vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Millaisia lastenohjelmien ohjelmatekstitykset ovat suomeksi ja saksaksi? Onko tekstityskäytäntöjen välillä havaittavissa eroja tai yhtäläisyyksiä?
- Miten lapsiyleisölle tekstittäminen näkyy käytännössä esimerkiksi tiivistämisen tai poistojen kautta?

Tutkimuksen toisessa luvussa esitellään ohjelmatekstittämisen teoriataustaa, niiden erilaisia käyttäjäkuntia sekä lyhyesti saavutettavuuden nykytilaa yhteiskunnassa. Luvussa kerrotaan myös suomen- ja saksankielisiä ohjelmatekstityksiä koskevista laatusuosituksista ja ohjeistuksista. Kolmannessa luvussa tarkastellaan audiovisuaalisten ohjelmien käyttöä lapsiyleisön näkökulmasta. Samalla kuvataan aiemmista tutkimuksista esiin nousseita erityispiirteitä, jotka on otettava huomioon lapsille tekstitettäessä. Neljännessä luvussa kerrotaan tarkemmin tutkimuksen aineistosta ja menetelmästä. Luku viisi keskittyy aineistosta esiin nousseiden havaintojen analysointiin ja vertailuun. Lopuksi luvussa kuusi nivotaan yhteen loppupäätelmät ja esitetään ideoita aiheen jatkotutkimuksiin.

2 OHJELMATEKSTITYKSET

Kielensisäiset ohjelmatekstitykset mahdollistavat videosisältöjen tuomisen laajemmalle katsojakunnalle mahdollisista kuulo-, paikka- tai äänirajoitteista huolimatta. Rajoitteet voivat liittyä aisteihin, kuten heikentyneeseen kuuloon, mutta myös sisällön katsomiseen paikassa, jossa katselulaite on pidettävä äänettömällä. Viestintäesteitä ilmenee, mikäli viestintää ei ole mukautettu kohdeyleisöön ja -tilanteeseen vaaditulla tavalla. (Maaß & Rink 2020, 20.) Vaikka ohjelmatekstityksiin ei ole olemassa yhtenäisiä eurooppalaisia standardeja, eri maissa on laadittu omia ohjeistuksia yhtenäisen kansallisen linjan saavuttamiseksi. Ohjelmatekstityksiä laadittaessa on otettava huomioon niiden monipuoliset kohderyhmät, mutta myös tilaan ja aikaan liittyvät rajoitukset siten, ettei tekstien luettavuus kärsi.

Tässä luvussa luodaan aluksi katsaus saavutettavuuden ajankohtaisiin säädöksiin ja velvoitteisiin Suomessa ja saksankielisillä alueilla. Ohjelmatekstitysten eri käyttäjäryhmien esittelyn jälkeen tarkastellaan aiempia tutkimuksia tekstitysten toimivuuteen ja käyttökokemuksiin liittyen. Lopuksi käydään läpi suomenkielisiä ohjelmatekstitysten laatusuosituksia sekä tekstittämiseen liittyviä ohjeistuksia saksankielisissä maissa.

2.1 Ajankohtaista saavutettavuudesta

Saavutettavuudella tarkoitetaan aineettoman ympäristön, kuten tiedon, palvelujen, verkkosisältöjen, mobiilisovellusten tai audiovisuaalisen viestinnän soveltamista eri käyttäjäryhmille sopivaksi ja sisältöjen tuomista kaikkien saataville (Saavutettavuusvaatimukset s.d.). Ajatus saavutettavuudesta on tavallaan aina kuulunut osaksi kääntämisen kenttää, sillä kääntämisen perusajatuksena on viestin välittäminen uutta tarkoitusta ja uutta kohderyhmää varten (Hirvonen ym. 2020, 21). Käännöstieteen ja erityisesti audiovisuaalisen kääntämisen erikoisalana monitahoista saavutettavuutta on alettu pitää vasta 2000-luvulla digitaalustumisen ja uusien teknologioiden yleistyessä. Mediasaavutettavuuden alalla huomio on kohdistunut muun muassa intermodaaliseen kääntämiseen, jossa lähtöteksti siirretään toisella aistikanavalla vastaanotettavaan muotoon. Kuulovammaistekstityksissä auditiivinen puhe ja muu äänimaailma siirretään visuaalisesti havaittavaksi tekstiksi. (Hirvonen ym. 2020, 22–23.)

Ohjelmatekstitysten saavutettavuuteen vaikuttaa keskeisesti myös tieto palvelun olemassaolosta, tieto tekstitettyjen ohjelmien tarjonnasta sekä käyttöönoton helppous (Vitikainen 2021, 110). Kieltenväliset ruututekstitykset tulevat automaattisesti ruutuun, kun taas valinnainen kielensisäinen ohjelmatekstitys on usein otettava erikseen käyttöön, mikä saatetaan kokea hankalaksi (mp.). Tietoisuutta ohjelmatekstityksistä ja niiden käytöstä pyritään lisäämään tiedottamalla, mutta myös saavutettavuutta koskevalla lainsäädännöllä.

Vuonna 2010 Euroopan unionissa tuli voimaan audiovisuaalisia mediapalveluja koskeva AVMS-direktiivi (Audiovisual Media Services Directive) (Euroopan Unioni 2010). Sen nojalla jäsenvaltioiden tuli rohkaista mediapalvelujen tarjoajia varmistamaan, että palvelut saatetaan asteittain näkö- ja kuulorajoitteisten käytettäviksi. Vuonna 2018 direktiiviä uudistettiin ja saavutettavuutta koskeva sääntely laajeni. Nyt jäsenvaltioiden on varmistettava, että niiden lainkäyttövaltaan kuuluvat televisiotoimijat ja suoratoistopalvelut tuovat palvelujaan jatkuvasti ja asteittain esteettömämmiksi. Direktiivin mukaan mediapalvelujen tarjoajien on laadittava esteettömyyttä koskevia suunnitelmia ja raportoitava kansallisille sääntelyviranomaisille näiden toimenpiteiden toteuttamisesta. (Åkermarck 2020, 37.) Saavutettavuuspalveluista on tullut valtavirtaa maissa, joissa lainsäätäjät, tuottajat, palveluntarjoajat, televisiokanavat ja loppukäyttäjät ovat yhdessä pyrkineet muutokseen (Neves 2019, 85).

Suomessa televisio-ohjelmien ääni- ja tekstitysvelvoite on säädetty sähköisen viestinnän palveluiden laissa. Kiintiöt lasketaan osuuksina kunkin kanavan vuosittaisesta ohjelmatuntien määrästä. (Traficom 2021b.) Valtioneuvoston asetuksen 292/2011 sekä sitä täydentävän asetuksen 1245/2014 myötä Yleisradion on tekstitettävä televisiokanaviensa ohjelmat 100-prosenttisesti kuulorajoitteisia varten. Tekstityspalvelu on tarjottava ohjelman alkuperäiskielellä eli suomenkieliset ohjelmat tekstitetään suomeksi ja ruotsinkieliset ruotsiksi. Velvoite koskee kaikkea Ylen ohjelmistoa lukuun ottamatta suorana lähetettäviä urheiluohjelmia ja musiikkiesityksiä. (Pöntys 2016, 137.)

Traficom (2021b) mukaan Ylen muiden suorien lähetysten osalta riittää uusinnan tekstittäminen, ja uusinta on esitettävä vuorokauden kuluessa. Vuoden 2021 alkupuolella Yle (2022) laajensi tekstityspalveluaan suoriin ajankohtaislähettyksiin Puoli seitsemän, A-studiot, Perjantai ja Uutis-Suomi. Vuoden 2022 alusta tarjontaan lisättiin Ylen Aamu, jonka kolmituntinen suora lähetys tekstitetään simultaanisesti kolmen tekstittäjän voimin. Työ vaatii erityisesti keskittymistä ja nopeutta, sillä tekstitys lähetetään katsojille ruutuun ohjelman

aikana. (Yle 2022.) MTV3:n ja Nelosen osalta tekstitysvelvoite kattaa 75 prosenttia televisio-ohjelmistosta. Vuoden 2021 alusta lähtien ääni- ja tekstityspalveluvelvoite koski television lisäksi myös vastaavia ohjelmistoja tilausohjelmalveluissa, joissa kattavuuden tulee olla 30 prosenttia ohjelmistosta. (Traficom 2021b.)

Nykyiseen sähköisen viestinnän palvelulakiin 1207/2020 on kirjattu myös laadun tavoite, jonka mukaan tekstityspalvelun tulee olla käyttäjälle riittävän selkeää ja ymmärrettävää. Lisäyksen taustalla ovat olleet muun muassa tv-kanava Nelosen automaattiset tekstitykset, joista Kuuloliitto on saanut kuulorajoitteisilta katsojilta negatiivista palautetta tasaisin väliajoin. (Virtanen 2021, 7.) Lisäksi Traficom (2021a) listaamiin laatuksiteereihin sisältyvät tekstityksen ja ohjelmasisällön vastaavuus, kielen virheettömyys, tekstityksen viiveettömyys ja luettavuus sekä tekstien sisältämän ajatuksen miellettyvyys.

Myös Saksassa yleiseen saavutettavuuteen on alettu kiinnittää enemmän huomiota viime vuosina. Yhtenä osoituksena siitä on Maaßin ja Rinkin (2020) julkaisema kokoomateos *Handbuch Barrierefreie Kommunikation*, jossa käsitellään saavutettavuuden eri osa-alueita ja säädöksiä. Krümpelmannin (2020) mukaan syksyllä 2020 voimaan tulleen Saksan valtiollisen mediasopimuksen (*Medienstaatsvertrag*) tarkoituksena on varmistaa, että ohjelmatekstitettyjen ohjelmien saavutettavuus paranee. Erilaiset yhdistykset ovat kuitenkin kritisoineet sopimusta siitä, että kyseessä on suositus eikä velvoite. Sopimuksen myötä median tarjoajien on raportoitava Euroopan komissiolle toimistaan saavutettavuuden parantamiseksi joka kolmas vuosi. (Krümpelmann 2020.)

Vuonna 2020 vain 33 prosenttia kaikesta Saksan tv-ohjelmistosta ohjelmatekstitettiin (Krümpelmann 2020). Luvuissa on suuria eroja julkisten ja yksityisten kanavien välillä. Saksan yleisradioyhtiöiden kanavilla Das Erste, SWR, MDR sekä Radio Bremen tekstitettiin yli 80 prosenttia ohjelmistosta. Yksityisten kaupallisten kanavien RTL ja Sat.1 vastaava lukema oli alle 15 prosenttia. (Krümpelmann 2020.) Tammikuuhun 2022 mennessä tekstitysten osuus oli kasvanut hieman, sillä viikolla 3 ohjelmatekstitettiin 37,23 prosenttia kaikesta Saksan televisiossa esitetystä ohjelmistosta. Kasvu jatkui tasaisena syksyllä 2022, sillä viikolla 39 tekstitettyjen ohjelmien osuus oli 39,75 prosenttia Saksan tv-ohjelmistosta. (TV für alle 2022.)

Saksan Suomea alhaisempiin tekstityslukemiin vaikuttaa maan vahva ja perinteikäs jälkiäänitys- eli dubbauskulttuuri. Toisen maailmansodan jälkeen dubbaus nousi suureen

suosioon, kun saksalaiset etsivät viihdettä elokuvista. Ulkomaalaiset elokuvat jälkiäänitettiin, sillä sisällön esittäminen katsojien äidinkielellä helpotti tuntemattomien kulttuurien vastaanottoa ja vähensi vieraantumista. (Bräutigam 2017.) Nykyisin valtaosa vieraskielisistä elokuvista ja sarjoista dubataan saksan kielialueella, eikä suosio näytä laantuvan. Amazon Primen tilastot osoittivat, että vuonna 2019 noin 90 prosenttia saksalaisista asiakkaista katsoi elokuvia ja sarjoja saksaksi, vaikka vaihtoehtona oli usein myös alkuperäinen ääniraita saksankielisellä ruututekstityksellä. (Focken 2020.)

2.2 Ohjelmatekstitysten käyttäjät

Ohjelmatekstityksillä on laaja kohderyhmä, sillä Kuuloliiton (s.d.) mukaan yli 800 000 suomalaisella on jonkinasteinen kuulonalenema. Syntymästään kuuroja on noin 5 000 ja myöhemmin kuuroutuneita noin 3 000, mutta kuulokojeen käytöstä hyötyisi noin 300 000 suomalaista. Joka kolmannen eläkeikäisen kuulokyvyn arvioidaan heikentyneen, ja nykyisin myös nuorten huonokuuloisuus on lisääntynyt, kun kuulokekuuntelussa on käytetty liian suuria äänenvoimakkuuksia. (Kuuloliitto s.d.) Deutscher Schwerhörigenbund (2021) arvioi, että 19 prosentilla Saksan yli 14-vuotiaasta väestöstä on jonkinasteinen kuulonalenema. Osuus vastaa noin 13,3 miljoonaa saksalaista kyseisistä väestön ikäryhmistä (Deutscher Schwerhörigenbund 2021).

Kuulorajoitteisten lisäksi ohjelmatekstityksistä hyötyvät suomen kieltä opettelevat, kuten maahanmuuttajat, tai henkilöt, joilla on haasteita seurata ja ymmärtää puhetta. Tekstityksistä on hyötyä myös silloin, kun puheesta on vaikea saada selvää esimerkiksi voimakkaan murteen vuoksi sekä tilanteissa, joissa laitteen ääni on pidettävä hiljaisella. (Hirvonen & Tiittula 2020, 77.) Nykyisin erilaisia videosisältöjä katsellaan paljon kannettavilla laitteilla esimerkiksi sosiaalisen median kanavista. Usein videot on ohjelmatekstitetty juuri äänistä riippumattomuuden vuoksi, jolloin ne ovat katsottavissa kaikkialla aiheuttamatta häiriötä ympärillä oleville.

Kaisa Vitikainen (2017, 101–102) tutki kyselyn avulla ohjelmatekstitysten eri käyttäjäryhmiä sekä niiden kokemuksia ja toiveita palvelun suhteen. Sähköiseen kyselyyn tuli 363 vastausta, ja 144 vastaajaa, eli 39,7 prosenttia kaikista vastaajista, kertoi käyttävänsä ohjelmatekstityksiä kotimaisten ohjelmien katselussa. Heistä 42 oli huonokuuloisia ja 17 kuuroja, joten

normaalikuuloisia oli selvä enemmistö, 85 vastaajaa. Vaikka kyseessä oli melko pieni otos, tulos viittaa siihen, että monet hyvin kuulevat katsojat käyttävät ohjelmatekstityksiä. (Vitikainen 2017, 104.)

Digitalisoituminen näkyy selvästi kyselyn tuloksissa, sillä lähes 40 prosenttia vastaajista, jotka eivät käytä lainkaan ohjelmatekstityksiä, ilmoitti katsovansa ohjelmat pääosin verkosta (Vitikainen 2017, 107). Kuurojen ja huonokuuloisten kohdalla verkon käyttäjien osuus oli vain noin 15 prosenttia, kun taas meneillään olevien lähetysten katsojien osuus oli lähes 40 prosenttia. Tulosten perusteella kuurot ja huonokuuloiset käyttäjät vaikuttavat olevan muita vastaajia jäljessä median siirtyessä verkkoon. Ohjelmatekstitysten heikompi saatavuus verkossa saattaa vaikuttaa asiaan, sillä kaupallisilla kanavilla on tarjolla vähemmän verkkoon tekstitettyjä ohjelmia. Yleisradion Arenassa on saatavilla ohjelmatekstitykset, mutta repliikkien muotoilut ja puhujia erottelevat värit katoavat teknisistä syistä verkossa katsottaessa. (Vitikainen 2017, 107.) Tilanne on edelleen sama keväällä 2023, sillä tekstitysten värit ovat nähtävissä ainoastaan ohjelmia reaaliaikaan televisiosta katsottaessa.

Vitikaisen (2017, 108) kyselytutkimuksessa yleisin syy ohjelmatekstityksen käyttöön oli se, että television ääni on hiljaisella tai ei lainkaan kuultavissa. Lisäksi meluisa ympäristö, vanhojen elokuvien heikot ääniraidat, murteiden vaikeaselkoisuus sekä puheen epäselvyys mainittiin syinä, jotka saavat normaalikuuloiset valitsemaan ohjelmatekstityksen. Lisäksi tekstityksen koettiin tukevan puheen ymmärtämistä, mikä on osoitus tekstien merkityksestä kieltä opeteltaessa. (Vitikainen 2017, 108.)

Ohjelmatekstitysten vaikutus kielen oppimiseen on huomattu myös englanninkielisissä maissa koko väestön keskuudessa. Huhtikuussa 2020 Isossa-Britanniassa käynnistettiin *Turn on the subtitles* -kampanja, joka kannustaa tv-kanavia lisäämään ohjelmatekstitykset oletuksena ruutuun ohjelmissa, jotka on suunnattu 6–10-vuotiaille lapsille. Kampanjan tavoitteena on myös lisätä vanhempien tietoisuutta siitä, että tekstitysten käyttö kohentaa lasten lukutaitoa merkittävästi. (Turn on the subtitles s.d.) Multimodaalisuutta ja tekstitysten vaikutusta lasten kielten oppimiseen käsitellään tarkemmin luvussa 3.

Cepak ja Corrius (2022, 2) muistuttavat, että kielensisäisistä tekstityksistä hyötyvät kuulorajoitteisten lisäksi myös oppimisvaikeuksista kärsivät sekä ohjelmaa vieraalla kielellä katsovat, sillä niistä voi tarkistaa esimerkiksi erityisen vaikeita ilmaisuja tai sanoja. Tekstitykset auttavat ymmärtämään videon sisällön myös silloin, kun kaiuttimet ovat poissa

käytöstä, ympäristö on liian meluisa tai äänet on mykistettävä esimerkiksi hiljaisessa kirjastossa. Vaikka ohjelmatekstitykset kehitettiin alun perin kuulorajoitteisia ajatellen, nykyisin ne ovat palvelu, jonka tavoitteena on parantaa media saavutettavuutta yhdenvertaisesti koko yleisössä. (Cepak & Corrius 2022, 2.)

Ohjelmatekstitysten yleistymiseen on vaikuttanut myös teknologian jatkuva kehitys, mikä mahdollistaa muun muassa audiovisuaalisten sisältöjen katsomisen kannettavilla laitteilla eri suoratoistopalveluista. Katsojat voivat valita tekstityksen kielen, koon ja sijoittelun omien mieltymysten mukaan. Yksittäisten käyttäjäryhmien, kuten kuulorajoitteisten sijaan on alettu keskittyä yleiseen saavutettavuuteen, jossa sisällöt ovat kaikkien saatavilla aina ja kaikkialla. (Neves 2019, 82.) Neves (2019, 83) käyttää ilmaisua "enriched subtitling", eli rikastettu tekstitys, kuvaamaan ohjelmatekstitystä nykyteknologian aikakaudella. Rikastettu tarkoittaa kaikkia lisättyjä elementtejä, jotka tekevät tekstityksistä sopivan tietyille käyttäjäryhmille.

Ohjelmatekstitysten yleistymisen ensimmäinen askel on tuoda ne yleisön saataville (Neves 2019, 85). Vasta sen jälkeen voidaan lisätä tekstitysten määrää ja laatua. Kun kaikki kolme osa-aluetta on kunnossa, tulee pyrkiä ohjelmatekstitysten tarjonnan monipuolisuuteen, unohtamatta kuitenkaan laatua. Laatu on tärkeää myös kuuleville suunnatuissa tekstityksissä, mutta vielä suurempi merkitys sillä on ohjelmatekstityksissä, joissa loppukäyttäjillä ei välttämättä ole lainkaan mahdollisuutta kuulla äänimaailmaa. (Neves 2019, 89.)

2.3 Ohjelmatekstitykset käytännössä

Verkkovideoiden kautta ohjelmatekstitykset ovat helposti saatavilla maailmanlaajuisesti, ja englanninkielisten sisältöjen osuus on huomattava (Neves 2019, 91). On kuitenkin muistettava, että kuurot ja kuulorajoitteiset ympäri maailmaa katsovat tekstityksiä mieluiten omalla äidinkielellään. Selkeästi luettavat tekstitykset johtavat parempaan käyttökokemukseen, mikä helpottaa ymmärtämistä ja sitä kautta ohjelman katselunautintoa. Kanavat ja suoratoistopalvelut kilpailevat asiakkaista, joten katsojien tyytyväisyys tekstityksiin ja niiden kielivalikoimaan ovat tärkeässä asemassa. Ohjelmatekstitysten tehokkuus perustuu kolmeen kriteeriin: luettavuus, ymmärrettävyys ja katselukokemuksen miellyttävyys. (Neves 2019, 90–91.)

Ohjelmatekstitysten laatusuosituksissa mainitaan, että tekstityskäytänteet vaihtelevat kulloisenkin lähtötekstin audiovisuaalisuudesta sekä sen vastaanottamisen ehdoista johtuen

(Kieliasiantuntijat 2021, 4). Esimerkiksi lapsikatsojille tekstitettäessä on otettava huomioon kohdeyleisön ikä ja lukutaito. Lisäksi valmiin tekstityksen eli kohdetekstin on oltava sujuvaa ja kielipiltaan hyväksyttävää kieltä. Tekstityksen ajastuksen on myös sovittava kuvamaailmaan siten, että katsoja ehtii lukea tekstit, mutta myös seurata kuvaa. (Kieliasiantuntijat 2021, 7.) Muuten audiovisuaalisissa sisällöissä usein pääosassa oleva kuva jää liian vähälle huomiolle.

Televisio-ohjelmien tekstityksiä rajoittavat tila ja aika, joten puhetta joudutaan usein lyhentämään ja tiivistämään (Tiittula ja Nuolijärvi 2016, 19). Ohjelmatekstitykset sisältävät puheen lisäksi tietoa ei-kiellellisistä äänistä sekä ympäröivästä äänimaailmasta. Toisin sanoen tilanteen ymmärtämisen kannalta olennaiset auditiiviset informaatiot sisällytetään ohjelmatekstitykseen. (Tiittula & Nuolijärvi 2016, 19.) Tekstittäjän on itse päätettävä, mitkä äänet hän kokee merkittäviksi, sillä kaikkea kuultua ei voi tila- ja aikarajoitusten vuoksi tekstittää. Ohjelmatekstitysten tulisi tarjota katsojille lisätietoa akustisesta informaatiosta ollen samalla helposti luettavissa ja ymmärrettävissä (Neves 2019, 88).

Ohjelmatekstityksistä on tehty lukuisia vastaanottotutkimuksia, joissa on selvitetty katsojien kokemuksia tekstityksistä muun muassa kyselyiden ja katseenseurannan avulla. Liisa Tiittulan (2016, 88) tutkimuksessa selvitettiin ryhmäkeskustelumenetelmällä vastaanottajien näkemyksiä ohjelmatekstityksen toimivuuteen vaikuttavista tekijöistä. Osallistujia oli yhteensä 14, ja heidät jaettiin kahteen ryhmään: huonokuuloisiin ja kuuroutuneisiin. Heille näytettiin kotimainen ohjelmatekstitetty elokuva, jonka jälkeen he keskustelivat muun muassa elokuvan henkilöiden identifioimisesta sekä musiikin ja äänimaailman kuvailemisesta. (Tiittula 2016, 89–91.)

Tiittulan (2016, 94) johtamissa keskusteluissa nousivat esiin eriävät mielipiteet henkilöhahmojen äänellisten seikkojen, kuten huokausten, naurahdusten tai hymähdysten tekstittämisestä. Asia on vaikea, sillä äänet, joilla on merkitystä tapahtumien tulkinnan kannalta, olisi tekstitettävä. Toisaalta tekstittäminen on tehtävä siten, ettei aliarvioida katsojan kykyä ymmärtää sanatonta viestintää. (Tiittula 2016, 94.) Joskus hymähdykset ja muut pienet puhutun viestinnän keinot saattavat olla olennainen osa henkilöhahmon identiteettiä ja tapaa kommunikoida, joten ne välittävät katsojalle tärkeää tietoa.

Lisäksi kuulemattoman katsojan voi olla haastava tulkita kuka puhuu, jos kohtauksessa on useampia henkilöitä. Tiittulan (2016, 95) tutkimuksessa havainnoitiin värien merkitystä

puhujien erottelussa, mutta myös tekstityksessä esiintyvien nimikylttien koettiin helpottavan hahmojen tunnistamista. Toisaalta nimikyltit vievät paljon merkkitilaa tekstitykseltä, ja mikäli henkilöä ei ole mainittu aiemmin ohjelmassa, katsoja ei voi tietää, keneen viitataan (Tiittula 2016, 96). Aiempien tutkimusten tuloksia on hyödynnetty koottaessa yhteisiä ohjenuoria ohjelmatekstityksiä laativille tahoille.

Cepakin ja Corriuksen (2022, 1) tutkimuksen tavoitteena oli selvittää espanjalaisten katsojien, sekä kuulevien että kuulorajoitteisten, toiveita ja tarpeita Espanjan digitaalitelevision tarjoamien tekstityspalveluiden parantamiseksi. Tutkimukseen osallistui 104 sujuvasti espanjaa osaavaa 18–65-vuotiasta, joista 62 oli kuulevia ja 42 kuulorajoitteisia. Heitä pyydettiin katsomaan kuusi lyhyttä videoleikettä ilman ääniä ja tekstitystä. Osa videoista oli mainoksia, osa runsaasti dialogia sisältäviä lyhytelokuvia. Lopuksi osallistujilta kysyttiin videoiden sisällöstä ja siitä, mitä niillä haluttiin viestittää. Ainoastaan yksi videoista ymmärrettiin oikein ilman ääniä ja viiteen muuhun videoon suurin osa vastaajista koki tarvitsevansa tekstityksen. Aineiston katsomisen jälkeen osallistujat listasivat toiveitaan, ja tärkeimmäksi mainittiin videoiden taustalta kuuluvien äänien merkitseminen. Toiseksi eniten toivottiin lyhyttä yhteenvetoa videoiden sisällöstä tekstimuodossa ja kolmanneksi eniten henkilöhahmojen kuvailua sekä puhujien erottamista esimerkiksi värien avulla. (Cepak & Corrius 2022, 2, 5–9.)

2.4 Ohjelmatekstitysten laatusuositukset

Onnistunut ohjelmatekstitys on mahdollisimman yksiselitteinen, sujuva ja kertalukemalla mielletävä. Tällöin katsoja ehtii keskittyä myös kuvan tapahtumien seuraamiseen. Tekstitetyn av-teoksen on muodostettava yhtenäinen kokonaisuus repliikkien, mutta myös kuvan ja äänen välillä. (Kieliasiantuntijat 2021, 31.) Seuraavaksi käydään läpi ohjelmatekstitysten laatusuosituksia, joita laatimassa on ollut useita Suomen av-käännösalan toimijoita (Kieliasiantuntijat 2021, 4).

Yksityiskohtaiset laatusuositukset koskevat ensisijaisesti televisiossa, suoratoistopalveluissa ja tallenteissa esitettäviä ennakkoon tekstitettäviä av-teoksia (Kieliasiantuntijat 2021, 4). Niiden tavoitteena on luoda yhdenmukaiset tekstityskäytänteet alalle sekä toimia ohjenuorana tekstittäjille. Vaikka käytänteet esitetään vahvoina suosituksina, tekstittäjän on huomioitava lähdetekstin audiovisuaalisuus sekä erilaisten kohdeyleisöjen tarpeet tapauskohtaisesti.

(Kieliasiantuntijat 2021, 4–5.) Traficom (2021a) mukaan kansalliset laatusuositukset muodostavat hyvän pohjan tekstitysten laadun arvioimiseksi, ja liikenne- ja viestintävirasto kannustaakin kaikkia toimijoita noudattamaan laatusuosituksia tekstityspalvelujensa toteuttamisessa.

Jotta tekstitys tukee kokonaisvaltaista katselukokemusta, katsojan on pystyttävä sisäistämään tekstin ydin kertalukemalla osana av-teoksen rytmiä (Kieliasiantuntijat 2021, 11). Nopeaa hahmottamista helpottaa se, että yhdessä repliikissä on korkeintaan kaksi virkettä ja enintään kahden puhujan vuorosanat. Repliikit ovat yksi- tai kaksirivisiä, ja kahdelle riville jaettaessa loogiset kokonaisuudet, kuten verbien ja erisnimien osat, pyritään sijoittamaan samalle riville. Mikäli virke jaetaan useampaan repliikkiin, jako tehdään mahdollisuuksien mukaan lauserajalta, ja kunkin repliikin on oltava selkeästi ymmärrettävä ajatuskokonaisuus. Virkkeen jatkuminen merkitään yhdysmerkillä (-) eli jatkoviivalla repliikin lopussa. Repliikin viimeisen merkin ja jatkoviivan väliin tulee välilyönti. (Kieliasiantuntijat 2021, 11, 14, 18.)

Kieliasiantuntijat (2021, 16) suosittelevat suomenkielisen tekstityksen lukunopeudeksi enintään 10–12 merkkiä sekunnissa mukaan lukien välilyönnit. Tekstittäjän on arvioitava lukunopeuden todellinen riittävyys tapauskohtaisesti, sillä lyhyet repliikit vaativat suhteessa enemmän luku-aikaa kuin pitkät. Lisäksi vierassanat, terminologia sekä samanaikaisesti paljon informaatiota sisältävät kuvat vaativat enemmän luku-aikaa. Kahden repliikin välinen minimitauko on PAL-formaatissa 2–4 freimiä eli yksittäistä kuvaa, mikä vastaa 0,1–0,15 sekuntia. Repliikin vähimmäiskesto 1,8 sekuntia, ja yksi repliikki saa näkyä ruudulla enintään seitsemän sekunnin ajan. (Kieliasiantuntijat 2021, 15–16.) Yhden rivin maksimimerkkimäärää ei mainita laatusuosituksissa lainkaan, joten käytännöissä on varmasti vaihteluja eri televisiokanavien ja suoratoistopalvelujen välillä.

Puhujan vaihtumiset voidaan merkitä värein, vuorosanaviivalla, nimikyltillä tai kursiiivilla (Kieliasiantuntijat 2021, 19). Puhujan vaihtuessa repliikin sisällä, jälkimmäinen puhuja merkitään vuorosanaviivalla, jonka jälkeen ei tule välilyöntiä, vaan repliikki alkaa heti. Valkoinen on tekstityksen perusväri, mutta puhujien yksilöimisessä voidaan käyttää myös keltaista, cyaninsinistä ja vihreää. Vaihtoehtoisesti puhuja voidaan merkitä infokyltillä, jonka jälkeen ei käytetä vuorosanaviivaa. Kursiivia käytetään tilanteissa, joissa puhe kuuluu erillisestä tilasta tai äänilähteestä, kuten puhelimesta tai televisiosta. Jos repliikissä on kaksi puheenvuoroa, ne pyritään selkeyden vuoksi sijoittamaan kokonaan eri riveille. (Kieliasiantuntijat 2021, 19–21.)

Repliikit sijoitetaan Suomessa perinteisesti kuvan alareunaan vasempaan reunaan tasaten. Näin katsoja tietää mistä kohdasta repliikit alkavat. Väliaikaisesti repliikit voidaan sijoittaa muualle kuvassa näkyvien alku- ja lopputekstien, kylttien tai muiden olennaisten planssien vuoksi. Nostojen ja siirtojen on oltava johdonmukaisia, jotta katsojan ei tarvitse arvailla minne seuraava repliikki ilmestyy. (Kieliasiantuntijat 2021, 20–21.) Liian poukkoilevat tekstitykset heikentävät katsomiskokemusta ja vaikeuttavat ohjelmaan keskittymistä.

Ohjelmatekstityksissä noudetaan suomen yleiskielen välimerkkisääntöjä (Kieliasiantuntijat 2021, 9). Huutomerkkiä käytetään harkiten lähinnä silloin, kun sen poisjättäminen olisi ristiriidassa puheen sävyn kanssa. Ääniraidalta kuuluva voimakas huuto edellyttää huutomerkin käyttöä myös tekstityksessä. Kolmea pistettä käytetään ainoastaan silloin, kun on tarkoitus korostaa kesken jäänyttä ajatusta tai puhujan keskeyttämistä. Sulkeilla merkitään usein juonen kannalta tärkeää äänimaailman kuvailua. Sulkeissa voidaan myös ilmaista katsojalle nimellä kuka puhuu, mikäli puhuja ei käy ilmi kuvasta. (Kieliasiantuntijat 2021, 23, 24, 27.) Sulkeissa kerrotaan siis olennaista informaatiota sellaisista tapahtumista, jotka eivät muutoin välittyisi ilman ääniä ohjelmaa katsoville.

Ohjelmatekstityksen tyyliohjeita ohjaavat genre, kokonaistyyli, henkilöhahmot ja ilmaisun tarkoitus (Kieliasiantuntijat 2021, 36). Puhekieli ja murteet saavat näkyä, sillä katsojan on pystyttävä päättämään puhujan tausta kuulevan lailla. Murteiden tekstittämisen on kuitenkin oltava ymmärrettävää ja tarkoituksenmukaista, joten usein parempi ratkaisu on luoda mielikuvia puhekielestä tai slangista lisäämällä sopivia ilmaisuja tekstiin. Kiro sanat ovat kirjoitettuna voimakkaampia, mutta niitä voidaan käyttää harkiten, mikäli ne ovat olennaisia puhujan ulosannissa. Tekstityksessä esiintyvät vieraskieliset ilmaukset kursivoidaan. (Kieliasiantuntijat 2021, 36–38.)

Uutis- ja ajankohtaisohjelmien tekstityksissä lyhenteiden käyttö on hyväksyttävää, mutta muutoin lyhenteitä vältetään mahdollisuuksien mukaan (Kieliasiantuntijat 2021, 21). Luvut 1-10, 100 ja 1 000 pyritään kirjoittamaan kirjaimin, mutta suuremmat luvut merkitään numeroin. Musiikeista juonen tai tunnelman kannalta olennaiset laulut tekstitetään normaalien repliikkien tapaan. Tekijänoikeuslain mukaan tekstittäjällä on oikeus saada nimensä näkyviin. Krediittirepliikki ajastetaan ohjelman loputtua lopputekstien alkupuolelle tai vasta muun tekstityksen loputtua, mikäli puhe jatkuu vielä lopputekstien aikana. (Kieliasiantuntijat 2021, 39, 42–43.)

2.5 Ohjelmatekstitysten ohjeistukset saksankielisissä maissa

Saksan paikallisten yleisradioyhtiöiden yhteistyöorganisaatio ARD, itävaltalainen yleisradioyhtiö ORF, sveitsiläinen mediayhtiö SRF sekä saksalainen julkinen televisiokanava ZDF ovat sopineet yhteisistä ohjeistuksista saksankielisten maiden tekstitysten esittämiseen. Tekijöinä on ollut joukko eri televisioyhtiöiden toimittajia ja tekstittäjiä. Ohjeet toimivat ohjelmatekstitysten perustana, mutta jokaisella yhtiöllä voi olla lisäksi omia yksittäisiä tyyli- ja suositusohjeita. (Das Erste 2020.)

Das Ersten (2020) standardien mukaan kerrallaan näkyvä repliikki koostuu enintään kahdesta rivistä, jotka tasataan tekstilohkona pääsääntöisesti keskelle kuvan alareunaan. Yhden rivin maksimimerkkimäärä on 37. Repliikkien lukuaika vaihtelee merkkimäärän mukaan, mutta lukunopeuden laskennan perustana käytetään arvoa 13–15 merkkiä sekunnissa. Yksittäisen repliikin minimikesto on sekunti, ja kahden repliikin minimiväli on yksi freimi. (Das Erste 2020.) Sen sijaan edellisessä alaluvussa käsiteltyjen Suomen ohjeistuksien mukaan repliikin on pysyttävä ruudulla vähintään 1,8 sekuntia, mikä vaikuttaa väistämättä enenevästi yksittäisten repliikkien pituuteen.

Luettavuuden parantamiseksi saksankielisten ohjelmatekstitysten fonteissa käytetään kaksinkertaista korkeutta eli Saksan tekstitelevision kirjasinkokoa (Das Erste 2020). Värejä, kuten valkoinen, keltainen, syaani ja vihreä, voidaan käyttää harkiten puhujien ja äänien erottamiseen. Muutoin puhujat erotetaan repliikkiviivan (-) avulla. Mikäli puhuja ei käy ilmi kuvasta, voidaan puhujan nimi lisätä sulkeissa repliikin alkuun. Myös puhujan merkityksellinen puhetapa, kuten "(kuiskaten)" tai "(matalalla äänellä)", voidaan lisätä sulkeisiin ennen varsinaista repliikkiä. (Das Erste 2020.)

Tekstitykset on synkronoitava mahdollisimman tarkasti kuvan, äänen ja kuvaleikkausten kanssa, jotta huulilta lukevan katsojan on helpompi seurata tapahtumia (Das Erste 2020). Tekstityksen tarkoituksena on välittää ohjelmasta samat tiedot kuin sitä äänien kanssa katsoville. Oikeaoppisella ajastuksella ohjelmatekstitys ei paljasta liikaa tulevista tapahtumista, vaan etenee yhtä aikaa kuvan kanssa. Lisäksi on muistettava, ettei tekstitetä itsestään selvää kuvasisältöä, grafiikkaa tai kohtauksia, jotka ovat kaikkien tunnistettavissa. Tekstitykset eivät myöskään saa peittää ruudulla näkyvää olennaista informaatiota, kuten tekijöiden nimiä tai erilaisia kylttejä. (Das Erste 2020.)

Das Ersten (2020) suosituksista käy ilmi, että äänimaailmaa tai musiikkia kuvailevien tekstitysten molemmille puolille lisätään tähtimerkit (*). Laulujen sanat tekstitetään, mikäli ne ovat juonen kannalta olennaisia. Nuottisymboli sijoitetaan laulun alkuun ja loppuun. Merkkimäärän salliessa luvut 1–12 kirjoitetaan kirjaimin, mutta poikkeukset ovat sallittuja erityisesti kellonaikojen ja mittamerkintöjen suhteen. Tyyllillisesti pyritään säilyttämään kielelliset erityispiirteet, myös kiro sanat ja vieraskieliset ilmaukset. Murteet tekstitetään kirjakielellä, mutta repliikin alkuun lisätään kuvaus käytetystä murteesta. Selkeiden ja yleisesti tiedossa olevien lyhenteiden käyttö on sallittua. Aivan tekstityksen loppuun lisätään krediittirepliikki, josta näkyvät tuotantotiedot, kuten tekstityksen laatija tai toimeksiantaja sekä tuotantovuosi. (Das Erste 2020.)

3 AUDIOVISUAALISTEN OHJELMIEN KÄYTTÖ LASTEN NÄKÖKULMASTA

Audiovisuaalinen viestintä on yleistynyt huimasti viime vuosikymmeninä uusien teknologioiden kehittymisestä ja internetin arkipäiväistymisestä johtuen (De Los Reyes 2017, 99). Sen seurauksena kirjat eivät ole enää ainoa väline, joka tarjoaa koulutusta ja viihdettä samanaikaisesti. Lapset ovat usein erityisen kiinnostuneita digitaalisesta ympäristöstä, ja heitä varten suunnitellaan lukemattomia sovelluksia, tv-sarjoja, elokuvia ja videoita. Audiovisuaalisia sisältöjä valmistetaan eri kielillä ympäri maailmaa, joten niiden tuominen tietyn kieli- ja kulttuurialueen lasten saataville vaatii käännösprosessin. (De Los Reyes 2017, 99.)

Seuraavaksi käsitellään lapsille suunnatuissa audiovisuaalisissa sisällöissä yleisesti käytettyä dubbausta, minkä jälkeen sivutaan tekstitysten vaikutuksia kielen oppimiseen. Luvussa 3.3 tarkastellaan aiempia tutkimuksia lastenohjelmien tekstitysten ymmärtämiseen ja luettavuuteen liittyen sekä lasten iän vaikutusta katsomiskokemukseen. Lopuksi esitellään erityisesti lapsikatsojille suunnattujen tekstitysten ohjeistuksia.

3.1 Dubbaus lastenohjelmissa

Jälkiäänityksellä eli dubbauksella tarkoitetaan audiovisuaalisen teoksen alkuperäisen dialogiraidan korvaamista kohdekielisellä ääniraidalla (Heikkinen 2007, 235). Dubbauksen korkeiden tuotantokustannusten vuoksi pienemmillä kielialueilla ulkomainen ohjelmisto on perinteisesti käännetty tekstittämällä, ja ainoastaan pienille lapsille suunnatut ohjelmat on dubattu. Tällöin lukutaidottomat tai vasta lukemaan opettelevat lapset pystyvät paremmin seuraamaan ohjelmia itsenäisesti. Dubbaus on lapsille paremmin soveltuva käännösmuoto myös siksi, ettei lasten tarvitse keskittyä samanaikaisesti sekä ruututekstien lukemiseen että juonen ja kuvakerronnan seuraamiseen. Suomessa dubbausta käytetäänkin alle 11-vuotiaille suunnattujen lastenohjelmien pääasiallisena käännösmenetelmänä. (Heikkinen 2007, 236–237, 241.)

Dubbausta on kokeiltu Suomessa myös aikuisille suunnatuissa elokuvissa, kuten Netflixin katastrofikomediassa *Don't Look Up* (Tawast 2022). Ratkaisu herätti katsojissa paljon ristiriitaisia tunteita, sillä aiemmin ei ole totuttu kuulemaan tunnettujen näyttelijöiden, kuten

Meryl Streepin ja Leonardo DiCaprion puhuvan suomea. Kotimaassa dubbausta ei ole ajateltu saavutettavuuden näkökulmasta, vaikka se on yleisön palvelemista, aivan kuten näkörajoitteisten käyttämä kuvailutulkkauksin. Sadattuhannet, erilaisista kehityshäiriöistä kärsivät suomalaiset hyötyisivät aikuisten elokuvien dubbauksesta, sillä osalle väestöstä elokuvien ja tv-ohjelmien tekstitykset ovat liian nopeita luettaviksi. Lastenelokuvien dubbaus nähdään luonnollisempana asiana, vaikka jälkiäänitys parantaisi myös aikuisille suunnattujen elokuvien saavutettavuutta. (Tawast 2022.)

Tiihonen (2007, 171) kuvaa animaatioiden ja muiden elokuvien kääntämistä audiovisuaalisen kääntämisen erikoislajina, jossa yhdistyvät niin televisiotekstittäminen kuin teatteri- ja runojen kääntäminenkin. Animaatiokääntäjä tuottaa puhuttavaksi tarkoitettua tekstiä, ja tulotekstin tila on hyvin rajattu, kuten televisiotekstittämisessä. Koska yksittäisten äänteiden pituudella ja laadulla on merkitystä, työ muistuttaa runomittaan kääntämistä. (Tiihonen, 2007, 171.) Av-kääntäjät voivat soveltaa myös lasten kuvakirjojen kääntämisessä käytettyjä strategioita, sillä kirjoissakin on osattava siirtää kuvat, sanat ja jopa kirjoitetut äänet kohdekulttuuriin sopivalla tavalla (De Los Reyes 2017, 101). Animaatioiden ja lastenkirjojen kääntämisessä on siis paljon yhteneviä tekijöitä, vaikkei kirjoissa liikkuvaa kuvaa olekaan.

Dubbauksessa kääntäjä pyrkii luomaan katsojalle illuusion jo alun perin kohdekielisestä tuotoksesta. Jotta lopputulos näyttäisi luonnolliselta, kohdekielisen dialogin on oltava mahdollisimman tarkassa visuaalisessa ja äänellisessä synkroniassa alkutekstin kanssa. Kun alkutekstinä on animaatio, visuaalinen synkronia on usein helpompi saavuttaa. (Heikkinen 2007, 237, 241.) Tärkeintä on kuitenkin tekstin toimivuus ja ymmärrettävyys, sillä lapsikatsojat seuraavat koko kuvaa, josta hahmojen suun liikkeet muodostavat vain yhden osan (Tiihonen 2007, 179).

Myös De Los Reyes (2017, 100) nostaa esiin dubbauksen kolme tärkeintä synkroniaa eli samanaikaisuutta: labiaaleihin ja vokaaleihin liittyvä huulisynkronia, ilmeisiin, eleisiin ja toimintoihin liittyvä kineettinen synkronia sekä repliikkien lähde- ja kohdekielisten tekstien väliseen ajastukseen liittyvä isokronia. Lapsiyleisön kannalta tärkein on kineettinen synkronointi, sillä he ovat useimmiten kiinnostuneita väreistä, muodoista ja hahmojen eleistä. Dubbauksen synkroniaan ja tarkkuuteen vaikuttaa myös julkaisualusta eli onko animaatio tarkoitettu isolle valkokankaalle vai tabletin näytöltä katsottavaksi. (De Los Reyes 2017, 100.)

Suomi on pitkien sanojen kieli, joten tekstiä joudutaan usein tiivistämään englanninkielistä materiaalia käännettäessä (Tiihonen 2007, 175). Kääntäjän on tehtävä valintoja siitä, mitkä lähdetekstin viestit repliikeissä halutaan säilyttää. Myös puhujan ilmehdintä vaikuttaa tietynlaisiin sanavalintoihin, ja puhetyylin tulee sopia hahmon olemukseen. Animaatioissa hahmojen puhetta myötäilevä liikehdintä on usein korostettua, joten kehonkielen huomioon ottaminen on tärkeää. Äänitystilanteessa näyttelijä lausuu vuorosanansa niin, että ne sopivat mahdollisimman hyvin animaatiohahmon suun liikkeisiin ja eleisiin. (Tiihonen 2007, 172, 175–176.)

Animaatioissa kielelliset koodit yhdistyvät elokuvalliseen kerrontaan, jossa vain mielikuviutus on rajana, sillä piirrettyjen tapahtumien ei tarvitse olla realistisia. (De Los Reyes 2017, 103). Niissä voi esiintyä sanallisia, visuaalisia ja akustisia sanaleikkejä, jotka on mukautettava lapsiyleisölle sopiviksi. Lastenelokuvien toinen potentiaalinen kohderyhmä ovat lasten vanhemmat ja muut aikuiset. Siksi dubbauksessa on usein huomioitava lapsiyleisön kyky vastaanottaa tietoa, mutta myös sisällytettävä käännökseen vanhemmalle yleisölle suunnattua sisältöä, kuten kulttuurisia ja intertekstuaalisia viittauksia (De Los Reyes 2017, 103, 111.) Laadukkaasti dubattu lastenelokuva saa myös aikuisen viihtymään sen parissa.

3.2 Multimodaalisuuden vaikutus lasten kielen oppimiseen

Pienille lapsille suunnatuissa ohjelmissa yleisesti käytetty dubbaus ei välity katsojille, jos ääni ei ole kuultavissa. Tällöin on varmistettava, että ohjelman kannalta merkitykselliset tapahtumat välittyvät muilla keinoin yhdenvertaisesti kaikille katsojille. Audiovisuaalisten tuotteiden kuultava sisältö voidaan välittää kuulorajoitteisille katsojille joko tekstityksen, viittomakielen tai visuaalisten elementtien, kuten piirrosten ja hymiöiden avulla (Tamayo 2017, 75). Ohjelmatekstitykset ovat kuitenkin yleisin tapa muuttaa auditiivinen informaatio nähtävään muotoon.

Tekstitettyjä sarjoja tai elokuvia katselemalla lapset saattavat huomaamatta kehittää lukutaitoaan ja kerryttää yleistietoaan. Erityisesti kuurot ja kuulorajoitteiset lapsikatsojat tarvitsevat tyypillisesti enemmän aikaa oppiakseen lukemaan sujuvasti, mutta tekstitysten avulla he oppivat hahmottamaan kirjoitetut sanat nopeammin ja yhdistämään ne visuaalisesti nähtyihin tapahtumiin. (Tamayo 2017, 75–76.) Ruudulla nähtäviä tapahtumia kuvaavat tekstitykset saattavat vaikuttaa joskus tarpeettomilta, mutta lastenohjelmissa niillä on tärkeä

opetuksellinen rooli sanavaraston laajentamisessa (Zárate 2021, 43). Tämän tutkimuksen luvussa 5.2 esitellään saksankielisessä aineistossa usein sanallistettuja ja ruudulla nähtäviä asioita, kuten lasten naurua ja kissan naukumista.

Myös Záraten (2021, 43) mukaan tekstityksiä voidaan hyödyntää lasten sanantunnistuksessa. Aloittelevat lukijat oppivat lukemaan konkreettisia sanoja paljon nopeammin, kun sanat on yhdistetty kuviin. Alle 6-vuotiaille suunnatuissa ohjelmissa tekstitystä voitaisiin yksinkertaistaa siten, että ruudulle ilmestyisi yksittäisiä sanoja. Lapset voisivat tunnistaa sanat muodon ja näön perusteella, ja yhdistää ne näkemiinsä kuviin ilman, että he osaavat välttämättä lukea niitä. (Zárate 2021, 43.) Kyseistä mallia on hyödynnetty esimerkiksi taaperoille suunnatuissa sovelluksissa, joissa yksittäistä kuvaa klikkaamalla saa näkyviin sanan kirjoitettuna ja mahdollisesti myös kuulee sanan lausuttuna. Kosketusnäytölliset mobiililaitteet mahdollistavat yksinkertaiset pelit, jotka opettavat pienille lapsille arkista sanastoa.

Av-sisältöihin liittyvät lukuisat tutkimukset ovat osoittaneet, että tekstityksen nopeus, sanasto ja syntaksi on mukautettava kuulorajoitteisia lapsikatsojia varten (Tamayo 2017, 77). Lisäksi on huomioitava erot lasten lukutaidossa, jotta tekstitysten kielellinen koodi voidaan mukauttaa eri tasoisten katsojaryhmien tarpeisiin. Houkutteleva av-viestintä saattaa jopa innostaa lapsia muunlaisen lukemisen pariin sekä motivoida heitä oppimaan ja tutkimaan. (Tamayo 2017, 77–79.) Mikäli tekstitykset esitetään liian suurella lukunopeudella ja vaikeaselkoisella sanastolla, nuorten katsojien lukuinto saattaa heikentyä (Zárate 2021, 42).

Tekstittäjän on usein muutettava dialogia käyttämällä poistoja, jotta lukeminen helpottuu (Zárate 2021, 42). Tekstin yksinkertaistamisella on kuitenkin negatiivisia sivuvaikutuksia, sillä tällöin lapset eivät altistu uudelle sanastolle, eivätkä pysty laajentamaan sanavarastoaan. Siksi tekstittäjien pitäisi mahdollisuuksien mukaan toistaa uusia ja vaikeita sanoja, jotka esiintyvät ääniraidassa. Toisena vaihtoehtona tekstitysten lukuaikaa voidaan yrittää pidentää venyttämällä dialogin alkamis- tai loppumisaikaa ajastamalla tekstitys ruutuun jo hieman ennen repliikin alkua tai pitämällä tekstitys ruudulla hetken ajan repliikin päättymisen jälkeen. Vanhemmat lapset, jotka osaavat jo lukea sujuvasti ja kuulevat osan äänistä, saattavat kokea äänen ja tekstin väliset erot häiritseviksi. Siksi onkin tärkeää tunnistaa kohderyhmän tarpeet tekstityksiä laadittaessa ja ajastettaessa. (Zárate 2021, 42–43.)

Tamayon (2017, 78) mukaan tulevaisuudessa voitaisiin hyödyntää tapoja käyttää tekstitystä perinteisen kielikoodin ulkopuolelta. Tällöin tekstitys ei olisi vain joukko ruudulle ilmestyviä sanoja, vaan visuaalinen kokemus, jota voidaan muokata monin eri tavoin. Luovilla tekstitysratkaisuilla kuultu sisältö voidaan tuoda esiin erilaisin visuaalisin keinoin. Esimerkiksi erilaisia kirjasintyyppejä ja visuaalisia tehosteita hyödyntämällä voidaan viitata tiettyyn henkilöhahmoon. Myös äänimaailmaa voidaan ilmentää tekstin sijoittelun, värin, fontin, läpikuultavuuden tai sumentamisen avulla. (Tamayo 2017, 78, 82–83.) Tällöinkin on otettava huomioon kohderyhmän tottumukset ja tarpeet, jotta ohjelman katsomiskokemus ei heikkene liiallisten tekstitysvaihdosten myötä.

3.3 Aiempia tutkimuksia lastenohjelmien tekstityksistä

Kielensisäisten tekstitysten käyttöä on tutkittu sekä kuulevien että kuulorajoitteisten lasten keskuudessa. Kotharin ja Bandyopadhyayn (2014) tutkimuksessa 34 prosenttia 2 350 kuulevasta lapsesta oppi taitaviksi lukijoiksi pelkästään koulunkäynnin avulla. Mutta kun lapsille näytettiin ohjelmatekstitettyjä lauluja kouluajan ulkopuolella 30 minuuttia viikossa 3–5 vuoden ajan, taitavien lukijoiden osuus nousi 70 prosenttiin. Myös aikuisväestön lukutaito voi kehittyä tekstityksistä, mutta tehokkainta oppiminen on 1–3-luokkalaisilla lapsilla. (Kothari & Bandyopadhyay, 2014.) Kyseisen tutkimuksen tuloksia on hyödynnetty aiemmin esitellyn *Turn on the subtitles* -kampanjan markkinoinnissa.

Tekstitysten hyöty alkaa, kun lapsi osaa tulkita kielen perusfoneemeja (Turn on the subtitles s.d.). Lapsen ollessa riittävän taitava lukija, yleensä noin 6–7 vuoden iässä, oppiminen tehostuu ja sanojen tunnistaminen tapahtuu alitajuisesti. Ohjelmatekstitykset ovatkin osoittautuneet tehokkaaksi keinoksi erityisesti lukunopeuden sekä sanaston ymmärtämisen kohentamisessa. (Turn on the subtitles s.d.) Oppimisen taustalla saattaa vaikuttaa nykyajan lasten tottuminen videosisältöihin ja erilaisiin sovelluksiin jo pienestä pitäen. Lisäksi kuvakirjojen selailu auttaa yhdistämään kuvan ja sanan toisiinsa sekä tunnistamaan yksittäisiä foneemeja kirjoitetussa muodossa.

Myös kuulorajoitteisen lapsiyleisön katsojakokemuksia on tarkasteltu, kuten Tamayon ja Chaumen (2017, 1) tutkimus tekstitysten ymmärtämisestä. Tutkimuksessa oli mukana 75 espanjalaista lasta, jotka olivat iältään 8–13-vuotiaita. Tutkimuksessa arvioitiin tekstitysten sanastoa ja lauseoppia vertailemalla tv-kanavien omia tekstityksiä sekä tutkijoiden laatimia

vaihtoehtoisia tekstityksiä. Analyysin 6 116 tekstityksestä ainoastaan 5,1 prosenttia esiintymistä arvioitiin hankalaksi sanastoksi. Lisäksi vain 5 prosentissa tekstityksistä oli jokin muu lauserakenne kuin subjekti-verbi-objekti. (Tamayo & Chaume 2017, 1, 6.)

Saksassa Mälzer ja Wünsche (2019a, 5) toteuttivat vuosina 2017–2019 yhteistyössä NDR ja KiKA -televisiokanavien sekä Saksan kuurojen liiton (Deutsche Gehörlosen-Bund) kanssa tutkimuksen, jossa selvitettiin lapsille suunnattujen ohjelmatekstitysten luettavuutta, seurattavuutta ja ymmärrettävyyttä. Tutkimukseen osallistui yhteensä 182 iältään 8–12-vuotiasta kuulorajoitteista lasta, jotka jaettiin kolmeen samankokoiseen ryhmään iän ja kuulokyvyn perusteella. Jokaiselle ryhmälle näytettiin kuusi katkelmaa lastenohjelmista, joissa oli käytetty erilaisia typografian ja tiivistämisen keinoja. Lisäksi katkelmissa esiintyi kahta eri lukunopeutta, hitaammassa 9 ja nopeammassa 15 merkkiä sekunnissa. (Mälzer & Wünsche 2019a, 5–7.)

Tuloksista ilmenee, että 37,7 prosenttia vastaajista tarkkaili suun liikkeitä ymmärtääkseen paremmin, mitä tv-ohjelman hahmot sanoivat (Mälzer & Wünsche 2019a, 14). Selvä enemmistö ei siis kiinnittänyt huomiota huuliolukuun, mikä saattaa johtua myös animaatiohahmojen epätarkoista suun liikkeistä. Henkilöhahmojen repliikkien erottaminen koettiin paikoitellen haastavaksi, ja 45,6 prosenttia vastaajista kertoi eri väreillä korostettujen repliikkien olleen selkeämpiä. Kuitenkin 23,6 prosenttia vastaajista halusi mieluiten kokonaan valkoiset tekstitykset ja 30,8 prosenttia suhtautui asiaan puolueettomasti. Mahdollisuuksien mukaan puhujat kannattaa erotella ulkoasuun, kuten hiustenväriin tai vaatteisiin sopivien värien perusteella, jotta lapsikatsojien on helpompi muistaa, keneen väri viittaa. (Mälzer & Wünsche 2019a 22; Mälzer & Wünsche 2019b, 2.)

Mälzer ja Wünche (2019b, 2) suosittelevat lastenohjelmien tekstitysnopeudeksi 9 merkkiä sekunnissa, mutta ajoittaiset ylitykset ovat sallittuja. Tutkimuksen tulokset ovat siis linjassa aiemmin esiteltyjen Das Ersten (2020) ohjeiden kanssa. Suurempi lukunopeus ei aiheuttanut ongelmia sisällön ymmärtämisessä, mutta lapsikatsojille jäi vähemmän aikaa havainnoida kuvan tapahtumia, mikäli tekstitys oli ajastettu liian nopeaksi (Mälzer & Wünsche 2019b, 2). Tutkimuksessa testattiin tapahtumien kannalta keskeisten sanojen lihavoitinta ja suuremman kirjasinkoon käyttöä, mutta näillä typografisilla muutoksilla ei ollut vaikutusta sanojen ymmärrettävyyteen. Päinvastoin muutokset saattavat olla teknisesti vaikeita toteuttaa laajemmassa mittakaavassa. (Mälzer & Wünsche 2019a 6–7.) Aiemmin esitellyt Tamayon

(2017, 78) luovat tekstitysratkaisut ja visuaaliset muotoilut saatettaisiin siis kokea jopa sisällön ymmärtämistä hankaloittaviksi tekijöiksi.

Yleisesti lastenohjelmissa käytetään kielellisesti mahdollisimman yksinkertaista sanastoa ja lauseoppia, joten ohjelmatekstittäessä ei juurikaan vaadita poistoja tai tiivistämistä (Tamayo & Chaume 2017, 10). On kuitenkin muistettava, että lastenohjelmien kohderyhmää olevat 7–8-vuotiaat ovat vasta oppimassa lukemaan, ja kuulorajoitteisilla lapsilla on usein kuulevia heikompi kieliopin ja sanaston tuntemus sekä hitaampi lukunopeus (Maaß & Rink 2020, 329–330). Lisäksi lasten välillä voi olla suuria eroja aktiivisessa ja passiivisessa sanavarastossa muun muassa eri tasoisten kuulorajoitteiden, iän, koulutaustan sekä aiemman lukukokemuksen vuoksi (Tamayo & Chaume 2017, 2–3). Myös Mälzerin ja Wünschen (2019b, 1) tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että vasta noin 10-vuotiaalla kuulorajoitteisella lapsella on riittävät valmiudet lukea ja ymmärtää nopeatempoista tekstitystä samalla kuvaa seuraten.

3.4 Lapsiyleisölle tekstittämisen ohjeistuksia

Tekstityksiä laadittaessa on erityisen tärkeää huomioida kohdeyleisön tarpeet, jotta katselukokemus olisi mahdollisimman miellyttävä. Tarjotakseen kohderyhmälle räätälöidympiä tekstityksiä ja kehittääkseen yleisradioyhtiöiden saavutettavuuspalveluita, saksankielinen lastenkanava KiKA on käyttänyt erityisiä tekstitysstandardeja vuodesta 2016 lähtien. Ohjeissa mainitaan muun muassa repliikkien sijoittelu oikeaan tai vasempaan reunaan, kulloinkin äänessä olevan puhujan alle. Käytännössä sijoittelua on vaikea toteuttaa, mikäli puhuja liikkuu nopeasti kohtauksessa tai kuvaleikkausten välillä. (Maaß & Rink 2020, 330, 338.)

Suomalaisissa Kieliasiantuntijoiden (2021) ohjelmatekstitysten laatusuosituksissa ei kuitenkaan esitellä erillisiä ohjeita lapsille suunnattujen ohjelmien tekstittämiseen. Ainoastaan pidempää lukuaikaa suositellaan, sillä lastenohjelmien tekstityksen enimmäislukunopeus saisi olla 10 merkkiä sekunnissa (Kieliasiantuntijat 2021, 16). Suositukset ovat lähes yhtenevät saksan kielialueella Das Ersten (2020) ohjeissa, joissa esi- ja alakoululaisille lukunopeudeksi suositellaan 9 merkkiä sekunnissa. Muiden alle 13-vuotiaiden lukunopeuden pitäisi olla maksimissaan 11 merkkiä sekunnissa (Das Erste 2020).

Das Ersten (2020) verkkosivuilla esiteltyjen suositusten mukaan lapsille suunnatuissa saksankielisissä ohjelmatekstityksissä noudatetaan pääosin samoja ohjeistuksia kuin aikuisten tekstityksissä. Jotta kohderyhmän olisi helpompi lukea ja ymmärtää tekstiä, suositaan lapsiystävällistä kieltä ja vältetään pitkiä, useita sivulauseita sisältäviä lauserakenteita. Puhujalle tai sarjalle tyypilliset nuorisokulttuurin ilmaukset tulee säilyttää ohjelmatekstityksessä, mutta muutoin lyhenteiden käyttöä vältetään. Replikeissa suositaan yhtä lausetta tai kahta lyhyttä lausetta kahdella rivillä. Numerot kirjoitetaan kirjainten sijaan aina numeroin. (Das Erste 2020.)

Tekstin ymmärrettävyyden parantamiseksi vältetään vaikeita sanoja tai tarvittaessa yksinkertaistetaan niitä. Tekniset termit voidaan säilyttää sellaisenaan, mutta niille varataan enemmän lukuaikaa. Kohderyhmälle arkipäiväiset ja tutut yhdyssanat voidaan kirjoittaa yhteen, vaikeaselkoiset yhdysviivalla. Mikäli mahdollista, päähenkilöiden repliikit erotetaan toisistaan sopivien värikoodien avulla. (Das Erste 2020.) Lisäksi lukuajan on oltava pidempi kuin aikuisille suunnatuissa ohjelmatekstityksissä.

Myös Ison-Britannian BBC Academyn (2022) laatimissa ohjeistuksissa eritellään alle 11-vuotiaille lapsille suunnatut tekstitykset. Replikkien lyhentämiseksi jätetään ennemmin sanoja pois kuin muutetaan niitä. Esimerkiksi dialogin "Can you think why they do this?" lyhennetään tekstitykseen muotoon "Why do they do this?". Vaikeiden ja monimutkaisten ilmausten pitäisi pysyä näytöllä mahdollisimman pitkään, jotta lapsikatsojat ehtivät paremmin sisäistää lukemansa. Lisäksi juonen kannalta olennaiselle visuaaliselle sisällölle tulee antaa enemmän tilaa ilman, että tekstitys vie liikaa katsojan huomiota. (BBC Academy 2022.)

Tässä luvussa käsiteltiin audiovisuaalisten sisältöjen jatkuvasti yleistyvää käyttöä erityisesti lasten näkökulmasta. Ruutuajasta keskustellaan paljon ja liiallisella näyttöjen ääressä istumisella voi olla negatiivisia vaikutuksia kehitykseen. Toisaalta av-sisällöt tuovat uudenlaisia mahdollisuuksia oppimiseen niin kuulevalle kuin kuulorajoitteiselle yleisölle. Dubbaus on paras tapa välittää sisältöjä vielä lukutaidottomille lapsille, ja ruudulla näkyvät tekstit yhdistettynä kuvaan saattavat auttaa jo pieniä lapsia sanantunnistuksessa. Oikein laaditut ohjelmatekstitykset voivat auttaa isompia lapsia kehittämään lukunopeuttaan ja kannusta heitä lukemaan.

4 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen aineistoksi valittu lastenohjelma sekä aineiston rajaus. Sitten tutustutaan tutkimusmenetelmänä käytettyyn laadulliseen sisällönanalyysiin, jonka jälkeen kerrotaan, kuinka aineistosta tarkasteltavat aihealueet ja teemat valittiin testianalyysin perusteella lopullista analyysia varten.

4.1 Meine Freundin Conni & Laura

Tutkimusaineistoksi valittiin Suomessakin tunnettu saksalainen lastenanimaatio *Meine Freundin Conni*, joka perustuu Liane Schneiderin *Conni*-kirjasarjaan. Ensimmäinen kirja julkaistiin vuonna 1992, ja nykyisin Conni on yksi menestyneimmistä saksankielisten maiden lastenkirjasarjoista yli 40 miljoonalla myydyllä kappaleella (Cossham 2021). Lapset pitävät Connista, mutta vanhemmat kritisoivat sarjan yksinkertaista kieltä ja roolihahmojen stereotyyppioita, joissa äiti hoitaa kotityöt ja isä vastaa teknisistä askareista. Vanhemmat ovat aina hyvällä tuulella ilman stressiä, ja kaikki päivät ovat täynnä mukavia leikkejä ja seikkailuja. Schneider uskoo, että juuri ihanteellinen maailma on hänen kirjasarjansa menestyksen takana. Kirjoja on käännetty yli 25 kielelle, ja puna-valkoraidalliseen paitaan pukeutunut vaaleahiuksinen tyttö tunnistetaan ympäri maailmaa. (Cossham 2021.) Myöhemmin suosittu kirjasarja sai jatkoa, sillä lukijakunnan kasvaessa alettiin julkaista myös yli 10- ja 12-vuotiaille lukijoille suunnattuja *Conni*-tarinoita (Conni s.d.).

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Youngfilmsin ja televisiokanava ZDF:n tuottamaa piirrossarjaa, jota on esitetty KiKA-lastenkanavalla vuodesta 2012. Tähän mennessä sarjasta on ilmestynyt 52 jaksoa. (Conni s.d.) Analysoitavan televisiosarjan päähenkilönä on noin 5-vuotias Conni Klawitter, joka seikkailee perheensä ja ystäviensä kanssa arkipäiväisissä tilanteissa. Connin perheeseen kuuluvat äiti Annette, isä Jürgen, pikkuveli Jakob sekä lemmikkikissa Mau. 11 minuuttia kestävässä jaksossa käsitellään lapsille tuttuja asioita, kuten käynti lääkärissä, laskettelemassa, kirjastossa tai retkellä. Aineistoksi valittuihin *Meine Freundin Conni* -jaksoihin on saatavilla saksankielinen ohjelmatekstitys Amazon Prime - suoratoistopalvelun kautta, mutta jaksosten tekstittäjien nimiä ei mainita lainkaan.

Vertailevaa analyysia tehdään suomeksi käännettyyn ja dubattuun *Laura*-sarjaan, jota esitetään Ylen TV2-kanavalla sekä Yle Arenassa. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan

nimenomaan Yle Areenassa julkaistuja ohjelmatekstityksiä, joita on ollut laatimassa viisi eri tekstittäjää. Analysoitavat jaksot ovat kuvasisällöltään ja kestoaltaan täysin samanlaisia alkukielisten jaksojen kanssa ja näin ollen vertailukelpoisia.

Aineistoksi valittiin sattumanvaraisesti kymmenen suomeksi ja saksaksi puhuttua jaksoa, joihin oli myös saatavilla kielensisäiset ohjelmatekstitykset. Aineiston katsottiin olevan riittävän kattava otanta tämän laajuisen tutkimuksen suorittamiseen ja ohjelmissa toistuvien havaintojen keräämiseen. Suomenkielisten Laura-jaksojen tekstitykset kerättiin Yle Areenan suoratoistopalvelusta lataamalla jaksot ja niihin liittyvät srt-tiedostot, joissa oli valmiina näkyvissä tekstitysten rivitykset sekä ajastukset. Amazon Prime -suoratoistopalvelussa saksankieliset ohjelmatekstitykset oli poltettu kiinni videoon, joten ne oli kirjoitettava käsin erilliseen tekstitiedostoon analysointia varten. Myöskään ajastukset eivät olleet näkyvillä saksankielisissä tekstityksissä, joten tieto mekaanisesta lukuajasta – eli kuinka monta merkkiä sekunnissa katsojan on ehdittävä lukea – ei ollut saatavilla. Koska lukuaikojen vertailua ei voinut ajankäytöllisistä syistä toteuttaa tämän tutkimuksen puitteissa, se jää tarkastelun ulkopuolelle.

4.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksen tavoitteena oli saada tietoa lastenohjelmien ohjelmatekstityksistä sekä osoittaa eroja ja yhtäläisyyksiä vertailemalla suomen- ja saksankielisiä tekstityskäytäntöjä. Kahdesta eri kohdekielestä saatua aineistoa tarkastellaan laadullisen sisällönanalyysin keinoin pilkkomalla se ensin osiin ja muokkaamalla toistuvista havainnoista edustavia kategorioita. Vuoren (s.d.) mukaan aineistolähtöisessä koodauksessa tutkija etsii aineistosta kohtia, jotka kertovat aiheesta jotain kiinnostavaa, ja suorittaa aineiston sisäistä vertailua. Systemaattisessa koodauksessa koko tutkittava aineisto käydään huolellisesti useaan kertaan läpi ja siitä etsitään toistuvia seikkoja (Vuori s.d.). Aineiston tarkastelussa hyödynnettiin myös teorialähtöistä analyysia vertailemalla esiin nousseita havaintoja ohjelmatekstitysten ohjeistuksiin sekä aiempiin tutkimuksiin.

Aluksi suoritettiin molemmilla kielillä testianalyysi jaksolle 5 (ks. taulukko 1), jonka perusteella yritettiin selvittää, onko tekstityskäytäntöjen välillä nähtävissä eroavaisuuksia tai yhtäläisyyksiä. Jo alustavassa analyysissa huomio kiinnittyi äänimaailman kuvailun ja puhujien vaihtumisen merkitsemistapoihin sekä repliikkien jaksokohtaisen kokonaismäärän

suureen vaihteluun. Muiden jaksojen aineistoa läpikäydessä käsitys havainnoitavista seikoista vahvistui, sillä samat käytännöt ja tekstitysten ulkoasut toistuivat aineistossa. Esiintymien luokittelussa hyödynnetään lisäksi määrällistä analyysia, jotta havaintoja voidaan vertailla numeerisin tuloksin. Koska kyseessä on alakouluikäisille ja sitä nuoremmille lapsille suunnattu ohjelma, tutkimuksessa tarkasteltiin myös sitä, miten lapsiyleisölle tekstittäminen näkyy käytännössä erilaisten tekstitysvaihtojen, kuten tiivistämisen tai repliikkien merkkimäärien kautta.

Varsinainen analyysi aloitettiin, kun kaikkien kymmenen jakson molemmat tekstitykset oli dokumentoitu repliikeittain (ks. esimerkkinä taulukko 2) ja tulostettu paperille. Sen jälkeen jaksot katsottiin läpi ja vertailtiin puhuttua puhetta ruudulla näkyviin tekstityksiin. Puheen sisältö litteroitiin kirjoittamalla tulostettujen tekstitysten viereen käsin puuttuvat vuorosanat, jolloin saatiin ensivaikutelma tiivistysten ja poistojen käytöstä kyseisen lastenohjelman tekstityksissä. Jokaisen jakson ohjelmatekstityksiin merkittiin kohdat, joissa kuvailtiin äänimaailmaa sulkeiden tai hakasulkeiden avulla. Tarkastelun kohteena oli lisäksi puhujan vaihtumisen merkitseminen, joten repliikkiviivojen ja nimikylyttien käyttöä havainnoitiin tekstityksissä. Koska molemmat tekstityksineen ovat peräisin verkon suoratoistopalveluista, niissä ei teknisistä syistä käytetä selventäviä värejä, vaan puhujan vaihdokset tulee ilmetä muilla keinoin. Lisäksi jaksojen katsomisen yhteydessä merkittiin muistiin kaikki kohdat, joissa tekstitysten sisältö vaihteli kieli- tai kulttuurieroista johtuen, tai joissa suomenkielinen dubbaus erosi alkukielisestä ohjelmasta.

Lastenohjelman multimodaalisten tekstien tarkastelussa hyödynnettiin Christopher Taylorin (2016, 228) käyttämää multimodaalista transkriptiota (ks. esimerkiksi taulukko 11), jossa videon näkymä eritellään taulukkomuodossa yksittäisiin ruutuihin. Ensimmäiseen sarakkeeseen tulee kuva ruudusta, toiseen kohtauksen liike ja tapahtumat sanallisesti kuvattuna, kolmanteen käytetty ääniraita ja neljänteen laaditut käännöstekstitykset. Taylorin mallissa ruutujen määrää ja niiden aikaväliä voidaan muuttaa, joten yksityiskohtaisessa kuvauksessa ruutuja voidaan lisätä allekkain esimerkiksi sekunnin aikaväleillä. Malli ei kuitenkaan sovellu muutamaa minuuttia pidempien audiovisuaalisten tekstien kuvaamiseen hitautensa ja tarkkuutensa vuoksi. (Taylor 2016, 229–230.)

Tässä tutkimuksessa Taylorin multimodaalinen transkriptio mukautetaan aineiston tarpeisiin. Malli soveltuu tutkimukseen hyvin, sillä sen avulla voidaan osoittaa, mitä valitussa kohtauksessa tapahtuu kuvallisesti ja äänellisesti, mutta myös sen, millä keinoin merkityksiä

välitetään. Kuten alkuperäisessä mallissa, ensimmäiseen sarakkeeseen laitetaan kuvakaappaus ruudusta, ja ääniraita-sarakkeeseen kirjataan taustääänet, musiikki sekä dialogi. Kolmannessa ja neljännessä sarakkeessa kuvataan ohjelmatekstitykset suomeksi ja saksaksi. Analyysiosan transkriptiot käsittelevät edustavuutensa vuoksi valittuja repliikkejä, kuvaleikkauksia tai kohtauksia. Esiteltävissä transkriptioissa on osuvia esimerkkejä käsiteltävistä aihealueista, kuten eri puhujien merkitsemistavoista tai vieraaseen kulttuuriin viittaamisesta. Lisäksi niiden avulla voidaan helposti vertailla tekstitysratkaisuja esimerkiksi äänimaailman kuvaamisen tai repliikkien vastaavuuden näkökulmasta.

5 AINEISTON ANALYYSI

Tässä luvussa havainnoidaan aiemmin mainittujen menetelmien avulla aineistosta esiin nousseita huomioita lukuisten esimerkkien kautta. Aluksi luodaan katsaus analysoitujen lastenohjelmien repliikkimääriin ja muotoiluihin. Samassa yhteydessä tarkastellaan puhutun puheen muuttamista repliikeiksi ja siihen vaadittuja tiivistämisä. Tämän jälkeen keskitytään aineistossa käytettyyn äänimaailman kuvailuun ja puhujan vaihtumista osoittaviin käytäntöihin. Lopuksi tarkastellaan vielä erisnimien käyttöä, kahdesta eri kielialueesta johtuvia kulttuurisidonnaisia elementtejä sekä muutamia sanastoa selittäviä tekstityksiä.

5.1 Yleisiä havaintoja aineistosta

Aineistoa tarkasteltaessa nousi nopeasti esiin, että saksankielisissä ohjelmatekstityksissä on käytetty huomattavasti enemmän ruudulla näkyviä repliikkejä kuin suomenkielisissä (taulukko 1). Erot määrissä vaihtelivat 49–82 repliikin välillä, joten saksankielisissä oli keskimäärin 66 repliikkiä enemmän kuin vastaavassa suomenkielisessä jaksossa. Vaikka lukuaika (merkkiä sekunnissa) ei varsinaisesti ole tässä tutkielmassa analyysin kohteena saksankielisistä tekstityksistä puuttuvien ajastustietojen vuoksi, repliikkimääristä voidaan yleisesti todeta erot lukuajoissa. Koska vertailtavat jaksot ovat pituudeltaan ja sisällöltään samanlaisia, repliikkimääriltään huomattavasti suuremmissa saksankielisissä ohjelmatekstityksissä yksittäisten repliikkien lukuaika jää lyhyemmäksi.

Repliikkien kokonaismäärään vaikutti saksankielisten lyhyempi vähimmäiskesto, sillä tekstitysohjeistuksien (ks. luku 2.5) mukaan riittää, että yksittäinen repliikki näkyy ruudulla yhden sekunnin ajan. Suomalaisissa ohjelmatekstitysten laatusuosituksissa sitä vastoin mainitaan, että repliikin on pysyttävä ruudulla vähintään 1,8 sekunnin ajan, mikä vaikuttaa enenevästi repliikkien pituuteen ja keston. Rivikohtaiset merkkimäärät välilyönteineen olivat saksankielisissä enintään 32 merkkiä, kun taas suomenkielisissä tekstityksissä käytettiin usein 35–37 merkkiä rivillä. Seuraavan taulukon 1 puhujien ja äänien merkitsemistä koskevia sarakkeita käsitellään luvuissa 5.2 ja 5.3.

Taulukko 1. Analysoitujen jaksojen repliikkimäärät sekä merkityt puhujat ja äänet.

Jakson nimi & tunnistenumero	Replikkejä (kpl)	Puhuja merkitty (kerta)	Äänet merkitty (kerta)
1. Conni geht in den Zoo	210	5	29
1. Laura eläintarhassa	143	-	1
2. Conni und der Osterhase	191	5	31
2. Laura ja pääsiäispupu	134	2	1
3. Conni und der Laternenumzug	193	5	8
3. Laura ja lyhtykulkue	144	17	1
4. Conni lernt reiten	209	1	14
4. Laura ratsastamassa	144	4	2
5. Conni backt Pizza	215	9	21
5. Laura leipoo pizzaa	149	4	3
6. Conni macht Musik	197	22	16
6. Lauran musiikkitunti	131	2	4
7. Conni spielt Fußball	227	15	32
7. Laura pelaa jalkapalloa	148	33	2
8. Conni in den Bergen	219	4	16
8. Laura vuoristossa	150	22	7
9. Conni entdeckt die Bücher	227	19	24
9. Laura ja kirjat	145	-	2
10. Conni geht zum Kinderarzt	229	9	27
10. Laura lastenlääkärissä	173	9	4

Jaksossa 8 on kohta, jossa Laura perheineen on lähdössä oppaan johdolla luolakierrokselle, mutta pikkuväli jännittää pimeään luolaan menoa. Laura rohkaisee veljeään kertomalla tarinan lohikäärmeistä, jolloin veli suostuu lähtemään mukaan, ja isä ihmettelee lasten välistä salaisuutta. Kohtauksessa saksankieliset repliikit vaihtuvat huomattavan nopeasti ja lukuaika jää vähäiseksi. Seuraavan sivun taulukossa 2 on kuvattu kahdeksan saksankielistä repliikkiä, joiden sisältö on tiivistetty kolmeen suomenkieliseen repliikkiin. Toisiaan vastaavat repliikit on merkitty taulukkoon lihavoittein ja värein. Esimerkistä on nähtävissä myös repliikkiviivan käyttöä, jonka eteen jätetään saksankielisessä yksi välilyönti. Suomenkielisten ohjelmatekstitysten laatusuosituksen mukaisesti repliikin sisällä ainoastaan jälkimmäinen puhuja merkitään vuorosanaviivalla, jonka jälkeen ei tule välilyöntiä.

Suomenkielisen virkkeen jatkuminen seuraavaan repliikkiin merkitään yhdysmerkillä (-), kuten taulukon repliikissä numero 94. Saksankielisissä ohjelmatekstityksissä suositaan useita erillisiä merkkimäärältään pienempiä repliikkejä. Puhujan vaihtumisen merkitsemisen eroja kielialueiden välillä käsitellään tarkemmin luvussa 5.3.

Taulukko 2. Repliikkimäärien vertailua suomeksi ja saksaksi jaksosta 8.

133 Komm, ich verrate dir ein Geheimnis.	94 Hei, minä kerron salaisuuden. Siellä asuu hassu lohikäärme, -
134 In der Höhle gibt es nämlich witzige Drachen.	
135 Aber nur echte Ritter können die sehen.	95 jonka voi nähdä vain oikea ritari, sellainen kuin sinä. Tuletko?
136 Und ich weiß, dass du ein echter Ritter bist.	
137 - Kommst du jetzt mit? - Au ja!	96 Mennään! -Laura kertoi varmasti tosi hurjan salaisuuden. -Niin.
138 Na, ihr beiden.	
139 Das muss ja ein echt tolles Geheimnis sein.	
140 [Jürgen] Ja.	

Taulukossa 3 esitellään kolmen pisteen käyttöä ohjelmatekstityksissä jaksosta 10 poimitujen esimerkkien avulla. Ensimmäisessä kohdassa hoitaja kertoo Lauran käyneen lastenlääkärintarkastuksessa aiemminkin, ja hoitaja lukee vihkosta edellisen käynnin pituusmittauksen tuloksen. Kolmea pistettä käytetään suomenkielisessä tekstityksessä ilmaisemaan muun muassa epäröintiä, ja kyseisessä kohtauksessa hoitaja etsii tietoa pituudesta vihkoa selaamalla. Saksankielisen tekstityksen repliikit nro 49 ja 50 olisi voinut enimmäismerkkimäärän puolesta yhdistää yhdeksi repliikiksi, mutta ne on jätetty erilleen. Useat samankaltaiset lyhyet repliikit nostavat saksankielisten repliikkien kokonaismäärää, mikä näkyy myös taulukon 1 eroissa. Kesken jäänyt virke tai ajatus merkitään aineiston

saksankielisissä ohjelmatekstityksissä kolmella pisteellä, joita ennen jätetään yksi välilyönti, kuten taulukon 3 repliikissä nro 133. Kielten välisenä eroavaisuutena voidaan siis mainita kolmen pisteen huomattavasti yleisempi käyttö saksankielisissä tekstityksissä.

Taulukko 3. Kolmen pisteen käyttöä jaksosta 10.

48 Hm, hm. Du warst vor einem Jahr schon mal hier.	37 Mm-m. Kävit täällä viime vuonnakin.
49 Und da warst du ganz genau ...	38 Ja silloin olit... tarkalleen... ai! Metrin ja sentin.
50 Oh. 1.01 Meter groß.	
132 Das ist aber ein komisches Bild.	101 Onpas sinulla hassu taulu. -Se ei ole varsinaisesti taulu.
133 Das ist ja auch kein richtiges Bild ...	102 Sitä käytetään näkötesteissä.
134 sondern eine Tafel für einen Sehtest.	

Ohjelmatekstityksiä ja ohjelmissa puhuttua puhetta vertailtaessa huomattiin, ettei *Meine Freundin Conni* tai *Laura*-sarjan tekstityksissä vaadittu juurikaan poistoja, sillä puhe oli lastenohjelmille tyypillisesti helposti ymmärrettävää ja tiivistä. Ainoastaan kolmessa analysoitavista saksankielisistä jaksoista (1, 3 ja 10) oli jouduttu tiivistämään puhetta selvästi muutettaessa sitä rajattuun tekstimuotoon. Muuten poistot olivat lähinnä täytesanojen, kuten *jetzt, und, ganz, doch, etwa, mal, nur, aber, schön* sekä *wirklich* poisjättöjä tai yksittäisiä muutettuja lauserakenteita.

Jakson 1 eläintarhavierailulla eläintenhoitaja toimii oppaana ja kertoo kuulleensa opettajalta, että lapsilla on paljon kysymyksiä eläimiin liittyen (ks. taulukko 4, esimerkki 4a). Puhuttua puhetta on selvästi tiivistetty poistoin, sillä sivulause ja opettajan maininta on jätetty kokonaan pois. Saman jakson toisessa esimerkissä lapsi kysyy eläintenhoitajalta, syövätkö leijonat koskaan pinaattia (esimerkki 4b). Vastaus on lyhennetty repliikissä 154 ääniraidalla kuultavasta puheesta tiiviimpään muotoon eli yhteensä 44 merkkiin.

Taulukko 4. Esimerkkejä saksankielisestä tiivistämisestä jaksosta 1.

Esimerkki 4a.	
Puhuttu puhe	Ohjelmatekstitys
"Evelyn hat gesagt, dass ihr eine Menge Fragen zu den Tieren mitgebracht habt."	46 Und ihr habt eine Menge Fragen mitgebracht.
Esimerkki 4b.	
"Nein, die dürfen sogar keinen Spinat fressen, weil ihnen ganz schlecht wird."	154 Wenn die Spinat fressen, wird ihnen schlecht.

Conni ja ystävät askartelevat jaksossa 3 paperilyhtyjä lyhtykulkuetta varten. Opettaja neuvoo, kuinka kynttilästä valutetaan steariinia paperille, jonka jälkeen paperi väritetään väriliiduilla (esimerkki 5a). Steariinin kuivumisen jälkeen paakut rapsutetaan pois, jolloin kynttilä loistaa värjäämättömistä kohdista. Ääniraidan pidempi selittävä osuus on lyhennetty tehokkaasti kahdelle repliikkiriville, joilla on 30 ja 32 merkkiä. Esimerkissä 5b Connin äiti neuvoo keittokirjaa etsivää isää vilkaisemaan keittiössä olevasta kirjapinosta. Puhutun puheen sivulause ja 60 merkkiä on saatu lyhennettyä repliikissä 40 merkkiin.

Taulukko 5. Esimerkkejä saksankielisestä tiivistämisestä jaksosta 3.

Esimerkki 5a.	
Puhuttu puhe	Ohjelmatekstitys
"Und wenn später eine Kerze in euren Laternen steht, dann leuchtet sie durch die Stellen, wo keine Farbe ist."	52 Eine Kerze leuchtet dann durch die Stellen, wo keine Farbe ist.
Esimerkki 5b.	
Puhuttu puhe	Ohjelmatekstitys
"Ich glaube, es ist zwischen den Büchern. Sieh doch mal nach."	130 Sieh doch mal zwischen den Büchern nach.

Jaksossa 10 (taulukko 6) Conni on menossa lastenlääkärin vuositarkastukseen, mutta ihmettelee miksi lääkäriin pitää mennä, vaikkei ole kipeä. Äiti Annette selittää ääniraidalla Connille tarkastusten tärkeydestä. Pitkä 84 merkin puhuttu vuorosana on saatu lyhennettyä ohjelmatekstityksessä kahdelle repliikkiriville, joilla on 31 ja 30 merkkiä (esimerkki 6a). Esimerkissä 6b Dr. Beermann tekee Connille kuulotestiä ja kertoo, että on olemassa niin korkeita ääniä, joita ihmiskorva ei pysty kuulemaan. Puhutussa puheessa on 87 merkkiä, jotka on lyhennetty 60 merkkiin. Huomionarvoista on, että repliikissä 161 ylärivillä ei ole katkaistu sivulauseen rajalta, vaan alistuskonjunktio *dass* on jätetty yläriville, jolla on 30 merkkiä. Mikäli sivulause olisi laitettu kokonaan alariville, merkkimäärä välilyönteineen olisi ollut 34.

Analysoitujen jaksosten merkkimäärät olivat enimmillään 32 merkkiä rivillä, joten tässäkin esimerkissä on haluttu pitää yhtenäinen linja, vaikka rivinvaihto ei ole osunut sivulauseen rajalle.

Taulukko 6. Esimerkkejä saksankielisestä tiivistämisestä jaksosta 10.

Esimerkki 6a.	
Puhuttu puhe	Ohjelmatekstitys
"Es ist viel besser, wenn man ab und u mal nachschaut, ob im Körper alles gesund ist."	31 Ab und zu sollte man nachsehen, ob im Körper alles gesund ist.
Esimerkki 6b.	
Puhuttu puhe	Ohjelmatekstitys
"Weißt du, dass es Töne gibt, die so hoch sind, dass man sie überhaupt nicht hören kann."	161 Manche Töne sind so hoch, dass man sie gar nicht hören kann.

Suomenkielisten tekstitysten osalta aineistosta löytyi vain joitakin yksittäisiä tiivistämiä ja poistoja jokaista jaksoa kohden. Jaksossa 1 Lauran ryhmä menee käymään eläintarhassa, ja repliikissä 47 eläintenhoitaja neuvoo, kuinka mangusteja ruokitaan (taulukko 7). Kyseisessä kohdassa on vaadittu analysoitavista suomenkielisistä jaksoista eniten tiivistämiä. Puhutun puheen 103 merkkiä on tiivistetty repliikissä 47 lähes puoleen eli 57 merkkiin, joista ylärivillä on 25 ja alarivillä 32.

Taulukko 7. Esimerkki suomenkielisestä tiivistämisestä jaksosta 1.

Puhuttu puhe	Ohjelmatekstitys
"Äläkä anna niitä suoraan mangusteille. Pane ne maahan, niin että ne syövät vain madot eivätkä sormiasi."	47 Äläkä anna niitä suoraan, etteivät mangustit syö sormiasi.

Muilta osin tiivistäminen oli melko vähäistä, kuten jakson 8 repliikki 81, jossa keuhataan maisemia ja onnistunutta patikkaretkeä vuoristoon (taulukko 8). Ääniraidan kolmen henkilön puherepliikit on saatu mahtumaan ohjelmatekstityksessä kahdelle riville, joilla molemmilla on 34 merkkiä.

Taulukko 8. Esimerkki suomenkielisestä tiivistämisestä jaksosta 8.

Puhuttu puhe	Ohjelmatekstitys
Laura: "Hieno maisema!" Äiti: "Joo. Lapset jaksoivat kävellä tosi reippaasti." Isä: "Tosin paluumatka vähän arveluttaa."	81 Hieno maisema! -Lapset olivat tosi reippaita. -Paluumatka arveluttaa.

Jaksossa 9 Laura menee mumminsa Riitan kanssa kirjastoon etsimään tiettyä kirjaa lastenosastolta. Mummi kertoo, miten kirjat on järjestetty kirjailijoiden sukunimen mukaan aakkosittain, jota Laura ei ymmärrä. Repliikissä 71 asia selitetään lyhyemmin jättämällä relatiivilause pois, mikä on yleinen keino lyhentää puhuttua puhetta (taulukko 9).

Taulukko 9. Esimerkki suomenkielisestä tiivistämisestä jaksosta 9.

Puhuttu puhe	Ohjelmatekstitys
"Ihmistä, joka on kirjoittanut kirjan, sanotaan kirjailijaksi."	71 Kirjan kirjoittanutta sanotaan kirjailijaksi.

Todennäköisesti Laura-sarjan lopputeksteissä mainittu suomentaja Aki Heinlahti on lyhentänyt alkukielistä käsikirjoitusta jo käänösvaiheessa dubbausta varten, joten ohjelmatekstitystä laadittaessa ei ole vaadittu juurikaan tiivistämistä. Puhuttua puhetta lyhennettiin tekstitystä varten lähinnä korvaamalla osa persoonapronomineista omistusliitteillä tai verbien persoonapäätteillä sekä yksinkertaistamalla yksittäisiä lauserakenteita. Poistoja tehtiin erityisesti täytesanoihin, kuten *mutta*, *-hän*, *-han*, *no*, *kyllä*, *tässä*, *siis* ja *varmaan*.

5.2 Äänimaailman merkitseminen

Multimodaalisuuden ja tekstitysten positiivista vaikutusta lasten kielen oppimiseen käsiteltiin luvussa 3. Äänimaailman kuvailu ohjelmatekstityksissä on tärkeää, jotta ilman ääniä ohjelmaa katsovilla on tasavertainen mahdollisuus seurata ruudun tapahtumia, mutta tekstityksillä on myös sanavarastoa laajentava merkitys. Kuten aiemmin esitellystä taulukosta 1 käy ilmi, ääniä on kuvailtu sanallisesti huomattavasti laajemmin saksankielisissä ohjelmatekstityksissä. Kun taulukon esiintymien erot lasketaan yhteen, äänimaailmaa on jaksoittain sanallistettu saksaksi keskimäärin 19 kertaa useammin kuin kotimaisissa tekstityksissä.

Jaksokohtaisen tarkastelun perusteella saatiin selville, että kaikissa analysoitavissa suomenkielisissä ohjelmatekstityksissä kuvailtiin ihmisten tuottamia ääniä yhteensä 13 kertaa, eläinten ääniä 5 kertaa ja muita ympäristöstä kuuluvia ääniä 9 kertaa. Saksankielisten tekstitysten osalta vastaavat lukemat olivat merkittävästi suuremmat: ihmisten tuottamia ääniä sanallistettiin yhteensä 151 kertaa, eläinten ääniä 49 kertaa ja muita ympäristön ääniä 8 kertaa.

Suurin osa äänistä toistuu useasti, kuten naurua kuvaavat [lacht] ja [lachen], joita esiintyi jokaisessa jaksossa, ja kaiken kaikkiaan yhteensä 80 kertaa. Myös Connin lemmikkikissan

ääntelyä ilmaiseva [miaut], oli yleisesti käytössä ja sanallistettu jaksoissa 28 kertaa. Huomionarvoista on, ettei kissan naukumista tekstitetty suomeksi kertaakaan, ja nauru oli kirjoitettu näkyviin ainoastaan 7 kertaa. Esimerkiksi jaksossa 2 Connin kissa sähisee ja naukuu ihmetellessään ikkunasta näkyvää jänistä. Saksaksi äänet on sanallistettu hakasulkeisiin, mutta suomenkielisessä ääniä ei ole merkitty lainkaan, sillä ääntely on nähtävissä kissan suun liikkeistä ja ilmeistä. Valtaosa analysoitavien jaksosten saksaksi tekstitetyistä kissan naukumisista ei kuitenkaan ole havaittavissa visuaalisesti, mutta silti välittyvään tunnelmaan mahdollisesti vaikuttavat ääntelyt on päätetty merkitä näkyviin.

Lisäksi kahdessa *Meine Freundin Conni* -jaksossa (9 ja 10) kuului päähenkilön pehmonallen murinaa (*Teddy brummt*), mikä tekstitettiin yhteensä 10 kertaa kahden jakson aikana. Suomenkielisissä jaksoissa pehmonallen ääniä ei huomioitu millään lailla. Tekstittämättä jättäminen antaa enemmän lukuaikaa muille tapahtumille ja auttaa pitämään repliikkien jaksokohtaisen kokonaismäärän mahdollisimman pienenä.

Saksankielisten maiden televisioyhtiöiden laatimia suosituksia käsittelevässä luvussa 2.5 mainittiin, että äänimaailmaa tai musiikkia kuvailevien tekstitysten molemmille puolille lisätään tähtimerkit (*). Aineiston jaksoissa näin ei kuitenkaan menetelty vaan äänet merkittiin hakasulkein ([]), joiden sisään lisättiin ylimääräiset välilyönnit. Saksankielisten laulujen sanat tekstitettiin suositusten mukaisesti, ja nuottisymbolit sijoitettiin laulun alkuun ja loppuun. Nuottien käyttö olisi suositeltavaa myös Yle Areenan tekstityksissä, sillä symbolien avulla katsoja havaitsee repliikkien seasta selkeästi mistä laulu alkaa (♪) ja mihin se loppuu (♪♪).

Seuraavassa taulukossa 10 on listattuna satunnaisesti poimittuja aineiston äänimaailman esimerkkejä, joiden perässä jaksoa kuvaava lyhenne *j* sekä repliikkinumeroa vastaava lyhenne *r*. Saksankielisistä äänimerkinnöistä selvästi käytetyimpiä olivat pelkällä verbillä ilmaistavat äänet, kuten *lacht*, *ächzt*, *kichert*, *gähnt*, *miaut* sekä *seufzt*. Myös äänen lähde eli subjekti merkittiin näkyviin saksankielisissä ohjelmatekstityksissä useammin. Subjekti + verbi yhdistelmällä, kuten *Conni kichert* ja *Hund winselt*, äänimaailmaa kuvaillaan analysoiduissa saksankielisissä jaksoissa yhteensä 30 kertaa, kun suomalaisissa esiintymiä on ainoastaan 5 kappaletta.

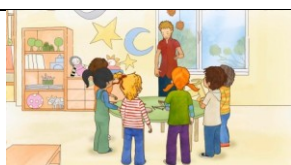

Taulukko 10. Esimerkkejä sanallisesti kuvailluista äänistä.

Ihmisten ääniä	Eläinten ääniä	Muita ympäristön ääniä
[schnappt nach Luft] - j2, r18	[miaut] - j1, r27	[Türklingel] - j5, r182
[summt] - j3, r150	[Löwe brüllt] - j1, r76	[piept] - j10, r168
[schnüffelt] - j5, r201	[wiehert] - j4, r63	(Ovikello.) - j5, r123
[ächzt] - j7, r79	[Eule schreit] - j9, r51	(Ovi käy.) - j5, r76
[lachen] - j8, r219	[zirpt] - j8, r67	(Vesi kohisee.) - j8, r120
[kichert] - j9, r189	(Karjaisu.) - j1, r51	(Piippauksia.) - j10, r129
(Hyräilee.) - j2, r10	(Hirnahdus.) - j4, r25	
(Naurua.) - j5, r148	(Vikinää.) - j8, r48	
(Lapset nauravat.) - j8, r18	(Ammuu.) - j8, r68	

Jaksossa 8 juonen kannalta tärkeitä ympäristön ääniä oli tekstitetty suomeksi eniten. Esimerkiksi ruudulla näkyvien tapahtumien ulkopuolelta kuuluva murmelin ääni oli tekstitetty niin suomeksi (Vikinää.) kuin saksaksi [zirpt]. Ääni oli juonen kannalta merkittävä, sillä perhe alkaa selvittää, mistä luonnosta kuuluva ääni voisi olla peräisin. Saksankielistä tarkemmin äänimaailmaa oli kuvattu kohtauksessa, jossa Lauran perhe patikoi suuren vesiputouksen luokse. Ruudulla on tuolloin veden äänekkyyttä ilmaiseva tekstitys (Vesi kohisee.), joka korostaa meteliä ja seuraavien repliikkien kovaäänisen puheen vuoksi käytettäviä huutomerkkejä. Saksankielisessä äänimaailmaa sanallistetaan dialogissa ilman erillistä vesiputouksen kohinan ilmaisua tai huutomerkkejä: *Na, ist das nicht herrlich? / Aber ganz schön laut, dieser Wasserfall.*

Seuraavan sivun taulukko 11 on sovitelma luvussa 4.2 esitellystä multimodaalisesta transkriptiosta. Kuvattu osuus on peräisin jaksosta 6, jossa lapset osallistuvat musiikinopetukseen ja kuuntelevat ulkoa kuuluvia taustääniä. Taulukkoon on valittu seitsemän kuvakaappausta, jotka sopivat suomenkielisen ohjelmatekstityksen ajastukseen. Samassa osuudessa saksankielisiä repliikkejä on 11, joten repliikit on lisätty taulukkoon mahdollisimman lähelle toteutunutta visuaalista kehystä. Puhuttu dialogi vastaa täysin ohjelmatekstityksiä saksaksi ja suomeksi, joten kohtauksessa ei ole tarvittu tiivistämistä. Ääniraidalta kuuluu puheen lisäksi taustääniä, kuten liikenteen melua ja koiran haukunnaa.

Taulukko 11. Multimodaalinen transkriptio jaksosta 6. (Kuvakaappaukset *Meine Freundin Conni* -sarjasta © Youngfilms GmbH/ZDF.)

visuaalinen kehys, kuvakaappaus	ääniraita, taustäänet	ohjelmatekstitys saksaksi	ohjelmatekstitys suomeksi
	liikenteen melua, kolinaa, kuorma-auton piipittävä peruutushälytin	130 - Pst. Hörst mal! - [piept]	88 -Psst! Kuunnelkaa.
	kuorma-auton piipittävä peruutushälytin, hurinaa koira haukkuu taustalla	131 Wie laut es ist, wenn es still ist. 132 [Hund bellt]	89 (Kirkonkellot.) Hiljaisuuskin on äänekkästä.
	koira haukkuu, hurinaa, kolinaa	133 Und fast alle Geräusche machen einen Ton. 134 Hört genau hin!	90 Kaikilla äänillä on oma sävelensä. Kuunnelkaa.
	hurinaa, koputusta, naputusta, auton tööttävä äänimerkki	135 - [Kinder] Oh! Hä? - [Hupen]	91 (Askeleita ja auton torvi.)
	hurinaa, tasaisesti kuuluvaa kahinaa	136 Habt ihr das gehört? 137 Da waren ganz lange Töne und ganz kurze.	92 Kuulitteko? Pitkiä säveliä ja lyhyitä myös.
	puhuttu dialogi pääosassa, taustalta vaimeaa linnunlaulua	138 Ja die Hupe war ganz lang. ♪ Maaap ♪	93 Joo! Torvi oli pitkä. Tööt!
	puhuttu dialogi pääosassa, taustalta vaimeaa linnunlaulua	139 Und die Schritte waren ganz kurz. 140 Traps, traps, traps, traps, traps, traps.	94 Ja askeleet lyhyitä. Kops, kops, kops.

Kuten taulukosta 11 käy ilmi, kohtauksessa taustääniä tekstittämisessä on eroja kielten välillä. Selkeältä kuulostava kuorma-auton piipittävä peruutusääni on tulkittu suomenkielisessä kirkonkelloiksi ja koiran kumea haukunta on jätetty kokonaan tekstittämättä. Tasaisesti kuuluva kahina ja naputus on sanallistettu suomeksi sulkeisiin askeleiksi, jolloin katsojan on helpompi ymmärtää repliikissä 94 selitetyt äänet askeleista. Saksankielisessä taas on hyödynnetty nuottisymboleita Connin matkiessa auton äänimerkistä kuulunutta pitkää ääntä.

Taulukon 11 esimerkit osoittavat, että äänimaailman kuvailua voidaan hyödyntää myös opetuksellisesti. Sanallistamalla ohjelman ääniä kuulorajoitteiset lapset pystyvät paremmin tulkitsemaan niitä. Toisaalta ruudulla näkyvillä äänillä on opetusfunktio myös kuuleville kieltä opetteleville lapsikatsojille, sillä he voivat yhdistää kuulemansa ääneen sitä kuvaavan sanan kirjoitusasuun.

5.3 Puhujan vaihtuminen

Juonen kannalta olennaisten äänien lisäksi ohjelmatekstitysten on kerrottava katsojalle, kuka kulloinkin on äänessä, mikäli se ei käy ilmi kuvasta. Suomalaisten ohjelmatekstitysten laatusuosituksen mukaan yhdessä repliikissä voi olla enintään kahden puhujan vuorosanat, jolloin jälkimmäinen puhuja merkitään vuorosanaviivalla. Koko aineistoa tarkasteltaessa huomataan, että repliikkiviivoja on käytetty saksankielisissä tekstityksissä huomattavasti vähemmän, sillä usein eri puhujien vuorosanat on sijoitettu erillisiin repliikkeihin.

Tämän tutkimuksen aineistossa puhujan vaihtumisen merkitsemisessä nimikyltein oli jaksokohtaisesti suuria vaihteluita suomen ja saksan kielen välillä, kuten taulukosta 1 on havaittavissa. Saksankielisissä tekstityksissä puhuja nimettiin yhteensä 94 kertaa ja suomenkielisissä 93 kertaa, joten yhteenlasketuissa määrissä on vain yhden nimikyltin ero. Jaksokohtaisesti tarkasteltuna lukemat vaihtelevat kuitenkin suuresti eikä lukumäärissä ole nähtävissä johdonmukaisuuksia kielten välillä.

Esimerkiksi jaksossa 7 suomenkieliseen tekstitykseen puhujat oli nimetty 18 kertaa useammin kuin saksankieliseen. Jakson tapahtumat sijoittuvat pääosin jalkapallokentälle, jossa lasten pelatessa taustalta kuuluu huutoja, neuvoja ja kannustusta, joiden sanojat eivät ilmene kuvasta. Saksankielisessä ohjelmatekstityksessä puhujat jäävät usein epäselviksi, kun taas suomenkielisessä käytetään selventäviä nimikylttejä, kuten taulukon 12 esimerkissä 12a. Myöhemmin samassa jaksossa pihassa on käynnissä jalkapallopelejä, jossa pelaajat huutelevat toisilleen neuvoja (esimerkki 12b). Kuvassa näkyy vain juoksevia jalkoja ja jalkapallo, joten puhujien henkilöllisyys ei ole juonen kannalta tärkeässä osassa. Suomenkieliseen tekstitykseen on saatu sisällytettyä kaikki pelaajien huutelut täsmällisesti, sillä repliikin 137 alarivillä on käytössä 37 merkin enimmäismäärä. Tekstitysratkaisu korostaa pelin

nopeatempoisuutta, mutta saattaa vaikeuttaa tekstityksen lukemista. Saksankielisessä osittain taustalta kuuluvat pelaajien huudot on jätetty tekstittämättä, jolloin repliikit ovat luettavissa vaivattomammin.

Taulukko 12. Puhujan vaihtumisen merkitsemistä jaksosta 7.

Esimerkki 12a.	
28 - Ja! - Guter Schuss, Conni!	21 Joo! (Isä:) Loistopotku! (Kyösti:) Mutta huti! Ei haittaa!
29 Knapp daneben. Macht nichts.	
Esimerkki 12b.	
207 Hierher! Zu mir!	137 Syötä minulle! -Olen vapaana! -Sain sen! -Missä on paikka? -Täällä!
208 - Mir auch mal! - Ich hab ihn!	

Taulukon 13 kohtauksessa lähikuvassa on ensin nurmella oleva jalkapallo, sitten palloa kuljettava ja kartioita kiertävä Laura. Puhujat eivät näy ruudulla, ja suomeksi joukkuekavereiden kannustukset on nimetty, mutta alkukielisessä tekstityksessä puhujat jäävät anonyymeiksi. Kohtauksessa ei ole tarvittu tiivistämistä, mutta yksi Lauran huudahdus ("Joo!") on jätetty tekstittämättä suomeksi. Alkukielisessä repliikit 90 ja 91 on jaettu eri kuvaleikkauksiin, kun taas suomenkielisessä repliikki 56 näkyy ruudulla pidemmän aikaa.

Taulukko 13. Multimodaalinen transkriptio jaksosta 7. (Kuvakaappaukset *Meine Freundin Conni* -sarjasta © Youngfilms GmbH/ZDF.)

visuaalinen kehys, kuvakaappaus	ääniraita, taustääänet	ohjelmatekstitys saksaksi	ohjelmatekstitys suomeksi
	vaimeaa taustamusiikkia, kahden eri lapsen dialogit ja kannustushuudot	88 - Nur nicht so schnell. - Es ist ganz einfach.	54 (Max:) Rauhassa vaan! (Veikko:) Kyllä sinä osaat!
	vaimeaa taustamusiikkia, lapsi kannustaa taustalla	89 Ja, super, Conni.	55 (Max:) Joo, hyvin menee!
	vaimeaa taustamusiikkia, lapsi kannustaa taustalla, suomeksi lisäksi: Lauran huudahdus "joo!"	90 - Gut. - [Conni] Ja!	56 (Veikko:) Hyvä! -Loistavaa, Laura!
	ainoastaan dialogi	91 Sehr gut, Conni, perfekt!	

Jaksossa 8, jossa Lauran perhe lähtee patikoimaan vuoristoretkelle, puhujat merkittiin saksaksi nimikyltein ainoastaan 4 kertaa, kun taas suomeksi 22 kertaa. Saksankielisessä puhujia nimetään poikkeuksellisen vähän muihin tutkimusaineiston saksankielisiin jaksoihin verrattuna, vaikka joissakin kohdissa merkintä olisi tarpeen selvyuden vuoksi. Retken aikana on useita kohtauksia, joissa henkilö alkaa puhua ennen kuin suunliikkeet näkyvät katsojalle. Suomenkielisen tekstityksen kyseisissä kohdissa puhuja on usein nimetty, kun taas saksankielisessä puhujan tulkinta jää katsojalle.

Seuraavassa esimerkissä 14a (taulukko 14) puhuja vaihtuu useaan kertaan lyhyessä ajassa, kuten suomenkieliset repliikit 50 ja 51 osoittavat. Ensin isä toteaa näkevänsä murmelin, äiti kommentoi sen herttaisuutta, johon isä vastaa: "söpö!". Sen jälkeen Laura harmittelee: "Oi...", pikkuveli Jaakko sanoo "se meni pois", ja lopuksi Laura huomaa murmelin uudelleen. Vaikka puhuja vaihtuu useaan kertaan, yhdessä repliikissä on ohjelmatekstitysten laatusuositusten mukaisesti enintään kahden eri puhujan vuorosanat. Kohtauksessa puhujien vaihtumisen tulkinta on haastavaa käsikirjoituksen perusteella, joten se katsottiin analyysia varten myös ilman ääniä. Tällöin alkukielisen tekstityksen puhujat jäivät anonyymeiksi, sillä kameran kohdistuessa murmeliin puhujien suunliikkeet eivät ole nähtävissä.

Esimerkissä 14b (taulukko 14) Lauran perhe on luolakierroksella ja ihailee kimaltelevia kiviä hämärässä luolassa. Taustalta ruudun ulkopuolelta kuuluu jonkun toteavan näkymän olevan satumainen, mutta puhujaa ei näytetä. Saksaksi on lisätty anonyymi repliikkiviiva, kun taas suomenkielisessä tekstityksessä on selventävä maininta toisesta perheestä.

Taulukko 14. Puhujan vaihtumisen merkitsemistä jaksosta 8.

Esimerkki 14a.	
70 Oh, guck mal! Ein Murmeltier!	50 (Isä:) Oi, sehän on murmeli! (Äiti:) Onpa herttainen! -Söpö!
71 - Das ist so putzig! - Wie süß!	51 Oi... -Se meni pois. -Ei, tuolla se on taas!
72 Oh, jetzt ist es weg.	
73 Nein, da ist es wieder.	
Esimerkki 14b.	
144 - Das ist wie im Märchen! - Oh!	99 (Toinen perhe:) -Ihan kuin sadusta. -Niin, tosi kaunista.
145 Ja, das ist wirklich wunderschön.	

Suomenkielisen jakson 9 puhujia ei ole nimetty kertaakaan, mutta saksaksi nimikyltit on lisätty 19 kertaa. Saksankielisessä pienetkin ääntelyt on tekstitetty, kuten alla olevassa esimerkissä (taulukko 15) repliikin 52 kysyvä hymähdys. Kohtauksessa Conni lukee kuvakirjaa pikkuveljelleen Jakobille, joka matkii karhun ääntä. Alkukielisessä on sanallistettu kaikki ruudulle luettavaksi, mutta toisaalta ylimääräiset nimikyltit vievät katsojan huomiota kuvan tapahtumilta ja lisäävät repliikkien kokonaismäärää.

Taulukko 15. Puhujan vaihtumisen merkitsemistä jaksosta 9.

52 - [Conni] Hm? - [Jakob] Da?	35 Tuo! -"Brrr!" sanoi pikku karhu ja ravisti vedet turkistaan."
53 Brh, macht der kleine Bär und schüttelt Wasser aus dem Fell.	
54 [Jakob] Brh.	

Taulukossa 16 esitellään multimodaalinen transkriptio jakson 8 kohtauksesta, jossa Lauran perhe on aamiaisella ruokapöydän ääressä. Jossain kauempana huhuilee mies, mikä on tekstitetty suomeksi paikan määreellä *ulkoa* ja saksaksi henkilön sukupuolen perusteella *Mann*. Koska suomenkielinen tekstitys on tiivistetty poistojen avulla yhteen repliikkiin ja lukuaikaa on enemmän, repliikit 125 ja 127 näkyvät ruudulla kahden kuvaleikkauksen ajan. Kuten aiemmin, saksaksi suositaan useita lyhyempiä repliikkejä, jolloin myös lukuaika on pienempi. Toisaalta saksankielisessä ei ole tarvittu poistoja, vaan koko dialogi on tekstitetty suoraan. Repliikin 192 jälkimmäinen puhuja sekä 193 toteamus ovat ilman ääntä katsovien pääteltävissä, mutta ne vaativat pikaista lukunopeutta, sillä puhujat eivät näy samanaikaisesti ruudulla.

Taulukko 16. Multimodaalinen transkriptio jaksosta 8. (Kuvakaappaukset *Meine Freundin Conni* -sarjasta © Youngfilms GmbH/ZDF.)

visuaalinen kehys, kuvakaappaus	ääniraita, taustaäänet	ohjelmatekstitys saksaksi	ohjelmatekstitys suomeksi
	aterimien kilinää ruokapöydässä, taustalta kuuluu miehen ääni, dialogi, suomeksi lisäksi: -Sehän kuuluu pihalta.	190 - [Mann] Hallo! Conni! - Hä? Wer ist das denn?	125 (Ulkoa:) Huhuu, Laura! -Kuka huutelee? -Se kuuluu pihalta.
	ainoastaan isän puhuma dialogi	191 Scheint aus dem Garten zu kommen.	
	äiti kertoo äänen kuulostavan valmentajalta, taustalta kuuluu miehen ääni, suomeksi lisäksi: -Laura! Missä olet?	192 - Hört sich an wie Malzi. - Conni? Wo bist du?	126 -Kuulostaa Maltsilta. (Ulkoa:) Laura!
	isä toteaa toisenkin äänen kuulostavan tutulta	193 Ja, und wie Günther.	127 (Isä:) Ja Kyöstiltä! -Mitäs tämä on?
	ainoastaan puhuttu dialogi, suomeksi lisäksi: -Mitä nyt? Mitäs tämä on?	194 Was ist denn? Was ist denn hier los?	

Kuten esimerkeistä on nähtävissä, saksankielisessä ohjelmatekstityksessä suositaan lyhyitä repliikkejä, jolloin eri puhujien vuorosanat pyritään sijoittamaan erillisiksi repliikeiksi.

Suomessa taas käytetään huomattavasti enemmän repliikkiviivoja, jolloin samaan aikaan ruudulla on nähtävissä kahden tai jopa useamman puhujan vuorosanat. Vaikka aineiston jaksoissa puhujia kuvaavia nimikylttejä käytettiin molemmissa kielissä lukumäärällisesti lähes yhtä paljon, jaksokohtaiset erot olivat paikoitellen todella suuria. Esimerkiksi suomenkielisessä jaksossa 6 puhujat nimettiin kaksi kertaa, kun taas saksaksi vastaava lukema oli 22.

5.4 Erisnimet ja kulttuurisidonnaiset elementit

Saksalaisen Liane Schneiderin kirjoihin pohjautuvaa *Conni*-lastensarjaa on esitetty lukuisissa maissa, joten käännöstyön haasteeksi voi muodostua tapahtumien ja erityisesti erisnimien kotouttaminen kohdemaan lapsikatsojille sopiviksi. Alla olevaan taulukkoon 17 on kerätty analysoiduista jaksoista esimerkkejä henkilöiden nimeämiseen käytetyistä erisnimistä. On mielenkiintoista huomata, että vaikka alkukielisen sarjan vanhemmat ovat puhutussa puheessa *Mama* ja *Papa*, tekstityksissä äiti ja isä merkitään puhujia selventäviin nimikyltteihin heidän etunimillään *Annette* ja *Jürgen*. Suomenkielisissä nimikyltteissä he ovat useimmiten *äiti* ja *isä*, sillä äidin kotoistettu nimi *Anneli* tulee ilmi ainoastaan jakson 4 repliikissä 19. Myös isän nimi *Jouni* mainitaan kerran jakson 2 repliikissä 91, kun perhe on katsomassa pääsiäiskokkoa, jonka lähelle perheen nuorempi lapsi yrittää päästä: (*Äiti:*) *Jouni, pidä Jaakko kauempana tulesta.*

Taulukko 17. Esimerkkejä aineistossa käytetyistä erisnimistä.

Saksaksi	Suomeksi
Annette / Mama	äiti / Anneli
Jürgen / Papa	isä / Jouni
Jakob	Jaakko
Oma / Frieda	mummi / Riitta
Silke	Sirje
Karin	Kaarina
Günther	Kyösti
Herr Breitner	herra Pesonen
Frank Malzmann / Malzi	Veijo Malmio / Maltsi
Dr. Beermann	tohtori Peltola / lääkäri

Muiden henkilöiden osalta kääntäjä on valinnut samantapaiset erisnimet suomenkieliseen versioon, kuten lähdekielisten Silken, Karinin ja Güntherin kääntäminen Sirjeksi, Kaarinaksi ja Kyöstiksi. Jaksossa 8 Connin perheen ollessa vuoristoretellä isä toteaa retken järjestäneelle miehelle repliikissä 16: *Ihr Ferienhaus ist wirklich sehr schön, Herr Breitner*. Kohtelias muoto on säilytetty repliikin 13 suomenkieliseen käännökseen: *Talonne oli oikein mukava, herra Pesonen*, mutta myöhemmin miehen dialogi merkitään lyhyemmällä nimikyltillä (*Pesonen:*).

Jalkapalloharrastukseen keskittyvässä jaksossa 7 Conni liittyy ystävänsä Annan kanssa joukkueeseen, jonka valmentaja esittelee itsensä repliikissä 55: *Ich bin Frank Malzmann, aber alle nennen mich Malzi*. Suomeksi repliikki 37 on käännetty lähdekielistä mukaillen: *Olen Veijo Malmio, mutta sanokaa vain Maltsi*. Myöhemmin jaksosten tekstityksissä valmentajaan viitataan nimikylteillä [Malzi] ja (Maltsi:). Jaksossa 10 Conni käy lastenlääkärin terveystarkastuksessa ja mittojen oton jälkeen hoitaja pyytää häntä odottamaan hetken käytävällä repliikissä 77: *Jetzt geh kurz ins Wartezimmer, bis Dr. Beermann dich aufruft*. Muodollinen puhuttelu on siirretty myös suomen kieleen, sillä repliikissä 60 hoitaja kehottaa: *Nyt voitte mennä odotushuoneeseen, kunnes tohtori Peltola kutsuu*. Saksan kielialueen kulttuurin mukaisesti on tärkeää muistaa ammatilliset tittelit ja sukunimen käyttö puhutteluissa. Siksi alkukielen ohjelmatekstityksessäkin lääkäriin viitataan myöhemmin nimikyltillä [Dr. Beermann], kun taas suomeksi käytetään lapsikatsojille tutumpaa muotoa (*Lääkäri:*).

Yleiseen kulttuurintuntemukseen perustuen analysoitavista jaksoista ei juurikaan noussut esiin erityisiä kulttuurieroja Saksan ja Suomen välillä. Ainoastaan jaksossa 7, kun Conni vieraillee kirjastossa mumminsa kanssa, tekstityksestä voidaan huomata ero kirjastojen maksukäytänteissä. Taulukossa 18 on repliikit kohtauksesta, jossa päähenkilölle hankitaan oma kirjastokortti. Saksankielisessä ohjelmassa virkailija kertoo kirjojen lainaamisen olevan lapsille maksutonta, kun taas suomeksi on vai lyhyesti selitetty jokaisen tarvitsevan oman henkilökohtaisen kirjastokortin. Esimerkeistä on havaittavissa myös aiemmin esiteltyä kolmen pisteen käyttöä saksankielisen virkkeen jatkuessa toiseen repliikkiin sekä useiden lyhyiden repliikkien suosimista pidempien suomenkielisten sijaan.

Taulukko 18. Aineistoesimerkki jakson 7 erilaisista kirjastokäytännöistä.

91 Hier Conni, dein Ausweis.	61 -Tässä, kirjastokorttisi. Vain sinä voit lainata sillä kirjoja.
92 Damit kannst nur du Bücher ausleihen.	62 Jos äitisi tahtoo lainata kirjoja, hän tarvitsee oman.
93 Will deine Mama ein Buch leihen ...	63 Miksi? -Jokaiselle on oma kortti.
94 braucht sie einen eigenen Ausweis.	
95 Warum?	
96 Für Kinder ist er kostenlos.	

Syksyisessä jaksossa 3 lapset askartelevat paperilyhdyt Martinpäivän (*Martinstag*) lyhtykulkueeseen, joka on perinteinen juhla Keski-Euroopassa. Connin perheellä on kurpitsa, ja äiti ehdottaa, että sen kuoresta voisi tehdä halloween-lyhdyn. Lapset ihmettelevät asiaa, joten äiti kertoo repliikeissä 142 ja 143 amerikkalaisista juhlaperinteistä: *So nennt man in Amerika die leuchtenden Kürbisse / Sie feiern nicht St. Martin, sondern Halloween.* Lähdekielisessä ohjelmassa on viittaus Pyhän Martin kunniaksi järjestettävään juhlaan, mutta suomeksi repliikit 102 ja 103 on käännetty seuraavasti: *-Amerikkalaistyylisen kurpitsalyhdyn. / Siellä pyhäinpäivän nimi on halloween.* Vaikka keskieuropalainen *Martinstag* on eri juhla ja vertautuu Suomessa aikanaan vietettyyn kekriin, lastenohjelmassa juhla on kotouttamisen vuoksi käännetty pyhäinpäiväksi.

Samassa jaksossa kaverukset Conni, Anna ja Simon päättävät askarrella paperilyhdyt yllätyksenä toisilleen. Jakson loppupuolella perheet tapaavat lyhtykulkueen lähtöpaikalla, ja Anna ojentaa Connille tekemänsä lyhdyn kohtauksessa, joka on kuvattu taulukossa 19. Ääniraidalta kuuluu iloista taustamusiikkia ja tekstityksessä näkyvää dialogia. Kuvasta katsoja huomaa, että tumman lyhdyn keltaiset kuviot muistuttavat C-kirjaimia, ja alkukielisessä Anna toteaaakin tehneensä ne Connin alkukirjaimen mukaisesti. Kuvioiden muodot eivät liity suomenkielisen version Laura-nimeen, joten kääntäjä on ratkaissut asian Annan kommentilla: *Siinä oli leikkaamista.*

Taulukko 19. Multimodaalinen transkriptio jaksosta 3. (Kuvakaappaukset *Meine Freundin Conni* -sarjasta © Youngfilms GmbH/ZDF.)

visuaalinen kehys, kuvakaappaus	ääniraita, taustääänet	ohjelmatekstitys saksaksi	ohjelmatekstitys suomeksi
	taustalla iloista musiikkia, dialogi	179 Für meine allerbeste Freundin.	132 Parhaalle kaverilleni! Siinä oli leikkaamista.
	taustalla iloista musiikkia, dialogi	180 C. Wie bei Conni.	

Analysoitavassa lastenanimaatiossa kotouttamista eli sisällön mukauttamista lähelle kohdekielen kulttuuria on käytetty vain muutamien sisällöllisten kohtien kääntämisessä. Erisnimien osalta dubbauskääntäjä on valinnut suomalaisia lapsikatsojia varten tunnistettavimmat nimet, mutta toisaalta kohteliaat puhuttelut ja teitittelyt on jätetty noudattamaan alkukielistä käsikirjoitusta.

5.5 Sanastoa selittävät tekstitykset

Kuten luvussa 5.1 mainittiin, analysoitavissa jaksoissa ei tarvittu juurikaan poistoja ja tiivistämistä lapsikatsojille suunnatun yksinkertaisen dialogin vuoksi. Jaksoissa ei myöskään esiinny teknistä tai muuten vaativaa erikoissanastoa, joka tarvitsisi huomattavasti enemmän lukuaikaa. Visuaaliset sisällöt tukevat yhtäaikaaisesti tekstitystä, joten katsojat pystyvät yhdistämään mahdollisesti uuden sanan kuvan tapahtumiin, kuten esimerkiksi murmeliin (ks. taulukko 14) ja kirjastokorttiin (ks. taulukko 18). Kun kuva ja sitä tarkoittava tekstitys ovat yhtä aikaa näkyvissä, katsoja pystyy helpommin ymmärtämään sanan merkityksen.

Muutamia sanastoa selittäviä kohtia jaksoissa kuitenkin esiintyy. Jaksossa 8 Connin perhe retkeilee vuoristossa ja matkalle osuu kohiseva vesiputous sekä rotkon ylittävä riippusilta. Taulukon 20 esimerkissä Conni kysyy vanhemmiltaan "was ist eine Klamm" ja suomenkielisessä vastineessa "mikä rotko on?". Näin ollen lapsikatsojia mahdollisesti mietityttävä sana selitetään jo ohjelman dialogissa, kuten alla olevasta taulukosta 20 käy ilmi. Repliikkien vastaavuudet saksaksi ja suomeksi on merkitty taulukkoon lihavoinein ja värein.

Taulukko 20. Rotkon selittäminen jaksosta 8.

189 Was ist eine Klamm?	129 Tahtooko joku sanoa nyt jotain, kun vielä kuuluu? -Mikä rotko on?
190 Das ist ein enges Tal zwischen Felswänden.	130 (Yhdessä:) Kapea laakso kallion seinien välissä...
191 In dessen Mitte meistens ein Wasserfall in die Tiefe rauscht.	131 -Usein rotkojen keskellä on myös tällainen vesiputous.
192 Also, eine Klamm ist ein ganz enges Tal mit einem Wasserfall?	132 Eli... rotko on kapea laakso vesiputouksineen.
193 Genau!	133 Aivan.

Jaksossa 10 Conni menee äitinsä kanssa käymään lastenlääkärillä terveystarkastuksessa. Taulukossa 21 esitellyssä dialogissa virkailija kysyy ilmoittautumaan tulleilta Connilta ja äidiltä "das Vorsorgeheft?" ja suomenkielisessä "onko neuvolavihko?". Muutamaa repliikkiä myöhemmin Conni ihmettelee vihkon tarkoitusta, ja asia selitetään lapsikatsojille dialogissa tekstityksen mukaisesti ilman vaadittavia poistoja tai tiivistämisä. Esimerkistä (taulukko 21) voidaan jälleen huomata erot saksan- ja suomenkielisten tekstitysten repliikkimäärissä. Sama selitys vihkon käyttötarkoituksesta on tiivistetty suomeksi kolmeen repliikkiin, kun taas saksaksi siihen on käytetty viisi repliikkiä.

Taulukko 21. Neuvolavihkon selittäminen jaksosta 10.

37 Ähm. Das Vorsorgeheft?	30 -Onko neuvolavihko? -Tässähän se.
38 Haben wir dabei.	- - -
- - -	33 Mikä tuo vihko on? -Aina, kun käyt lastenlääkärissä, -
42 Wozu brauchen wir denn das Heft?	34 tarkastuksen tulokset pannaan muistiin.
43 Jedes Mal wenn du beim Kinderarzt bist ...	35 Esimerkiksi miten hyvin näet tai paljonko olet vuodessa kasvanut.
44 schreibt er alle Ergebnisse der Untersuchung auf.	
45 Zum Beispiel, wie gut du sehen kannst ...	
46 oder wie du in einem Jahr gewachsen bist.	

Kuten taulukoiden esimerkit osoittavat, selitettävät sanat ovat arkipäiväisiä lasten kysymyksiä eikä niiden merkitystä todennäköisesti avattaisi aikuisille suunnatuissa ohjelmissa. *Meine Freundin Conni* -sarjassa ja sen suomenkielisessä vastineessa on otettu hyvin huomioon kohderyhmän ikä ja sanaston yksinkertaisuus, joten vaikeita termejä ei esiinny analysoitujen jaksosten alkukielisessä dialogissa tai dubatussa käännöksessä. Tekstitysten sanastoa ja muita analyysistä esiin nousseita havaintoja vedetään tarkemmin yhteen seuraavassa luvussa.

6 LOPPUPÄÄTELMÄT

Vuosien varrella kotimainen termi kuulovammaistekstitys on muuttunut käyttäjäkunnan laajennettua ohjelmatekstitykseksi. Sillä tarkoitetaan tilannetta, jossa audiovisuaalisen sisällön äänimaailma muuttuu saavuttamattomaksi ja äänet on esitettävä visuaalisesti tekstin muodossa. Nykyisin kielensisäisen tekstityksen ajatellaan palvelevan laajempaa katsojakuntaa, kuten kieltä opettelevia, oppimisvaikeuksista kärsiviä sekä videoita teknisistä syistä tai ympäristön haasteista johtuen ilman ääniä seuraavia katsojia. Tekstityskäytännöt vaihtelevat paitsi eri maiden, jopa kansallisten mediakanavien välillä. Suomenkieliset ohjelmatekstitysten laatusuositukset ja saksankielisten maiden ohjeet antavat kuitenkin saman suuntaiset suositukset tekstitysten toteuttamiseen, jotta kielialueiden sisäiset vaihtelut vähenisivät ja laatu paranisi.

6.1 Tutkimustavoite ja tulokset

Tutkimuksessani ohjelmatekstityksiä lähestyttiin lapsikatsojien näkökulmasta, sillä nykYTEKNOLOGIOIDEN parissa kasvavat lapset aloittavat audiovisuaalisten ohjelmien ja sisältöjen katselun jo paljon ennen lukemaan oppimista. Aineistona oli kymmenen ohjelmatekstitettyä jaksoa saksankielisestä lastenanimaatiosta *Meine Freundin Conni* sekä vastaavat jaksot suomeksi käännetystä ja dubatusta *Laura*-sarjasta. Analyysin avulla pyrittiin selvittämään, millaisia suomen- ja saksankielisten lastenohjelmien ohjelmatekstitykset ovat. Samalla tarkasteltiin, onko tekstityskäytäntöjen välillä havaittavissa eroja tai yhtäläisyyksiä, ja miten lapsiyleisölle tekstittäminen näkyy käytännössä esimerkiksi tiivistämisen kautta.

Aineistosta esiin nousseiden havaintojen perusteella voidaan todeta, että vaikka suomen- ja saksankielisten tekstitysten välillä oli eroavaisuuksia, asetteiltaan ja merkkimääriltään käytännöt olivat melko yhtenevät. Tämä mahdollisti myös tekstityksaineistojen keskinäisen vertailun. Molemmissa ohjelmatekstityskielissä repliikit jaettiin enintään kahdelle riville, jolloin rivikohtaiset enimmäismerkkimäärät välilyönteineen olivat suomenkielisissä 37 ja saksankielisissä 32. Lauseet ja asiayhteydet oli eroteltu selkeiksi kokonaisuuksiksi omille riveille luettavuuden helpottamiseksi. Kummassakaan tekstityskielessä ei käytetty kursiiveja tai puhujien erottamista mahdollisesti selventäviä värejä, sillä aineisto oli peräisin suoratoistopalveluista, joissa muotoilut eivät olleet teknisistä syistä saatavilla.

Multimodaalisen aineiston äänimaailmaa sanallistettiin alkukielisessä ohjelmassa huomattavan usein, yhteensä 218 kertaa. Yleisimmin äänten merkitsemisessä käytettiin pelkkää verbiä, mutta myös subjekti + verbi -rakenteella, kuten *Conni summt*, oli aineistossa 30 esiintymää. Muotoilultaan äänet merkittiin hakasulkein, jonka sisään tuli molemmin puolin välilyönnit, kuten kissan naukumista ilmaiseva verbi [miaut]. Suomenkielisissä jaksoissa ympäristön äänet kirjoitettiin näkyviin ainoastaan 27 kertaa. Esiintymissä käytettiin melko tasavertaisesti pelkkää substantiivia (*kirkonkellot*), subjekti + verbiä (*vesi kohisee*) sekä pelkkää verbiä (*hyräilee*). Muotoiluissa käytössä oli sulkeet ilman välilyönnejä sekä lopetuspiste, kuten esimerkki (*Hirnahdus.*) osoittaa.

Äänten merkitsemisen kokonaismäärien erot selittyvät saksankielisten ohjelmatekstitysten runsaalla sanallistamisella. Esimerkiksi verbi *lachen/lacht* esiintyi tekstityksissä 80 kertaa, vaikka nauraminen oli lähes aina nähtävissä kuvan tapahtumien välityksellä. Samoin kissan naukuminen oli tekstitetty saksaksi 28 kertaa, muttei kertaakaan suomeksi. Myös henkilöiden huokauksia, pehmonallen murinaa ja muita pieniä juonen kannalta merkityksettömiä ääniä oli tekstitetty alkukielisessä ohjelmassa. Kielten tekstityskäytännöissä oli siis merkittäviä eroavaisuuksia äänten osalta. Saksaksi panostettiin laajalti äänien sanallistamiseen, kun taas suomenkielisissä vain juonen seuraamisen kannalta olennaiset äänet oli tekstitetty.

Mikäli puhuja ei käy ilmi kuvasta, äänen lähde on merkittävä näkyviin, jotta katsoja tietää, kuka on sillä hetkellä äänessä. Tutkimusaineiston kymmenessä jaksossa puhuja merkittiin nimikyltein saksaksi 94 ja suomeksi 93 kertaa, joten yhteislukemat olivat lähes samat. Nimikylttejä ei kuitenkaan käytetty samoissa kohdissa, joten puhujien merkitsemismäärissä oli suuria jaksokohtaisia eroja kielten välillä. Saksankielisissä käytettiin äänten merkitsemisen tapaan hakasulkeita ja välilyönnejä [Conni], kun taas suomeksi sulkeita ja kaksoispistettä (Laura:), jotta puhuja saatiin identifioitua katsojalle.

Multimodaalisten transkriptioiden avulla voitiin vertailla repliikkien määrää, muotoiluja ja tekstitysratkaisujen kohtausittain visuaaliseen esitykseen nähden. Niiden kautta havaittiin saksankielisessä tekstityksessä vallinnut käytäntö jakaa eri puhujien vuorosanat mahdollisuuksien mukaan erillisiksi repliikeiksi. Suomenkielisissä taas oli pyritty tiivistämään repliikkien kokonaismäärää ja jäsentämään kahden tai jopa useamman puhujan repliikit näkyviin yhdellä kertaa ruudun kahdelle repliikkiriville. Tiiviimmän muotoilun mahdollisti suomenkielisissä poisjätetty välilyönti repliikkiviivan ja vuorosanan välistä, kun taas saksankielisissä merkkejä kuluttava välilyönti lisättiin. Kuten luvussa 5.1 esiteltiin,

tutkimuksen alkukielisessä aineistossa oli jaksoa kohden keskimäärin 66 repliikkiä enemmän kuin suomeksi tekstitettyissä. Lukema johtui suurelta osin juuri useista lyhyemmistä repliikeistä ja puhujien jakamisesta eri aikaan ruudulla näkyviin repliikkeihin. Myös saksankielisten maiden tekstitysohjeistuksissa (ks. luku 2.5) mainittu repliikkien 1 sekunnin vähimmäiskesto mahdollisti suomea lyhyemmät lukuajat.

Lastenohjelmille tyypillisesti ja kohderyhmän huomioon ottaen analysoidussa aineistossa ei ollut vaikeaa sanastoa tai tieteellisiä termejä. Ainoastaan muutama ilmaus, kuten neuvolavihko, selitettiin ohjelmatekstityksessä päähenkilöiden kertoman puheen mukaisesti lapsikatsojille. Erisnimien ja muutamien kulttuurisidonnaisten seikkojen kotouttaminen oli tapahtunut jo ohjelman käännös- ja dubbausvaiheessa. Esimerkiksi kirjastokortin hankintaan ja pyhäinpäivän lyhtykulkueseen liittyvät käytännöt oli mukautettu kohdemaahan sopiviksi. Myös henkilöiden nimet oli kotoutettu kohdeyleisön lapsikatsojia ajatellen, kuten Dr. Beermannin muutos tohtori Peltolaksi ja Jürgenin tulkinta suomalaisille tutummaksi Jouniksi.

6.2 Tutkimuksen kriittinen tarkastelu

Tutkimusaiheena oli lastenanimaation kielensisäisten tekstitysten tarkastelu. Yhden jakson testianalyysin perusteella havainnointiin ohjelmatekstitysten muotoiluja ja käytänteitä molemmilla kielillä. Esiin nousseiden esiintymien yleisyyden pohjalta päätettiin analyysissa tarkasteltavat näkökulmat. Vaikka aiemmat tutkimukset ja eri maiden tekstitysohjeistukset vaikuttivat analyysikategorioiden laatimiseen, lopulliset kategoriat ovat tutkijan omia tulkintoja eivätkä perustu suoranaisesti mihinkään valmiiseen malliin. Tutkimus rakentui suurilta osin aineistolähtöisesti. Aineistosta havainnoituja tuloksia ei kuitenkaan ehditty punnita syvällisesti teoriaa vasten, jolloin teoreettisen osion ja analyysin yhteys jäi hieman löyhäksi. Asiaa vaikeutti myös se, että tarjolla oli hyvin vähän vastaavanlaista tutkimusta kahden eri kielen ohjelmatekstitysten vertailusta.

Tässä tutkimuksessa ei tarkasteltu lainkaan lukuaikoja eli kuinka monta merkkiä sekunnissa lapsikatsojien pitäisi ehtiä lukea ennen kuin repliikki katoaa ruudulta. Lukuajoista on tehty useita aiempia tutkimuksia (ks. esimerkiksi Mälzer & Wünsche 2019a), ja aihe olisi ollut relevantti myös tässä yhteydessä, jotta olisi voitu tarkastella tekstitysten nopeutta laatusuosituksiin nähden. Se ei kuitenkaan ollut teknisesti mahdollista kiinni poltettujen

saksankielisten tekstitysten vuoksi. Multimodaalista ohjelmaa katsoessa on tärkeää, että lapsille jää aikaa seurata myös kuvan tapahtumia eikä vain lukea tekstejä.

Tutkimuksen aineisto oli melko rajattu otos yhdestä alakouluikäisille ja sitä nuoremmille katsojille suunnatusta lastenanimaatiosta. Aineistoa äänten kanssa katsoessa kävi ilmi, ettei suomen- tai saksankielisiä ohjelmatekstityksiä laadittaessa ole tarvittu juurikaan poistoja tai tiivistämisä. Tekstitykset olivat suurilta osin suoraa puhuttua dialogia ilman erikoissanastoa. Ainoastaan joitakin lauserakenteita oli lyhennetty ja täytesanoja poistettu muutettaessa puhuttua puhetta tekstitykseksi. Se kertoo luvussa 3.3 esitellyistä lastenohjelmille tyypillisistä yksinkertaisesta sanastosta ja selkeistä lauserakenteista. Lisäksi poistoja on varmasti tehty jo suomenkielistä dubbauskäännöstä laadittaessa, jotta repliikit ja tapahtumat saadaan synkronoitua alkukieliseen animaatioon. Tarvittaisiin suurempi ja enemmän tiivistämistä vaativa aineisto, jotta voitaisiin tarkastella yleisemmin lastenohjelmien tekstityksissä vaadittavien poistojen määrää. Samalla voitaisiin tutkia laajemmin, millaisia käännösstrategioita lastenohjelmien tekstityksessä yleensä käytetään.

6.3 Tutkimuksen merkitys ja tarve jatkotutkimuksille

Nykyteknologian myötä audiovisuaaliset sisällöt ovat jatkuvassa kasvussa, ja lapset altistuvat videoille jo pienestä pitäen. Alun perin kuulorajoitteisille suunnattujen kielensisäisten tekstitysten käyttäjäkunta onkin laajentunut, ja samalla myös tekstityksiin liittyvä teoreettinen tutkimus suuntautuu yhä laajemmille osa-alueille. Tästä osoituksena on muun muassa Traficom (2023) toteuttama viestintäpalveluiden kuluttajatutkimus, jossa yleisimmiksi syiksi ohjelmatekstitysten käytölle kerrottiin ohjelman epäselvä puhe, videon pitäminen äänettömällä ympäristöstä johtuen sekä kielen opiskelu. Ohjelmatekstitys nähdäänkin tärkeänä osana digitaalisten palveluiden saavutettavuutta (Traficom 2023). Tämän tutkimuksen toisena aineistona oli suomeksi dubattu lastenanimaatio *Laura*. Dubbauskin on tärkeä yhteiskunnallinen saavutettavuuspalvelu, josta hyötyvät niin lapset kuin erilaisista kehityshäiriöistä kärsivät aikuiset, joille nopeasti vaihtuvien ruututekstien seuraaminen on haastavaa (ks. luku 3.1).

Tutkimusaineiston tuloksista huomattiin, että repliikkejä oli kauttaaltaan selvästi enemmän saksaksi. Se tarkoitti suomenkielisiä pienempiä merkkimääriä ja vähemmän kerralla ruudussa näkyvää tekstiä, mutta samalla myös lyhyempää lukuaikaa yhtä repliikkiä kohden.

Ohjelmatekstitykset lisäävät ohjelmien saavutettavuutta erityisesti kuulorajoitteisille, joten tavoitteena tulisi aina olla laadukkaat ja ajastukseltaan tarkat sisällöt sekä ymmärrettävät tekstitykset kohdeyleisön ikäryhmä huomioon ottaen. Erityisesti nuoremmille katsojille suunnatuissa tekstitysratkaisuissa on huomioitava tasoerot lasten kehityksessä ja lukunopeudessa.

On muistettava, että ruudulla näkyvillä teksteillä on tärkeä opetuksellinen merkitys, kuten muun muassa *Turn on the subtitles* -kampanjan taustatiedot osoittivat (ks. luku 3.3). Ääniä, henkilöitä ja kuvan tapahtumia sanallistamalla niin kuulorajoitteisten kuin kuulevienkin lasten lukutaito kehittyy ja heidän sanavarastonsa laajenee. Tässä tutkimuksessa huomattiin, että tekstittämällä verbejä, kuten *lacht, gähnt, seufzt* tai *hyräilee, nauraa, ammuu*, lapsikatsoja saa nimen kuvassa näkemälleen toiminnalle. Onkin tärkeää huomioida opetuksellinen näkökulma ohjelmatekstitysten laatimisessa.

Lapsille pitäisi tarjota mahdollisuus oppia uutta sanastoa, mutta ei kuvan seuraamisen kustannuksella. Lukemaan opettelevien tai vasta lukemaan oppineiden lasten on helpompi sisäistää tekstityksen sanomaa, mikäli repliikit ovat riittävän lyhyitä ja heille jää tarpeeksi lukuaikaa. Koska riittävällä lukunopeudella on suuri merkitys sisällön ymmärtämiseen ja miellyttävään katselukokemukseen, olisi jatkotutkimuksessa hyvä selvittää, kuinka monta merkkiä sekunnissa lasten odotetaan lukevan ja jääkö heille tarpeeksi aikaa havainnoida kuvan tapahtumia.

Tämän tutkimuksen tulokset lisäävät ymmärrystä ohjelmatekstityksiin liittyvistä käytänteistä saksankielisissä maissa sekä Suomessa. Vaikka eroavaisuuksia löytyi, tulokset olivat melko yhtenevät ja tekstitykset keskenään vertailukelpoisia. Jatkotutkimuksissa voisi tarkastella ohjelmatekstityksiä laajemmin eri kielialueiden välillä. Samalla voitaisiin tutkia, millaisia vaikutuksia erilaisilla tekstityskäytännöillä on esimerkiksi katselukokemukseen, sanaston kartuttamiseen ja muuhun kielen oppimiseen.

LÄHTEET

Aineistolähteet

Laura-sarja 2014. Yleisradion lastenohjelma *Laura*. Kääntäjä: Aki Heinlahti. SDI Media A/S.

Windelband, Henning 2012. *Meine Freundin Conni*. Youngfilms GmbH / ZDF.

Kirjallisuuslähteet

BBC Academy 2022. Subtitle Guidelines. Children's subtitling. July 2022.

<https://www.bbc.co.uk/accessibility/forproducts/guides/subtitles/>. (8.1.2023)

Bräutigam, Thomas 2017. Deutschland, eine Synchronnation. Goethe Institut, Januar 2017.

<https://www.goethe.de/de/kul/flm/20894148.html>. (7.3.2022)

Cepak, Roberta & Corrius, Montse 2022. Moving forward to improve SDH: the needs of Spanish audiences. *Perspectives, Studies in Translatology*, 1–17.

<https://doi.org/10.1080/0907676X.2022.2050413>. (7.10.2022)

Conni s.d. Fragen und Antworten. Alles über Conni. Verkkosivusto.

<https://www.conni.de/alles-ueber-conni/fragen-und-antworten>. (5.3.2022)

Cossham, Lisa Frieda 2021. Wer steckt dahinter?; Kinder lieben Conni. Eltern hassen sie.

Über die Erfinderin der erfolgreichen deutschen Kinderbuchfigur weiß man wenig. Eine Begegnung mit Liane Schneider. *Die ZEIT*, 11. November 2021, Ausg. 46, 69.

<https://www.zeit.de/2021/46/conni-erfinderin-liane-schneider-kinderbuch-kinderliteratur-autorin>. (4.3.2022)

Das Erste 2020. Untertitel-Standards. April 2020.

<https://www.daserste.de/specials/service/untertitel-standards100.html>. (2.2.2022)

De Los Reyes, Lozano 2017. Bringing all the senses into play: The dubbing of animated films for children. *Palimpsestes*, 30(30), 99–115. <https://doi.org/10.4000/palimpsestes.2447>.

(7.10.2022)

Deutscher Schwerhörigenbund s.d. Statistiken. <https://www.schwerhoerigen-netz.de/statistiken/>. (4.4.2023)

Euroopan Unioni 2010. Audiovisuaalisia mediapalveluja koskeva direktiivi. 10.3.2010.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/13/EU. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:32010L0013&from=FI>.

(8.10.2022)

Focken, Christina 2020. Synchronisierte Filme sind super. *Die Tageszeitung*. 5. 9. 2020

<https://taz.de/Die-steile-These!/5709409/>. (7.3.2022)

- Gernsbacher, Morton Ann 2015. "Video Captions Benefit Everyone" Policy insights from the behavioral and brain sciences vol. 2,1 (2015), 195–202.
https://www.researchgate.net/publication/290395991_Video_Captions_Benefit_Everyone. (6.10.2022)
- Heikkinen, Heidi 2007. Puuha-Petestä Pokémoniin - Lastenohjelmien dubbaus Suomessa. Teoksessa Oittinen, Riitta ja Tiina Tuominen (toim.), Olennaisen äärellä. Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen. Tampere: Tampere University Press, 235–243.
- Hirvonen, Maija, Kinnunen, Tuija & Tiittula, Liisa 2020. Viestinnän saavutettavuuden lähtökohtia. Teoksessa Hirvonen, Maija & Kinnunen, Tuija (toim.), Saavutettava viestintä: Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä. Helsinki: Gaudeamus, 13–31.
- Hirvonen, Maija & Tiittula, Liisa 2020. Näetkö saman minkä minä kuulen? Audiovisuaalisen viestinnän saavutettavuus ohjelmatekstityksen ja kuvailutulkkauksen avulla. Teoksessa Hirvonen, Maija & Kinnunen, Tuija (toim.), Saavutettava viestintä: Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä. Helsinki: Gaudeamus, 73–108.
- Kieliasiantuntijat 2021. Ohjelmatekstitysten laatusuosituksien.
https://kieliasiantuntijat.fi/wp/wp-content/uploads/2021/01/Ohjelmatekstitysten_laatusuosituksien_web-versio.pdf. (3.2.2022)
- Kothari, Brij & Bandyopadhyay, Tathagata 2014. Same language subtitling of Bollywood songs on TV: Effects on literacy. Information Technologies & International Development, 10(4), 31–47.
<https://itidjournal.org/index.php/itid/article/download/1307/1307-3628-2-PB.pdf>. (6.10.2022)
- Krümpelmann, Sarah 2020. Der neue Medienstaatsvertrag: Fernsehen endlich barrierefrei? Die neue Norm - verkkosivusto. 21.9.2020.
<https://dieneuenorm.de/innovation/barrieren-fernsehen-medienstaatsvertrag/>. (28.1.2022)
- Kuuloliitto s.d. Kuulo. Kuuloliiton verkkosivusto. <https://www.kuuloliitto.fi/kuulo/>. (8.10.2022)
- Maaß, Christiane & Rink, Isabel 2020. Handbuch Barrierefreie Kommunikation. Berlin: Frank & Timme, 17–25, 327–344.
- Mälzer, Nathalie & Wünsche, Maria 2019a. Ergebnisse des EFRE-Forschungsprojekts „TV-Untertitel für gehörlose und schwerhörige Kinder“. Universität Hildesheim, 5–23.
<https://www.uni-hildesheim.de/media/fb3/uebersetzungswissenschaft/EFRE/EFRE-Ergebnisse.pdf>. (4.3.2022)
- Mälzer, Nathalie & Wünsche, Maria 2019b. EFRE-Forschungsprojekt: TV-Untertitel für gehörlose und schwerhörige Kinder Handlungsempfehlungen auf einen Blick.
https://www.uni-hildesheim.de/media/fb3/uebersetzungswissenschaft/EFRE/EFRE-Handlungsempfehlungen_auf_einen_Blick_Maerz_2019.pdf. (4.3.2022)

- Neves, Josélia 2019. Subtitling for deaf and hard of hearing audiences: Moving forward. Toim. Pérez-González, Luis. The Routledge Handbook of Audiovisual Translation. Routledge, 82–95.
https://andor.tuni.fi/permalink/358FIN_TAMPO/176jdvt/cdi_proquest_ebookcentralchapters_5580119_62_99. (7.10.2022)
- Pöntys, Minna 2016. Ohjelmatekstitys - silmin nähtävää puhetta. Toim. Tiittula Liisa & Nuolijärvi, Pirkko. Puheesta tekstiksi. Puheen kirjallisen esittämisen alueita, keinoja ja rajoja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 135–161.
- Saavutettavuusvaatimukset s.d. Yleistä saavutettavuudesta.
<https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/yleista-saavutettavuudesta/>. (14.10.2022)
- Tamayo, Ana 2017. Subtitling for d/Deaf and Hard of Hearing Children: Past, Present and Future. CoMe - Studies on Communication and linguistic and cultural Mediation. 2, 74–90.
https://www.researchgate.net/publication/322203252_Subtitling_for_dDeaf_and_Hard_of_Hearing_Children_Past_Present_and_Future. (24.2.2022)
- Tamayo, Ana & Chaume, Frederic 2017. Subtitling for d/deaf and hard-of-hearing children: Current practices and new possibilities to enhance language development. Brain Sciences, 7(7), 75, 1–13. <https://doi.org/10.3390/brainsci7070075>. (26.1.2022)
- Taylor, Christopher 2016. The Multimodal Approach in Audiovisual Translation. Target: International Journal of Translation Studies, vol. 28, no. 2, 2016, 222–236. EBSCOhost, <https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.1075/target.28.2.04tay>. (12.10.2022)
- Tawast, Sofia 2022. Netflix dubbasi Don't Look Up -elokuvan suomeksi, ja se herätti somessa "kauhunteiteisiä" tunteita – oikeasti käänös on palvelua sadoilletuhansille. Yle uutiset, 16.1.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-12268882>. (8.10.2022)
- Tiihonen, Tatu 2007. Puhumme suomea! - Mutta miten animaatioudubbaus oikein syntyy? Teoksessa Oittinen, Riitta ja Tiina Tuominen (toim.), Olennaisen äärellä. Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen. Tampere: Tampere University Press, 171–186.
- Tiittula, Liisa 2016. Vastaanottajien näkemyksiä ohjelmatekstityksen toimivuudesta. Hartama-Heinonen, R., Kivilehto, M., Ruokonen, M. & Salmi, L. (toim.). MikaEL – Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu. Vol. 7, 64–82.
https://www.sktl.fi/@Bin/1591116/MikaEL9_Tiittula.pdf. (8.1.2022)
- Tiittula, Liisa & Nuolijärvi, Pirkko (toim.) 2016. Puheesta tekstiksi. Puheen kirjallisen esittämisen alueita, keinoja ja rajoja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 8–28.
- Traficom 2021a. Audiovisuaalisten sisältöpalvelujen esteettömyyden valvonta ja ohjeistus. Liikenne- ja viestintävirasto. 1.10.2021.
<https://www.traficom.fi/sites/default/files/media/file/AV-sis%C3%A4lt%C3%B6palvelujen%20esteett%C3%B6myyden%20valvonta%20ja%20ohjeistus.pdf>. (14.10.2022)

- Traficom 2021b. Audiovisuaalisten sisältöjen esteettömyys. Liikenne- ja viestintävirasto. 4.10.2021. <https://www.traficom.fi/fi/viestinta/tv-audiovisuaaliset-palvelut-ja-radio/audiovisuaalisten-sisaltojen-esteettomyys>. (24.1.2022)
- Traficom 2023. Ohjelmatekstitystä käytetään kaikissa ikäryhmissä – Traficom muistuttaa tekstitysten tärkeydestä niin nuoremmalle kuin iäkkäämmälle väestölle. 3.2.2023. <https://www.traficom.fi/fi/ajankohtaista/ohjelmatekstitysta-kaytetaan-kaikissa-ikaryhmissa-traficom-muistuttaa-tekstitysten>. (10.4.2023)
- Tuominen, Tiina, Hirvonen, Maija, Ketola, Anne, Pitkäsalo Eliisa & Isolahti Nina 2016. Katsaus multimodaalisuuteen käänntieteessä. Kääntäminen, tulkkaus ja multimodaalisuus: Menetelmiä monimuotoisten viestien tutkimiseen, 11–24. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98951/978-952-03-0113-2.pdf>. (3.3.2022)
- Turn on the subtitles s.d. Kids read more when we Turn on the Subtitles -verkkosivusto. <https://turnonthesubtitles.org/>. (6.10.2022)
- TV für alle 2022. Auswertung der letzten Woche. <https://tvfueralle.de/auswertung>. (24.1.2022 & 6.10.2022).
- Valtiovarainministeriö s.d. Saavutettavuus. <https://vm.fi/saavutettavuusdirektiivi>. (26.11.2022)
- Vitikainen, Kaisa 2017. Kuka ohjelmatekstityksiä katsoo? Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu. MikaEL vol. 10, 2017, 101–117. <https://www.sktl.fi/@Bin/2d262d66781fa71c9d64f5761bf2b8ae/1646213440/application/pdf/1587259/Mikael%20vol.10.pdf>. (2.3.2022)
- Virtanen, Sami 2021. Julkaisussa Päivi Rainò (toim.) Tekstitysbarometri 2021. Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja, 130, 4–7. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021122062222>. (14.10.2022)
- Vuori, Jaana s.d. Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/%20>. (14.10.2022)
- Yle 2022. Yle lisää suorien tv-ohjelmien tekstityksiä. Yleisradion tiedote. 10.1.2022. <https://yle.fi/aihe/a/20-10001940>. (7.3.2022)
- Zárate, Soledad 2021. Captioning and Subtitling for d/Deaf and Hard of Hearing Audiences. London: UCL Press, 39–47. <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10117831/1/Captioning-and-Subtitling-for-Deaf-and-Hard-of-Hearing-Audiences.pdf>. (3.3.2022)
- Åkermarck, Mikael 2020. Puheenvuoro: Viestinnän saavutettavuus lainsäädännössä. Teoksessa Hirvonen, Maija & Kinnunen, Tuija (toim.), Saavutettava viestintä: Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä. Helsinki: Gaudeamus, 32–41.

DEUTSCHE KURZFASSUNG

Universität Tampere
Fakultät für Informationstechnologie und Kommunikationswissenschaften
Masterstudiengang Mehrsprachige Kommunikation und Translationswissenschaft
Studienrichtung Übersetzen und Dolmetschen Finnisch-Deutsch, A-Arbeitssprache Finnisch

RÄSÄNEN, ANNE: "Heippa, minä olen Laura." / "Hallo! Ich bin Conni.": Eine vergleichende Untersuchung der Untertitelungspraktiken in Kinderprogrammen auf Deutsch und auf Finnisch.

Masterarbeit: 57 Seiten
Deutsche Kurzfassung: 15 Seiten

Juni 2023

1 Einleitung

Die Untertitelung eines audiovisuellen Produkts, das Bild und Ton kombiniert, hilft Sprach- und Tonbarrieren zu überwinden (Hirvonen & Tiittula 2020, 76). Bei der *interlingualen* Untertitelung wird zum Beispiel ein deutschsprachiges Fernsehprogramm ins Finnische übersetzt, damit Zuschauende auch ohne Deutschkenntnisse den Inhalt verstehen können. Es wird davon ausgegangen, dass der Ton des Programms zu hören ist und dass Zuschauende erkennen können, wer spricht. Bei der *intralingualen* Untertitelung findet keine Übersetzung statt, sondern die Untertitel sind in derselben Sprache wie die Sprache des Programms, wie beispielsweise die Untertitelung einer finnischen Fernsehserie ins Finnische. Wenn die Zuschauende den Ton nicht hören können, werden ihnen die fehlenden Informationen durch die Untertitel vermittelt. (Hirvonen & Tiittula 2020, 76–77.) Die Untertitelung spielt eine wichtige Rolle bei der Schaffung von Zugänglichkeit, damit jeder die gleichen Möglichkeiten hat, das gesellschaftliche Geschehen zu verfolgen und an der Kultur teilzuhaben.

In erster Linie sind intralinguale Untertitel für gehörlose und hörgeschädigte Zuschauende gemeint. Mittlerweile hat sich ihr Einsatz auf immer größere Zuschauergruppen ausgeweitet, denn beispielsweise diejenigen, die eine Sprache lernen oder Videos ohne Ton anschauen, profitieren von intralingualen Untertiteln. Die Untertitelung verbessert die Zugänglichkeit von mündlicher Kommunikation, weil die gesprochene Sprache in Textform für diejenigen vorgetragen wird, die aufgrund verschiedener Einschränkungen die Rede sonst nicht

verstehen könnten. Auch andere für das Geschehen wichtige Geräusche und Hinweise über die Klangumgebung müssen beschrieben werden, damit die *Handlung* nachvollziehbar ist. (Tiittula & Nuolijärvi 2016, 17.) Aufgrund der erweiterten Benutzerbasis wird die intralinguale Untertitelung heutzutage auf Finnisch als *ohjelmatekstitys* (Programmuntertitelung) genannt. In vielen anderen Sprachen, wie *Untertitel für Hörgeschädigte* auf Deutsch und *subtitles for the deaf and hard of hearing (SDH)* auf Englisch, weisen die Begriffe auf die primäre Zielgruppe der Untertitel hin. (Hirvonen & Tiittula 2020, 77–78.)

Heutzutage beschäftigen sich Kinder mit dem Fernsehen und den mobilen Geräten, wie Handys und Tablets, in der Regel schon lange bevor sie lesen lernen (Tamayo 2017, 75). Neben Kinderbüchern dienen audiovisuelle Programme als ein wichtiges Mittel zur Erweiterung des Wortschatzes und zum Sprachenlernen. Deswegen konzentriert diese Untersuchung sich speziell auf den Vergleich von deutschen und finnischen Untertiteln in einer Kinderserie, die sowohl auf Deutsch als auch auf Finnisch verfügbar ist. Die deutsche Originalserie *Meine Freundin Conni* wurde in die finnische *Laura*-Serie, die ein Teil vom Programmangebot von Yleisradio (die öffentlich-rechtliche Rundfunkanstalt von Finnland) ist, übersetzt und synchronisiert.

Zum Thema intralinguale Untertitelung wurden viele Rezeptionsstudien durchgeführt, bei denen das Material durch Umfragen und Interviews von Benutzer*innen gesammelt wurde. In dieser Untersuchung stehen anstelle von Benutzenden die erstellten Untertitel und die benutzten Strategien im Mittelpunkt. Es geht bei dem Material um eine audiovisuelle Kinderserie, die multimodales Erzählen mit Schrift, Bild und Ton kombiniert (Tuominen ym. 2016, 11). Bei der Analyse multimodaler Texte entstehen die Bedeutungen erst dann, wenn alle Modi kombiniert werden (Taylor 2016, 224). Als Methode wird qualitative Inhaltsanalyse verwendet. Es gibt auch quantitative Elemente, um die Beobachtungen numerisch zu vergleichen. Das Ziel der Analyse ist die Beantwortung folgender Forschungsfragen:

- Wie sehen intralinguale Untertitel für Kindersendungen auf Deutsch und auf Finnisch aus? Gibt es Unterschiede oder Ähnlichkeiten zwischen den Untertitelungen?
- Wie sieht die Untertitelung für eine Zielgruppe von Kindern hinsichtlich Kürzungen und Vereinfachungen in der Praxis aus?

2 Untertitel für Hörgeschädigte

Mit intralingualen Untertiteln ist es möglich, Videoinhalte trotz möglicher Hör- oder Standorteinschränkungen einem breiteren Publikum zugänglich zu machen. Einschränkungen können mit den Sinnen zusammenhängen, wie z. B. eine Beeinträchtigung des Hörvermögens, aber auch mit der Betrachtung von Inhalten an einem Ort, an dem das Anzeigegerät geräuschlos gehalten werden muss. (Maaß & Rink 2020, 20.) Die Zugänglichkeit der Untertitelung wird durch allgemeine Informationen über die Existenz der Dienstleistung, einfache Inbetriebnahme und große Auswahl an Programmen mit Untertitelung beeinflusst (Vitikainen 2021, 110). Die kontinuierliche Weiterentwicklung der Technologie hat auch zur Verbreitung von Untertiteln für Hörgeschädigte beigetragen, weil audiovisuelle Inhalte auf tragbaren Geräten überall angesehen werden können (Neves 2019, 82).

Im Jahr 2010 trat in der Europäischen Union die AVMD-Richtlinie (Audiovisual Media Services Directive) für audiovisuelle Mediendienste in Kraft (Europäische Union 2010). Die Richtlinie wurde im Jahr 2018 aktualisiert und erweitert. Jetzt müssen die Mitgliedstaaten sicherstellen, dass Fernsehbetreiber und Streaming-Dienste ihre Dienstleistungen kontinuierlich immer zugänglicher für Menschen mit Behinderung gestalten. (Åkermarck 2020, 37.) Laut Krümpelmann (2020) soll der im Herbst 2020 in Kraft getretene deutsche Medienstaatsvertrag dafür sorgen, dass die Zugänglichkeit untertitelter Sendungen für Hörgeschädigte verbessert wird. Die Medienanbieter werden verpflichtet, alle drei Jahre über ihre Fortschritte in Barrierefreiheit zu berichten und an die Europäische Kommission zu übermitteln. (Krümpelmann 2020.)

Im Jahr 2020 wurden nur 33 Prozent der Sendungen im deutschen Fernsehen untertitelt. Es gibt große Unterschiede zwischen den öffentlich-rechtlichen und privaten Sendern, die unter anderem daher stammen, dass Private nicht gebührenfinanziert sind. Auf den öffentlich-rechtlichen Anbietern Das Erste, SWR, MDR und Radio Bremen wurden mehr als 80 Prozent der Sendungen untertitelt. Bei den Privatsendern RTL und Sat.1 lag der entsprechende Wert bei unter 15 Prozent. (Krümpelmann 2020.) Bis Januar 2022 stieg der Anteil der Untertitel leicht an, denn in der Woche 3 waren 37,23 Prozent aller im deutschen Fernsehen ausgestrahlten Sendungen untertitelt. Im Herbst 2022 in der Woche 39 machten untertitelte Sendungen 39,75 Prozent des deutschen TV-Programms aus. (TV für alle 2022.)

In Finnland dagegen muss die öffentlich-rechtliche Rundfunkanstalt Yleisradio ihre Sendungen zu 100 Prozent für Hörgeschädigte Untertiteln. Die Verpflichtung gilt für das gesamte Programm von Yle, mit Ausnahme von live übertragene Sportveranstaltungen und Musikdarbietungen. (Pöntys 2016, 137.) Für die privaten Fernsehsender MTV3 und Nelonen umfasst die Untertitelungspflicht 75 Prozent des ganzen Programms. Ab Anfang 2021 galt die Pflicht nicht nur für das Fernsehen, sondern auch für ihre Streaming-Dienste, bei denen die Abdeckung 30 Prozent des Programms betragen muss. (Traficom 2021b.) Weil Synchronisation in Deutschland eine lange und starke Tradition hat, sind die Untertitelungswerte deutlich niedriger als in Finnland.

Untertitel für Hörgeschädigte haben eine breite Zielgruppe. Deutscher Schwerhörigenbund (2021) schätzt, dass 19 Prozent der deutschen Bevölkerung über 14 Jahre einen gewissen Grad an Hörverlust haben. Der Anteil entspricht etwa 13,3 Millionen Deutschen aus den jeweiligen Altersgruppen der Bevölkerung (Deutscher Schwerhörigenbund 2021). Neben Gehörlosen und Schwerhörigen können auch Menschen, die eine Sprache lernen, von Untertiteln für Hörgeschädigte profitieren. Dazu gehören zum Beispiel Eingewanderte oder Menschen, die Probleme beim Verfolgen und Verstehen von einer Sprache haben. (Hirvonen & Tiittula 2020, 77.) Auch Cepak und Corrius (2022, 2) berichten, dass Sprachenlerner*innen und Menschen mit Lernschwierigkeiten von Untertiteln profitieren, weil sie ihnen ermöglichen, besonders schwierige Ausdrücke oder Wörter zu überprüfen. Die Untertitel helfen dabei, den Inhalt des Videos auch dann zu verstehen, wenn die Umgebung zu laut ist oder die Töne stummgeschaltet werden müssen, beispielsweise in einer ruhigen Bibliothek. Obwohl Untertitel für Hörgeschädigte ursprünglich speziell für Schwerhörige entwickelt wurden, handelt es sich heute um einen Dienst, der sich auf einen gleichberechtigten und barrierefreien Zugang zu Medien für das gesamte Publikum abzielt. (Cepak & Corrius 2022, 2.)

In der Umfrage von Vitikainen (2017, 108) war der häufigste Grund für die Verwendung von Untertiteln für Hörgeschädigte, dass der Fernsehton leise oder überhaupt nicht hörbar ist. Außerdem wurden die laute Umgebung, schwache Tonspuren alter Filme, schwierige Dialekte und die Undeutlichkeit der Sprache als Gründe genannt, warum die Menschen mit normalem Hörvermögen sich für die Untertitelung entscheiden. Es wurde auch festgestellt, dass die Untertitel das Sprachverständnis unterstützen, was ein Hinweis auf die Bedeutung der Texte beim Erlernen der Sprache ist. (Vitikainen 2017, 108.)

Untertitelungspraktiken variieren je nach Ausgangstext und Zielpublikum (Kieliasiantuntijat 2021, 4). Beispielsweise müssen bei der Untertitelung für Kinderzuschauer*innen das Alter und die Lesefähigkeit der Zielgruppe berücksichtigt werden. Außerdem müssen die fertigen Untertitel in einer fließenden und grammatikalisch akzeptablen Sprache verfasst sein. Auch das Timing der Untertitel muss so an die Bildwelt angepasst werden, dass Zuschauende Zeit haben, die Texte zu lesen, aber auch dem Bild zu folgen. (Kieliasiantuntijat 2021, 7.) Ansonsten bekommt das Bild, das bei audiovisuellen Inhalten häufig die Hauptrolle spielt, nur wenig Beachtung.

Die Untertitel für Fernsehprogramme sind räumlich und zeitlich begrenzt, daher muss der gesprochene Text oft gekürzt und zusammengefasst werden. Neben der mündlichen Kommunikation enthalten Untertitel für Hörgeschädigte Informationen über nichtsprachliche Geräusche und Klangumgebung. (Tiittula und Nuolijärvi 2016, 19.) Mit eckigen Klammern auf Deutsch und mit runden Klammern auf Finnisch werden wichtige Elemente der Klangumgebung verbalisiert. Klammern werden auch verwendet, um den Zuschauenden am Anfang eines Untertitels namentlich anzuzeigen, wer spricht, wenn die Sprechenden im Bild nicht sichtbar sind. (Das Erste 2020, Kieliasiantuntijat 2021, 27.) Es muss entschieden werden, welche Geräusche bedeutsam für das Verständnis der Handlung sind.

Für gehörlose Zuschauende kann es schwierig sein, zu erkennen wer spricht, wenn sich mehrere Personen in der Szene befinden. In der Studie von Tiittula (2016, 95) wurde die Bedeutung von Farben für die Unterscheidung zwischen Sprechenden beobachtet, aber die in den Untertiteln erscheinenden Namensschilder sollen auch die Identifizierung der Charaktere erleichtern. Laut den finnischen Untertitelungsempfehlungen (Kieliasiantuntijat 2021, 19) können die Sprecherwechsel durch Farben, einen Gedankenstrich, ein Namensschild oder Kursivschrift markiert werden.

Das Ziel der detaillierten Untertitelungsempfehlungen ist, einheitliche Untertitelungspraktiken für die Branche zu schaffen und als Leitfaden für Untertiteler*innen zu dienen (Kieliasiantuntijat 2021, 5). Sowohl die Standards von Das Erste (2020) als auch von Kieliasiantuntijat (2021, 11) erwähnten, dass die jeweils sichtbaren Untertitel aus maximal zwei Zeilen besteht und höchstens die Dialoge zwei verschiedener Sprechenden enthält. Ein Untertitel muss mindestens eine Sekunde auf dem Bildschirm bleiben (Das Erste 2020). Im Finnischen ist die Mindestdauer eines Untertitels 1,8 Sekunden und ein Untertitel darf maximal sieben Sekunden lang auf dem Bildschirm erscheinen (Kieliasiantuntijat 2021, 15–16.)

Eine gelungene Untertitelung für Hörgeschädigte ist möglichst klar, fließend und gut lesbar. Dann haben die Zuschauenden genug Zeit die Texte zu lesen, aber auch sich auf das Bildgeschehen zu konzentrieren. Einen untertitelten audiovisuellen Inhalt muss eine einheitliche Gesamtheit mit Bild, Ton und Untertiteln bilden. (Kieliasiantuntijat 2021, 31.)

3 Nutzung audiovisueller Sendungen aus der Perspektive von Kindern

Audiovisuelle Kommunikation ist in den letzten Jahrzehnten aufgrund der Entwicklung neuer Technologien und der Alltäglichkeit des Internets sehr verbreitet geworden (De Los Reyes 2017, 99). Deswegen sind Bücher nicht mehr das einzige Medium, das gleichzeitig Bildung und Unterhaltung bietet. Kinder interessieren sich oft besonders für das digitale Umfeld und unzählige Apps, TV-Serien, Filme und Videos, die für sie entwickelt wurden. Um fremdsprachige audiovisuelle Inhalte Kindern eines bestimmten Sprach- und Kulturgebiets zugänglich zu machen, wird ein Übersetzungsprozess benötigt. (De Los Reyes 2017, 99.) Bei der Synchronisation wird die ursprüngliche Dialogspur eines audiovisuellen Werks durch eine Tonspur in der Zielsprache ersetzt (Heikkinen 2007, 235). Besonders für kleinere Kinder ist die Synchronisation besser als Untertitel geeignet, weil sie nicht gleichzeitig den Text auf dem Bildschirm zu lesen und dem Bild zu folgen müssen. In Finnland wird die Synchronisation als Hauptübersetzungsmethode für Kindersendungen verwendet, die sich an Kinder unter 11 Jahren richten. (Heikkinen 2007, 236–237, 241.)

Durch das Ansehen von Filmen und Serien mit Untertiteln entwickeln Kinder möglicherweise unwissentlich ihre Lesefähigkeiten und lernen Allgemeinwissen (Tamayo 2017, 75). Insbesondere gehörlose und hörgeschädigte Kinder benötigen in der Regel mehr Zeit, um fließend lesen zu lernen, aber mit Hilfe von Untertiteln lernen sie, die geschriebenen Wörter schneller zu verstehen und sie mit den visuell gesehenen Ereignissen zu verbinden (Tamayo 2017, 75–76). Auch laut Zárate (2021, 43) können Untertitel bei der Worterkennung von Kindern verwendet werden. Leseanfänger*innen lernen viel schneller, konkrete Wörter zu lesen, wenn die Wörter mit Bildern kombiniert werden.

Zahlreiche Studien zu audiovisuellen Inhalten haben gezeigt, dass Geschwindigkeit, Vokabular und Syntax von Untertiteln für hörgeschädigte Kinderzuschauer*innen angepasst werden müssen (Tamayo 2017, 77). Außerdem müssen die Unterschiede in der Lesekompetenz von Kindern berücksichtigt werden, damit die Untertitel an die Bedürfnisse

unterschiedlicher Zuschauergruppen angepasst werden. Eine interessante audiovisuelle Kommunikation kann Kinder sogar zum allgemeinen Lernen und Entdecken motivieren. (Tamayo 2017, 77–79.) Wenn die Untertitel zu schnell zum Lesen sind und mit kompliziertem Vokabular präsentiert, kann die Lesebegeisterung jüngerer Zuschauenden nachlassen (Zárate 2021, 42).

Beim Lernen beginnen Untertitel nützlich zu sein, wenn das Kind die Grundphoneme der Sprache interpretieren kann (Turn on the subtitles s.d.). Normalerweise im Alter von etwa 6 bis 7 Jahren hat das Kind ausreichende Lesekompetenz, und das Lernen wird effektiver und die Worterkennung erfolgt unbewusst. Besonders wenn es um Verbesserung von Lesegeschwindigkeit und Vokabelverständnis geht, haben sich die Untertitel für Hörgeschädigte als wirksame Methode erwiesen. (Turn on the subtitles s.d.) Auch die Lesekompetenz von Erwachsenen kann sich durch Untertitel entwickeln, aber am effektivsten ist das Lernen für Kinder der Klassen 1–3. (Kothari & Bandyopadhyay, 2014.)

Bei der Erstellung von Untertiteln ist es besonders wichtig, die Bedürfnisse der Zielgruppe zu berücksichtigen, damit das Seherlebnis möglichst angenehm ist. Der deutschsprachige Kinderkanal KiKA nutzt seit 2016 spezielle Untertitelungsstandards, um kindgerechte Untertitel bereitzustellen und die barrierefreien Angebote der Rundfunkanstalten weiterzuentwickeln (Maaß & Rink 2020, 330). Um die Verständlichkeit des Textes zu verbessern, werden schwierige Wörter vermieden oder vereinfacht. Inhalte sollen in einer kindgerechten Sprache wiedergegeben werden, damit das Lesen und Verstehen möglichst leicht sind. Auch die Standzeit sollte länger sein als bei den Untertiteln für Erwachsene. Ein maximaler Wert von 11 Zeichen pro Sekunde wird für Kinder im Alter bis 13 Jahre empfohlen. (Das Erste 2020.)

Es muss berücksichtigt werden, dass 7–8-Jährige, die gerade erst lesen lernen, eine Zielgruppe von Kinderprogrammen bilden und dass hörgeschädigte Kinder häufig schwächere Grammatik- und Wortschatzkenntnisse sowie eine langsamere Lesegeschwindigkeit als hörende Kinder haben (Maaß & Rink 2020, 329–330). Überdies kann es große Unterschiede zwischen Kindern im aktiven und passiven Wortschatz geben, unter anderem aufgrund unterschiedlicher Hörbehinderung, Alter, Bildungshintergrund und früherer Leseerfahrung (Tamayo & Chaume 2017, 2–3). Die Ergebnisse der Studie von Mälzer und Wünsche (2019b, 1) zeigen, dass nur etwa 10-jährige hörgeschädigte Kinder ausreichende Fähigkeiten haben, um schnelle Untertitel zu lesen und zu verstehen, während sie dem Bild folgen.

4 Forschungsmaterial und -Methode

Als Untersuchungsmaterial wurde die deutsche Kinderserie *Meine Freundin Conni* ausgewählt, die auf der *Conni*-Buchreihe von Liane Schneider basiert. Das erste Buch erschien im Jahr 1992, und heute ist Conni mit mehr als 40 Millionen verkauften Exemplaren eine der erfolgreichsten Kinderbuchreihen im deutschsprachigen Raum (Cossham 2021). Die von Youngfilms und dem ZDF produzierte Zeichentrickserie wird ab 2012 auf dem KiKA ausgestrahlt und bisher sind 52 Episoden erschienen. (Conni s.d.) Die Hauptfigur ist 5-jährige Conni Klawitter und zu ihrer Familie gehören Mutter Annette, Vater Jürgen, kleiner Bruder Jakob und Hauskatze Mau. In den 11-minütigen Episoden geht es um alltägliche Dinge, die Kinder kennen, wie zum Skifahren, Pizza backen, Besuch beim Arzt oder in der Bibliothek.

Als Material wurden nach dem Zufallsprinzip zehn Folgen ausgewählt, für die Untertitel für Hörgeschädigte über den Streaming-Dienst Amazon Prime verfügbar waren. Die ursprüngliche *Meine Freundin Conni* wurde in die finnische *Laura*-Serie übersetzt und synchronisiert, die auf Yles TV2-Kanal und Yle Areena mit erreichbaren Untertiteln ausgestrahlt wird. Es wird eine vergleichende Analyse der deutschen und finnischen Untertitel für Hörgeschädigte durchgeführt, weil zehn entsprechende finnische Folgen neben den deutschen analysiert wurden. Die ausgewählten Folgen ähneln hinsichtlich Bildinhalt und Dauer vollständig den originalsprachigen Folgen und sind daher vergleichbar. Die Untertitel der finnischen *Laura*-Folgen wurden vom Streaming-Dienst Yle Areena als SRT-Dateien heruntergeladen, die vorgefertigte Untertitelsequenzen und Zeitangaben enthielten. Beim Streaming-Dienst Amazon Prime wurden die deutschen Untertitel in das Video eingebrannt, sodass sie zur Analyse manuell in eine separate Textdatei geschrieben werden mussten.

Das Ziel der Untersuchung war, Informationen über die Untertitelung von Kindersendungen zu erhalten und durch den Vergleich der Untertitelungspraktiken in Deutschland und Finnland Unterschiede und Gemeinsamkeiten aufzuzeigen. Das Material aus zwei verschiedenen Zielländern wird mit den Mitteln der qualitativen Inhaltsanalyse untersucht. Laut Vuori (s.d.) suchen die Forscher*innen bei der materialorientierten Codierung nach Stellen im Material, die etwas Interessantes erzählen und vergleichen die Beobachtungen dann miteinander. Teile des Textes werden also nach bestimmten Kriterien geordnet und durch Kategorien beschrieben. Durch systematische Codierung wird das ganze Material mehrmals überprüft und es wird nach sich wiederholenden Stellen gesucht, die für die Untersuchung als relevant festgelegt werden. (Vuori s.d.)

Zuerst wurde für Episode 5 (Tabelle 1) eine Testanalyse in beiden Sprachen durchgeführt. Auf dieser Grundlage wurden die untersuchenden Kategorien ausgewählt: Beschreibung der Klangumgebung, Markierung der Sprecherwechsel, kulturgebundene Elemente und große Abweichung in der Gesamtzahl der Untertitel pro Folge. Bei der Klassifizierung von Ereignissen wird auch die quantitative Analyse eingesetzt, um Beobachtungen mit numerischen Ergebnissen vergleichen zu können. Weil es sich um eine Zeichentrickserie für Kinder im Grundschulalter und jünger handelt, wurde es auch untersucht, wie die Untertitelung für eine Zielgruppe von Kindern in der Praxis aussieht und ob die Untertitel *vereinfacht* oder stark gekürzt werden.

Die eigentliche Analyse begann, nachdem die Untertitel aller zehn Folgen sowohl auf Deutsch als auch auf Finnisch dokumentiert und auf Papier gedruckt worden waren. In den Untertiteln für Hörgeschädigte wurden die Stellen markiert, an denen die Klangumgebung mit Klammern oder eckigen Klammern beschrieben wurde. Darüber hinaus wurde die Markierung des Sprecherwechsels untersucht, sodass die Verwendung von Dialogstrichen und Namensschildern beobachtet wurde. Weil die beiden Untertitelungsmaterialien von Streaming-Diensten stammen, wurden aus technischen Gründen keine klärenden Farben verwendet, sondern die Sprecherwechsel sollten auf andere Weise zum Ausdruck kommen.

5 Ergebnisse

Bei der Durchsicht des Materials stellte sich schnell heraus, dass in den deutschen Untertiteln für Hörgeschädigte deutlich mehr einzelne Untertitel verwendet wurden als im Finnischen (Tabelle 1). Die Zahlenunterschiede schwankten zwischen 49 und 82 Untertiteln, sodass die Folgen auf Deutsch im Durchschnitt 66 Untertitel mehr hatten als die entsprechenden finnischen Folgen. Obwohl die Lesezeit (Zeichen pro Sekunde) nicht Gegenstand der Analyse in dieser Arbeit war, lassen sich Unterschiede erkennen. Weil die verglichenen Folgen in Länge und Inhalt ähnlich sind, muss die Lesezeit einzelner Untertitel auf Deutsch deutlich kürzer sein. In beiden Sprachen wurden die Untertitel in höchstens zwei Zeilen aufgeteilt. Im Deutschen wurden maximal 32 Zeichen und im Finnischen 37 Zeichen pro Zeile genutzt. Um die Lesbarkeit zu erleichtern, wurden Sätze und Kontexte in eigene Zeilen und in klare Einheiten unterteilt, wie die Richtlinien für Untertitel empfehlen.

Tabelle 1. Die Anzahl der Untertitel der analysierten Folgen sowie der in Untertiteln markierten Sprecher- und Klanginformationen.

Name der Folge & Erkennungsnummer	Untertitel (Stück)	Sprechende markiert (Stück)	Klänge markiert (Stück)
1. Conni geht in den Zoo	210	5	29
1. Laura eläintarhassa	143	-	1
2. Conni und der Osterhase	191	5	31
2. Laura ja pääsiäispupu	134	2	1
3. Conni und der Laternenumzug	193	5	8
3. Laura ja lyhtykulkue	144	17	1
4. Conni lernt reiten	209	1	14
4. Laura ratsastamassa	144	4	2
5. Conni backt Pizza	215	9	21
5. Laura leipoo pizzaa	149	4	3
6. Conni macht Musik	197	22	16
6. Lauran musiikkitunti	131	2	4
7. Conni spielt Fußball	227	15	32
7. Laura pelaa jalkapalloa	148	33	2
8. Conni in den Bergen	219	4	16
8. Laura vuoristossa	150	22	7
9. Conni entdeckt die Bücher	227	19	24
9. Laura ja kirjat	145	-	2
10. Conni geht zum Kinderarzt	229	9	27
10. Laura lastenlääkärissä	173	9	4

Die Klangumgebungen des multimodalen Materials wurden in den deutschen Folgen auffallend oft, insgesamt 218 Mal, verbalisiert. Am häufigsten wurde nur das Verb, wie z. B. *kichert*, zur Kennzeichnung der Klänge verwendet, aber auch die Struktur Subjekt + Verb, wie z. B. *Conni summt*, kam 30 Mal im Material vor. Die Klänge wurden mit eckigen Klammern und Leerzeichen auf beiden Seiten markiert, wie zum Beispiel das Verb, das das Miauen einer Katze ausdrückt [*miaut*]. In den finnischen Folgen wurden die Klänge der Umgebung nur 27 Mal sichtbar geschrieben. In den Textstellen wurden das Substantiv (*kirkonkellot*), das Subjekt + Verb (*vesi kohisee*) und das Verb (*hyräilee*) ziemlich gleichmäßig verwendet. Die Klänge wurden mit Klammern ohne Leerzeichen, aber mit einem Punkt markiert, wie das Beispiel (*Hirnahdus.*) zeigt.

Die Unterschiede in der Gesamtzahl von Markierungen der Klänge lassen sich durch die reichliche Verbalisierung der deutschen Untertitel für Hörgeschädigte erklären. Beispielsweise erschien das Verb *lachen/lacht* 80 Mal in den Untertiteln, obwohl das Lachen durch das Bildgeschehen fast immer sichtbar war. Ebenso wurde das Miauen der Katze 28 Mal auf Deutsch untertitelt, aber kein einziges Mal auf Finnisch. Im Deutschen wurde viel Wert auf die Verbalisierung von Klängen, wie Seufzer und Brummen gelegt, während im Finnischen nur die Geräusche untertitelt wurden, die zum Verfolgen der Handlung nötig waren. Es gab also deutliche Unterschiede in der Untertitelungspraktiken der Sprachen hinsichtlich der Klangumgebung.

Wenn die Sprechenden auf dem Bildschirm nicht zu sehen sind, muss die Klangquelle markiert werden, damit die Zuschauer*innen wissen, wer gerade spricht. In den zehn Folgen des Untersuchungsmaterials wurden die Sprechenden 94 Mal mit Namensschildern auf Deutsch und 93 Mal auf Finnisch markiert. Obwohl die Gesamtzahlen nahezu gleich waren, gab es große Unterschiede zwischen den Folgen und den Namensschildern wurden nicht unbedingt in den entsprechenden Szenen benutzt. Beispielsweise wurden die finnischen Sprechenden in der Folge 7 18-mal häufiger genannt als in den deutschen Untertiteln. Im deutschen wurden die Sprechenden mit eckigen Klammern und Leerzeichen [*Conni*] markiert, während im Finnischen wurden die runden Klammern und einen Doppelpunkt (*Laura:*) verwendet.

Die Tabelle 2 darstellt ein Beispiel vom Sprecherwechsel aus der Folge 7. In der Szene nimmt Conni am Fußballtraining teil und treibt den Ball um die Kegel auf dem Rasen. Die Sprechenden sind nicht auf dem Bildschirm zu sehen und die Ermutigungen der Teamkolleg*innen werden auf Finnisch genannt, aber in den deutschen Untertiteln bleiben die Personen jedoch anonym. Auf Deutsch sind die Untertitel 90 und 91 in verschiedene Schnitte unterteilt, während die finnische Untertitel 56 länger auf dem Bildschirm zu sehen bleibt. Die Tabelle 2 beweist auch die Verwendung des Dialogstrichs, der im Deutschen mit einem vorangehenden Leerzeichen und im Finnischen ohne Leerzeichen geschrieben wird.

Tabelle 2. Sprecherwechsel aus der Folge 7.

88 - Nur nicht so schnell. - Es ist ganz einfach.	54 (Max:) Rauhassa vaan! (Veikko:) Kyllä sinä osaat!
89 Ja, super, Conni.	55 (Max:) Joo, hyvin menee!
90 - Gut. - [Conni] Ja!	56 (Veikko:) Hyvä! -Loistavaa, Laura!
91 Sehr gut, Conni, perfekt!	

Bei der deutschen Untertitelung wurden die Dialoge verschiedener Sprechenden nach Möglichkeit in separate Untertitel aufgeteilt, wie oben erwähnt wurde. In den finnischen hingegen wurde versucht, die Zeilen von zwei oder sogar mehreren Sprechenden so zu strukturieren, dass sie gleichzeitig auf dem Bildschirm erscheinen. In der folgenden Tabelle 3 ist ein Beispiel aus der Folge 8, in der Laura und ihre Familie eine Höhlentour machen wollen, aber der kleine Bruder Jakob Angst hat davor, in die dunkle Höhle zu gehen. Laura ermutigt seinen Bruder und erzählt eine Geschichte über Drachen, und Jakob stimmt zu mitzukommen. Der Vater wundert sich über das Geheimnis zwischen den Kindern. Links in der Tabelle sind acht deutschsprachige Untertitel, deren Inhalt in drei finnischsprachigen Untertiteln zusammengefasst ist. Die entsprechenden Inhalte in der Tabelle sind fett und farbig gekennzeichnet.

Tabelle 3. Verteilung von Untertiteln aus der Folge 8.

133 Komm, ich verrate dir ein Geheimnis.	94 Hei, minä kerron salaisuuden. Siellä asuu hassu lohikäärme, -
134 In der Höhle gibt es nämlich witzige Drachen.	
135 Aber nur echte Ritter können die sehen.	95 jonka voi nähdä vain oikea ritari, sellainen kuin sinä. Tuletko?
136 Und ich weiß, dass du ein echter Ritter bist.	
137 - Kommst du jetzt mit? - Au ja!	96 Mennään! -Laura kertoi varmasti tosi hurjan salaisuuden. -Niin.
138 Na, ihr beiden.	
139 Das muss ja ein echt tolles Geheimnis sein.	
140 [Jürgen] Ja.	

Beim Vergleich der Untertitel und der in den Folgen gesprochenen Sprache wurde bemerkt, dass nur einige Streichungen erforderlich waren, weil die Dialoge bereits leicht verständlich und knapp waren. Es handelte sich um Streichungen der Füllwörter, wie *jetzt, und, ganz, doch, etwa, mal, nur, aber, schön* und *wirklich* und einzelner zusammengefassten Satzstrukturen. In der Folge 3 basteln Conni und ihre Freunde Papierlaternen für den Laternenumzug. Die Lehrerin berät, wie man Stearin aus einer Kerze auf Papier gießt und es dann mit Buntstiften malt (s. Tabelle 4). Wenn das Stearin trocken ist, werden die Klümpchen abgekratzt und die Kerze leuchtet aus ungefärbten Stellen. Die gesprochene Sprache der Tonspur wird effektiv auf zwei Zeilen mit 30 und 32 Zeichen gekürzt.

Tabelle 4. Ein Beispiel von zusammengefassten deutschen Untertiteln aus der Folge 3.

Gesprochene Sprache	Untertitel für Hörgeschädigte
"Und wenn später eine Kerze in euren Laternen steht, dann leuchtet sie durch die Stellen, wo keine Farbe ist."	52 Eine Kerze leuchtet dann durch die Stellen, wo keine Farbe ist.

Auch bei der finnischen *Laura*-Serie wurden nur einzige Zusammenfassungen oder Streichungen pro Folge gefunden. Die gesprochene Sprache wurde durch die Vereinfachung einzelner Satzstrukturen gekürzt. Überdies wurden einige Personalpronomen durch Possessivsuffixe oder Personalendungen von Verben ersetzt. Füllwörter, wie *mutta*, *-hän*, *-han*, *no*, *kyllä*, *tässä*, *siis* ja *varmaan* wurden gestrichen. In der Folge 8 werden die schönen Landschaften und die gelungene Bergwanderung gelobt (s. Tabelle 5). Die Dialoge von drei Personen wurde gekürzt und auf zwei Zeilen der Untertitelung gepasst, die beide 34 Zeichen lang sind.

Tabelle 5. Ein Beispiel von zusammengefassten finnischen Untertiteln aus der Folge 8.

Gesprochene Sprache	Untertitel für Hörgeschädigte
Laura: "Hieno maisema!" Äiti: "Joo. Lapset jaksoivat kävellä tosi reippaasti." Isä: "Tosin paluumatka vähän arveluttaa."	81 Hieno maisema! -Lapset olivat tosi reippaita. -Paluumatka arveluttaa.

Das analysierte Material enthielt kein schwieriges Vokabular oder fachsprachliche Begriffe, was typisch für Kindersendungen ist. Nur einige Ausdrücke, wie *Vorsorgeheft*, wurden in den Dialogen der Figuren den jüngeren Zuschauenden erklärt. Die Integration von Eigennamen und anderen kulturgebundenen Sachen hatte bereits während der Übersetzungs- und Synchronisierungsphase des Programms passiert. Auch die Namen der Figuren wurden für die Zielgruppe von jüngeren Zuschauer*innen integriert, wie der Wechsel von *Dr. Beermann* zu *tohtori Peltola* und von *Jürgen* zu *Jouni*, die den Finnen bzw. Finninnen bekannter sind. Für die Kultur des deutschen Sprachraums typische Berufsbezeichnungen und höfliche Gespräche wurden auf Finnisch beibehalten, um dem deutschen Manuskript zu folgen.

6 Schlussfolgerungen

In dieser Untersuchung wurden Untertitel für Hörgeschädigte aus der Perspektive von Kinderschauer*innen betrachtet. Das Material bestand aus zehn untertitelten Folgen der deutschsprachigen Kindersendung *Meine Freundin Conni* und den entsprechenden Folgen der ins Finnische übersetzten *Laura*-Serie. Das Ziel war herauszufinden, wie die Untertitelungen für Kinder aussehen und ob es Unterschiede oder Gemeinsamkeiten zwischen den deutschen und finnischen Untertitelungspraktiken gibt. Anhand der Analyse lässt sich feststellen, dass die Praktiken im Grunde ziemlich übereinstimmend waren: In beiden Sprachen wurden die

Untertitel auf maximal zwei Zeilen mit höchstens 32 oder 37 Zeichen aufgeteilt und als Textblock zentriert am unteren Bildrand platziert. Auch zur Kennzeichnung des Sprecherwechsels wurde sowohl auf Deutsch als auch auf Finnisch entweder einen Dialogstrich oder ein Namensschild verwendet.

Ferner konnte aber festgestellt werden, dass es deutlich mehr deutsche Untertitel und Verbalisierungen der Klangumgebung auf Deutsch gab. Das bedeutete auch eine kürzere Lesezeit als bei den finnischen Untertiteln. Aus technischen Gründen wurden die Lesezeiten, d. h. wie viele Zeichen pro Sekunde Kinderzuschauer*innen Lesen sollten, bevor die Untertitel vom Bildschirm verschwinden, gar nicht analysiert. Zu Lesezeiten wurden bereits mehrere Studien durchgeführt (siehe z. B. Mälzer & Wünsche 2019a), und das Thema wäre auch in diesem Zusammenhang relevant gewesen, sodass die Geschwindigkeit der Untertitelung in Bezug auf Richtlinien für Untertitel untersucht werden könnte.

Die Untertitel erhöhen die Zugänglichkeit von Sendungen, besonders für Hörgeschädigte. Deswegen sollte das Ziel immer qualitativ hochwertige, rechtzeitige sowie sprachrichtige Untertitel sein, angesichts der Zielgruppe und ihrer Alter. Das Lesen von Untertitelungen verlangt von Kindern, die noch lesen lernen, größere Bemühungen als von Erwachsenen. Die Untersuchung von Untertiteln ist wichtig, weil die Menge audiovisueller Inhalte ständig zunimmt. Untertitelungen, die ursprünglich für Hörgeschädigte gedacht waren, haben heutzutage eine erweiterte Benutzerbasis. Kleine Kinder sind sehr empfänglich für Videos, und es ist wichtig, bei der Erstellung von Untertiteln die pädagogischen Perspektive zu berücksichtigen. In weiteren Untersuchungen könnte betrachtet werden, welche Auswirkungen unterschiedliche Untertitelungspraktiken beispielsweise auf das Seherlebnis, den Wortschatzaufbau und das Erlernen anderer Sprachen haben.